

På sporet av en annerledes barndom

En studie av enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstsvilkår

Kristine Bøe

Deepti Kaur Chatwal

Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2014

På sporet av en annerledes barndom

En studie av enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstsvilkår

©Kristine Bøe og Deepti Kaur Chatwal

2014

På sporet av en annerledes barndom. En studie av enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstsvilkår

Kristine Bøe og Deepti Kaur Chatwal

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: På sporet av en annerledes barndom - En studie av enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstsvilkår

Forfattere: Kristine Bøe og Deepti Kaur Chatwal

Veileder: Tine K. Jensen

Bakgrunn: På verdensbasis anslår en at det per i dag er ca 51,2 millioner mennesker på flukt fra krig og konflikt. En betydelig andel av flyktningene er barn som har forlatt sine respektive hjemland og er på flukt alene. I de senere år har det blitt viet økt oppmerksomhet til enslige mindreårige asylsøkere, men svært lite av den eksisterende forskningen har de yngste barna som sitt primærfokus. Barn som flykter alene synes å utgjøre en spesielt sårbar gruppe med høyere risiko for å utvikle psykiske lidelser. Disse barna har vokst opp i samfunn preget av krig og konfliktsituasjoner. Flyktninger fra slike land har ofte vært utsatt for vold, overgrep eller andre potensielt traumatiserende hendelser. Kunnskap om disse barnas oppvekstsvilkår kan være med på å gi oss en bedre forståelse av hvordan barna har det i dag og på den måten bidra til bedre tilrettelegging for denne gruppen.

Metode: Datamaterialet er hentet fra et større forskningsprosjekt, *Enslige mindreårige asylsøkere: Kartlegging av traumeerfaringer, psykisk helse og framtidshåp-En oppfølgingsstudie*, som er gjennomført i regi av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Datamaterialet består av semistrukturerte intervjuer med 38 barn som oppga å være under 14 år da de søkte asyl i Norge. Intervjuene ble undersøkt gjennom en tematisk analyse.

Resultater: Fire overordnede temaer ble identifisert som gjennomgående i barnas fortellinger: betydningsfulle relasjoner; vold; arbeid; tap og brudd. Barna hadde vært utsatt for flere ulike mulige traumatiserende opplevelser i sine hjemland, inkludert tap av og brudd med nære omsorgspersoner og vold på flere arenaer. Selv om flere av barna forteller om gode nære relasjoner, har også disse relasjonene i flere tilfeller vært kilden til traumatiske opplevelser, fortrinnsvis erfaringer knyttet til vold.

Konklusjon: På bakgrunn av resultatene kan det se ut til at enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstsvilkår er preget av et uoversiktlig og komplisert utviklingsmiljø. Beskrivelser fra tiden i hjemlandet vitner om hyppige brudd både med lokalsamfunn og nære omsorgspersoner, samt gjentatte erfaringer med vold. Studien bidrar med kunnskap som kan være nyttig for videre utvikling og gjennomføring av ulike behandlings- og tilretteleggingstiltak. Resultatene utgjør også et grunnlag for ny forskning.

Forord

Først og fremst vil vi takke NKVTS, som gjennom prosjektet *Enslige mindreårige asylsøkere: Kartlegging av traumeerfaringer, psykisk helse og framtidshåp-En oppfølgingsstudie*, ga oss anledning til å gjennomføre vår studie.

Vi vil videre rette en helt spesiell takk til vår veileder, Tine K. Jensen, som gjennom hele prosessen har bistått oss på en helt unik og ivaretakende måte. Dine tydelige tilbakemeldinger og din store entusiasme for feltet har vært utrolig inspirerende og motiverende for oss. Ikke minst vil vi takke for din fleksibilitet og tilgjengelighet. Uten din veiledning ville ikke dette vært mulig.

Avslutningsvis vil vi takke venner og familie. Takk for at dere har holdt ut med oss i våre tyngste stunder og for all støtte og alle oppmuntrende ord.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Om barn på flukt.....	3
1.1.1	Enslige mindreårige asylsøkeres rettigheter i Norge.....	3
1.1.2	Begrepsavklaring	4
1.1.3	Enslige mindreårige asylsøkere i Norge under 14 år.....	5
1.2	Forskning på enslige mindreårige	7
1.3	Teori.....	10
1.3.1	En økologisk forståelsesmodell.....	11
1.3.2	Betydningen av tilknytningspersoner.....	13
1.3.3	Traumer	15
1.4	Studiens hensikt og problemstillinger	18
2	Metode.....	20
2.1	Datainnsamling	20
2.1.1	Semistrukturerte intervjuer	22
2.2	Valg av metodisk tilnærming	23
2.3	Utvalg	23
2.4	Analyse	24
2.4.1	Inngående kjennskap til materialet.....	25
2.4.2	Utforming av innledende koder	26
2.4.3	Søk etter temaer	27
2.4.4	Evaluerings av temaer.....	28
2.4.5	Definering og navngiving av temaer	28
2.4.6	Produksjon av skriftlig arbeid	29
2.5	Metodiske betraktninger.....	29
2.5.1	Gyldighet, pålitelig og overførbarhet	29
2.6	Etiske betraktninger	31
3	Resultater.....	33
3.1	Betydningsfulle relasjoner.....	34
3.1.1	Relasjon til mor	35
3.1.2	Relasjon til far.....	36
3.1.3	Andre nære relasjoner	37
3.2	Vold.....	38
3.2.1	Vold i hjemmet	38
3.2.2	Vold i skolen	40
3.2.3	Vold i samfunnet.....	41
3.3	Arbeid	43
3.3.1	Arbeid utenfor hjemmet.....	43
3.3.2	Ansvarsoppgaver i hjemmet.....	44
3.4	Tap og brudd.....	46
3.4.1	Tap.....	46
3.4.2	Brudd.....	48
4	Diskusjon.....	50
4.1	Drøfting av resultater	50
4.1.1	Mikrosystemnivå.....	51
4.1.2	Mesosystemnivå	56

4.1.3	Exosystemnivå.....	58
4.1.4	Makrosystemnivå.....	59
4.2	Begrensninger ved studien	60
4.2.1	Metodevalg.....	60
4.2.2	Utvalg	62
4.3	Implikasjoner	63
	Litteraturliste	65
	Vedlegg.....	80

1 Innledning

*ET SLAG ET SKRIK ET TALL 30 ELLER 40 NOEN GANGER 50
OG ET SISTE SLAG I RÆVA PÅ VEI UT DØRA
HAN TAR BROR I SKULDRENE RETTER HAM OPP
FORTSETTER Å SLÅ OG TELLE
JEG SER NED OG VENTER PÅ AT DET SKAL BLI MIN TUR
MOR KNUSER TALLERKNER I OPPGANGEN
SAMTIDIG MED AT AL JAZEERA TV-SENDER
HYPERAKTIVE BULLDOZERE OG FORVRIDDE KROPPSDELER*

(Yahya Hassan, 2014, s.5-6)

På verdensbasis anslår en at det per i dag (årsskiftet 2013/2014) er ca 51,2 millioner mennesker på flukt fra krig og konflikt. Om lag 35 % av disse (17,9 millioner) har krysset landegrenser og flyktet fra sine hjemland (Flyktninghjelpen, 2014). En betydelig andel av flyktningene er barn, og en del av dem har forlatt sine respektive hjemland på egenhånd og er på flukt alene. De har reist på oppfordring fra familiemedlemmer, eller på eget initiativ i håp om en bedre fremtid eller i frykt for eget liv grunnet krig, konflikt og naturkatastrofer. Flyktninger som kommer fra land preget av indre uro, krig eller voldelige diktaturer har ofte vært utsatt for vold, overgrep eller andre potensielt traumatiserende hendelser. De fleste barna som reiser og søker asyl uten foreldrene sine, enslige mindreårige asylsøkere, kommer fra slike land (Oppedal, Seglem & Jensen, 2009). I tillegg til å ha blitt utsatt for en rekke alvorlige livspåkjenninger i hjemlandet og under flukt har mange av barna mistet foreldrene eller kommet bort fra dem uten å vite hvor de er eller hva som har hendt med dem.

I forskningslitteraturen eksisterer det en generell enighet om at barn som flykter alene er en spesielt sårbar gruppe (Wernesjö, 2011). Barna har gått gjennom ekstreme påkjenninger som tap av nære relasjoner, brudd med kjente omgivelser og traumer av varierende alvorlighetsgrad i kjølvannet av krigsrelaterte opplevelser og flukt (Rousseau, 1995). En rekke internasjonale studier har dokumentert at barn og unge som har blitt eksponert for traumatiske hendelser som krig, vold og drap, er betydelig utsatt for å utvikle alvorlige helseplager (Dittmann & Jensen, 2010). Da flere undersøkelser viser at god foreldrestøtte modererer utviklingen av psykiske vansker etter traumatiske opplevelser (Cohen & Mannarino, 1996; Scheeringa, Wright, Hunt & Zeanah, 2006), er det nærliggende å tro at

barn som flykter uten omsorgspersoner tilhører en spesielt utsatt gruppe for utvikling av psykiske lidelser (Dittman og Jensen, 2010).

I de senere år har det blitt viet økt oppmerksomhet til enslige mindreårige asylsøkere, både nasjonalt og internasjonalt. Både i politiske debatter og i utformingen av statlige retningslinjer har enslige mindreårige asylsøkerne stått på agendaen. I tillegg har forekomsten av studier og rapporter som undersøker ulike aspekter ved det å flykte uten nære voksne omsorgspersoner økt. Til tross for dette er forskningen på området fortsatt begrenset (Wernesjö, 2011). Av de studiene som undersøker den mentale helsen til flyktningbarn, er det kun et mindretall som inkluderer barn som har blitt skilt fra alle sine omsorgspersoner. En særlig mangel er det på studier av de aller yngste barna (Dittmann og Jensen, 2010). Eksisterende forskning har hovedsakelig fokusert på psykopatologi. Slike studier har forsøkt å sette barnas emosjonelle vansker i sammenheng med nåværende og tidligere traumatiske opplevelser. Få studier undersøker barnas egne perspektiver og deres tanker rundt erfaringer de har fra hjemlandet, flukt og deres nye tilværelse i vertslandet. Særlig barnas oppvekstvilkår og deres fortolkninger av disse er underrepresentert i forskningen. Dette, i kombinasjon med at det finnes svært lite forskning på de aller yngste barna, utgjør utgangspunktet for vår studie. Ut i fra en utviklingspsykologisk forståelse vet vi at oppvekstvilkår og tidlige barndomsopplevelser har stor innvirkning på psykisk helse.

I møte med enslige mindreårige asylsøkere er det lett å føle seg maktesløs overfor den tunge lasten som barna har med seg, både for fagfolk og andre som arbeider med barna (Oppedal, Seglem og Jensen, 2009). Utvidet og oppdatert kunnskap om denne gruppen barn er avgjørende for å kunne møte dem på en best mulig måte. En økt forståelse av barna kan hjelpe støtteapparatet til å bli bedre rustet til å hjelpe dem ut i fra deres egne forutsetninger gjennom utvikling og igangsetting av egnede tiltak. Vi har i denne studien derfor undersøkt hvilke oppvekstvilkår enslige mindreårige asylsøkere har hatt i hjemlandet. 38 barn har blitt stilt åpne spørsmål om tiden i hjemlandet og har fått muligheten til å utdype de opplevelsene som har vært viktige for dem. Barna i studien oppga at de var under 14 år da de ankom Norge og intervjuene fant sted gjennomsnittlig to år etter ankomst.

1.1 Om barn på flukt

1.1.1 Enslige mindreårige asylsøkeres rettigheter i Norge

Alle mennesker har rett til å søke beskyttelse i et annet land. Denne rettigheten er slått fast i artikkel 14 i Forente Nasjoners (FN) verdenserklæring om menneskerettigheter (FN, 1948). Norge har gjennom en rekke internasjonale avtaler forpliktet seg til å ta imot og gi beskyttelse til mennesker rammet av nød. Den internasjonale flyktningretten er nedtegnet i FNs flyktningkonvensjon (FN, 1951). Det er denne konvensjonen som har dannet grunnlaget for norsk flyktningrett. Personer som risikerer å bli drept eller utsatt for alvorlige overgrep om de sendes tilbake, har ifølge flyktningkonvensjonen og andre menneskerettskonvensjoner krav på beskyttelse. Etter FNs konvensjon om flyktningrett ble vedtatt har en sett behovet for å implementere barn og unges spesielle behov, samt de hensyn som må tas som følge av at de er barn. Det ble derfor i 1989 utarbeidet en konvensjon for barns rettigheter, som senere er blitt utvidet til generelle retningslinjer som gjelder flyktningbarn (FN, 1989).

I Norge reguleres retten til adgang og opphold i utlendingsloven og utlendingsforskriften. Norge er forpliktet til å behandle asylsøknadene til de flyktninger som ankommer Norge eller norsk grense og som opplyser om at de ønsker å søke beskyttelse. Den norske stat kan altså ikke bestemme hvor mange som skal søke asyl i landet. Norge har dermed ikke anledning til å gi avslag til en person med beskyttelsesbehov på bakgrunn av for eksempel dårlige forutsetninger for integrering eller begrenset kapasitet ved asylmottakene (Utlendingsnemda, 2010). Mennesker som er utsatt for forfølgelse eller som står i reell fare for å bli utsatt for dødsstraff, tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved tilbakevending til hjemlandet, og som ikke har mulighet til å få beskyttelse av det landet de har statsborgerskap i, har krav på asyl. Dette gjelder både voksne og barn, og det er hjemlet i utlendingsloven § 28a og b. I saker som gjelder barn viser en ofte til § 38, som omhandler sterke menneskelige hensyn. Av denne paragrafen fremgår det at ”det kan gis oppholdstillatelse selv om de øvrige vilkårene i loven ikke er oppfylt dersom det foreligger sterke menneskelige hensyn eller utlendingen har særlig tilknytning til riket”. Videre skrives det at skal foretas en totalvurdering av saken for å avgjøre om det foreligger sterke menneskelige hensyn. Det kan blant annet legges vekt på om utlendingen er enslig mindreårig uten forsvarlig omsorg ved retur (utlendingsloven, 2008). Med unntak av at de blir nevnt i særstilling i § 38 i utlendingsloven, er ingen lover om rett og beskyttelse direkte

rettet mot enslige mindreårige asylsøkere. Har personen som søker asyl derimot fylt 16 år, gis det kun opphold frem til fylte 18 år dersom det ikke foreligger annet grunnlag for opphold utover det at norske myndigheter anser søkeren som uten forsvarlig omsorg ved retur (utlendingsforskriften, 2009).

1.1.2 Begrepsavklaring

En *asylsøker* er en person som på egenhånd ankommer landet og søker om asyl ved ankomst eller kort tid etter ankomst. Personen omtales som asylsøker frem til søknaden om asyl er avgjort. Dersom personen får innvilget asyl endres statusen til *flyktning*. Betegnelsen *enslig mindreårig* brukes om asylsøkere, flyktninger eller personer med opphold på humanitært grunnlag som er under 18 år og som er uten foreldre eller andre med foreldreansvar i landet (Flyktninghjelpen, 2011). Betegnelsen innbefatter altså også barn som ledsages av voksne omsorgspersoner andre enn foreldrene, eller som kommer ifølge med søsken, venner eller andre. FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) definerer enslige mindreårige slik:

An unaccompanied child is a person who is under the age of eighteen, unless, under the law applicable to the child, majority is, attained earlier and who is "separated from both parents and is not being cared for by an adult who by law or custom has responsibility to do so. (UNHCR, 1997, s. 5)

Ifølge UNHCR vil barn som ledsages av en voksen, uavhengig av om denne voksne har et foreldreansvar eller ikke, falle utenfor betegnelsen enslig mindreårig. Norske myndigheter operer derfor med en videre definisjon på hvem som regnes som enslige mindreårige enn FN. Denne studien forholder seg til definisjonen som brukes av norske myndigheter. Barn som har ankommet landet uten foreldrene eller andre med foreldreansvar vil altså betegnes som enslige mindreårige, uansett om de er ledsaget av voksne omsorgspersoner eller ikke.

Norske myndigheter skiller også mellom enslige mindreårige over og under 15 år, blant annet for å sikre barna under 15 år et omsorgstilbud som ivaretar deres spesielle behov, og som har samme kvalitet som det tilbudet norske barn under barnevernets omsorg har. Det er Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet som har ansvaret for enslige mindreårige under 15 år. Disse barna er under barnevernets omsorg og gis tilbud om opphold i egne omsorgssentre mens asylsøknaden behandles. Ansvaret for omsorgen og botilbudet for enslige mindreårige mellom 15 og 18 år tilfaller Utlendingsdirektoratet. Barna tilbys plass i egne avdelinger

tilknyttet ordinære asylmottak. Etter vedtak om opphold blir barna bosatt i kommunene (Justis- og Beredskapsdepartementet, 2012).

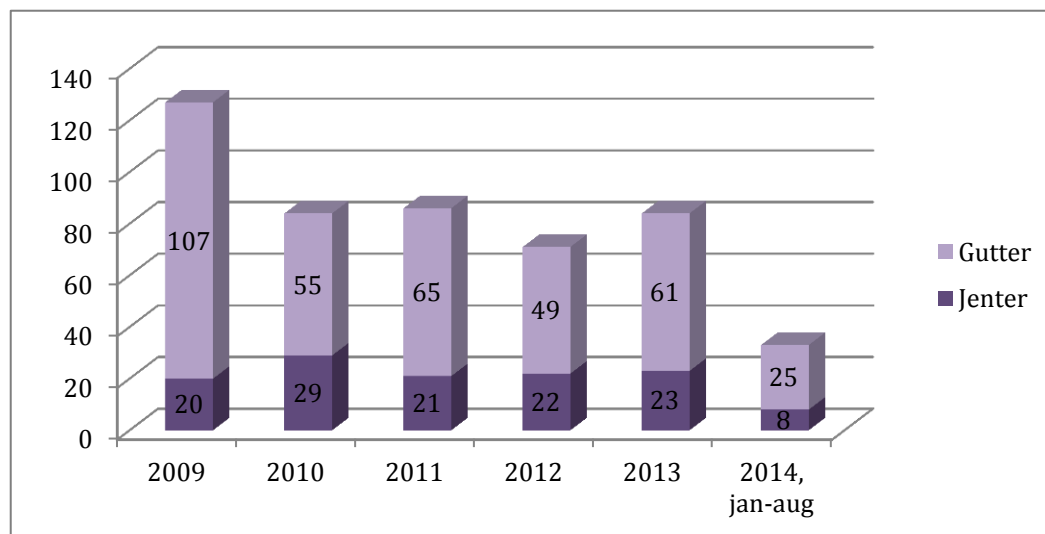
Betegnelsen *enslige mindreårige under 15 år* er i denne studien basert på norske myndigheters gruppering av enslige mindreårige over og under 15 år. Grupperingen tar utgangspunkt i barnets alder ved tidspunkt for asylsøknad og omfavner derfor også barn som har blitt 15 år eller eldre i løpet av oppholdet på omsorgssentrene. Da barna i vårt utvalg oppga å være under 14 år da de søkte om asyl, faller disse inn under betegnelsen *enslige mindreårige under 15 år*. Med unntak av tre barn hadde alle barna i vårt utvalg fått innvilget opphold og dermed status som flyktninger. Vi har likevel valgt å bruke betegnelsen *enslige mindreårige asylsøkere* i denne studien da oppfølgingsstudien som vårt datamateriale er hentet fra opererer med denne betegnelsen. FNs konvensjon om barns rettigheter definerer barn som ”ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder barnet” (1989, s.9). I denne studien vil derfor betegnelsene *barn* og *enslige mindreårige asylsøkere* brukes om hverandre.

1.1.3 Enslige mindreårige asylsøkere i Norge under 14 år.

Antall enslige mindreårige som søker asyl i Norge varierer fra år til år. Det er en viss stabilitet i fordelingen på alder og kjønn. De fleste er gutter og den største andelen er i alderen 15–18 år når de søker beskyttelse. Hvilke land de enslige mindreårige kommer fra varierer og avspeiler i stor grad væpnede konflikter og vanskelige forhold i ulike deler av verden. Siden 2008 har de hyppigst representerte opprinnelseslandene vært Afghanistan, Irak og Somalia. Veksten har vært særlig stor blant barn som kommer fra Afghanistan (Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartementet, 2011).

I denne studien har vi fokusert på de barna som oppga at de var under 14 år da de ankom Norge. Fra 2009 og frem til 31.08.2014 har 485 enslige mindreårige under 14 år søkt om asyl i Norge. Antallet enslige mindreårige som søker asyl nådde en foreløpig topp i 2009, da norske myndigheter mottok 127 asylsøknader.

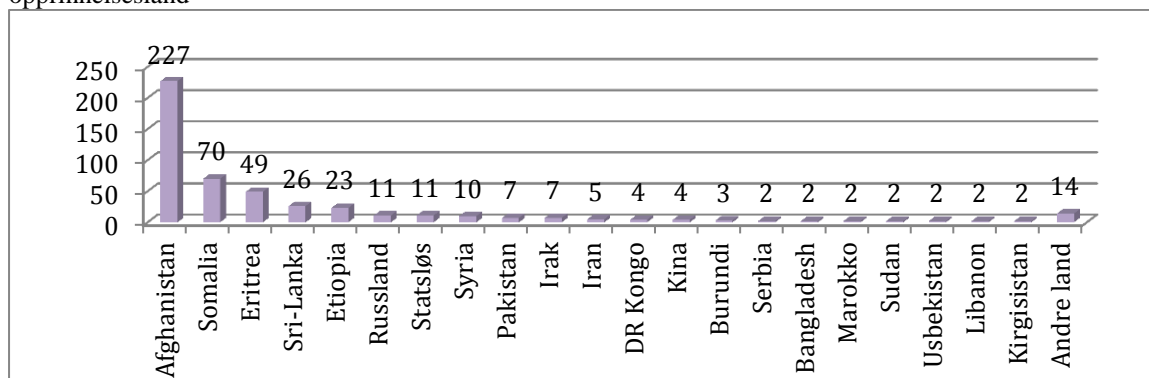
Figur 1 - Antall enslige mindreårige asylsøkere til Norge under 14 år, fordelt på år og kjønn

(Tall fra Utlendingsdirektoratet v/H. Sandal, e-post, 16. september 2014)

Figur 1 og 2 viser at sammensetningen av gruppa enslige mindreårige har vært dominert av gutter fra Afghanistan, Somalia, Eritrea, Sri-Lanka og Etiopia.

Figur 2 - Antall mindreårige asylsøkere under 14 år til Norge fra 2009 til august 2014, fordelt på opprinnelsesland

Andre land inkluderer et barn fra hvert av følgende land: USA, Jordan, Albania, Kenya, Libya, Algerie, Kosovo, Elfenbeinskysten, Bosnia-Hercegovina, Angola, Guinea, Jemen, Kongo, Ghana

(Tall fra Utlendingsdirektoratet v/H. Sandal, e-post, 16. september 2014)

I Norge har enslige mindreårige som er under 15 år ved ankomst lovfestet rett til å bli tilbudt opphold på et omsorgssenter mens asylsøknaden behandles (barnevernloven § 5A-1). Det er Bufetat som har hovedansvaret for denne gruppen barn, men den daglige omsorgen utøves av omsorgssentrene. Omsorgssentrene skal ta utgangspunkt i de enslige mindreåriges behov og bistå med følgende: en trygg bo- og omsorgsbasis, omsorg preget av forutsigbarhet og varme, behandling av traumer, savn og andre vanskelige opplevelser, samt hjelp til å tilpasse seg det

norske samfunnet og forberede en best mulig bosetting eller retur (Barne-, ungdoms-, og familieetaten, 2009).

1.2 Forskning på enslige mindreårige

Til tross for at enslige mindreårige har fått økt oppmerksomhet i både politiske debatter og i utformingen av statlige retningslinjer finnes det lite forskning på denne gruppen (Wernesjö, 2011). Svært lite av den eksisterende forskningen har enslige mindreårige under 15 år som sitt primærfokus (Eide & Broch, 2010). Blant de studiene som omhandler de enslige mindreårige, opereres det ikke med et skille mellom barn over og under 15 år. Av denne grunn vil vi i litteraturgjennomgangen også inkludere studier som omhandler barn over 15 år, selv om vårt hovedfokus ligger på de yngste barna. Noe forskning som tar for seg flyktningbarn generelt vil også benyttes. Litteraturgjennomgangen vil hovedsakelig fokusere på forskning som har undersøkt tiden før flukt, inkludert potensielt traumatiske opplevelser i hjemlandet og de psykiske plagene disse belastningene kan ha resultert i.

Selv om de utgjør en heterogen gruppe barn og unge med svært forskjellige livshistorier, varierende kulturbakgrunn og ulike tilfang av individuelle ressurser (Eide & Broch, 2010; Huemer et al., 2009; Oppedal et al., 2009), eksisterer det i forskningslitteraturen en generell enighet om at barn som flykter alene er en spesielt sårbar gruppe (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert & Spinhoven, 2007a; Derluyn & Broekaert, 2007; Hodes, Jagdev, Chandra & Cunniff, (2008); Sourander, 1998). De representerer ikke bare den mest sårbare gruppen av barn generelt, men blir også ansett som den mest utsatte gruppen blant flyktninger (Oppedal, Seglem og Jensen, 2009). Felles for disse barna er at de ofte har blitt utsatt for påkjenninger av ekstrem karakter. Slike påkjenninger inkluderer tap av nære relasjoner, brudd med kjente omgivelser og traumer av varierende alvorlighetsgrad i kjølvannet av krigsrelaterte opplevelser og flukt (Rousseau, 1995).

En av årsakene til at enslige mindreårige oppfattes som sårbare er på grunn av opplevelser de har hatt i barndommen (Wernesjö, 2011). Av denne grunn har mange studier forsøkt å undersøke hvilke potensielt traumatiserende opplevelser barna har hatt i hjemlandet før flukt. Som nevnt kommer de fleste enslige mindreårige asylsøkerne fra land preget av indre uro, krig eller voldelige diktaturer. Flyktninger fra slike land har ofte vært utsatt for vold, overgrep eller andre potensielt traumatiserende hendelser (Oppedal et al., 2009). Ifølge ulike

studier inkluderer de enslige mindreårige flyktingenes erfaringer fra hjemlandet følgende: familiemedlemmers død, forfølgelse, tvungen rekruttering til militære barnestyrker, krig, menneskehandel, å måtte leve i skjul, vold (utsatt for eller vært vitne til), seksualisert vold og det å bli tatt til fange eller holdt i forvaring (Ayotte, 2000; Goodman, 2004; Sourander, 1998; Thomas, Nafees & Bhugra, 2004). Mange av barna har også før flukt blitt separert fra foreldrene som en konsekvens av krig eller forfølgelse eller som en følge av at foreldrene har mistet livet, forsvunnet eller blitt arrestert (Brendler-Lindqvist & Larson, 2004; Hopkins & Hill, 2008; SCEP, 2004). Blant flyktningbarn generelt er direkte erfaring med ugunstige hendelser assosiert med økt sannsynlighet for psykiske forstyrrelser (Fazel, Reed, Panter-Brick & Stein, 2012). Hos denne gruppen er internaliserende vansker i etterkant av flukt assosiert med erfaringer med ugunstige opplevelser før migrasjon (Montgomery & Foldspang, 2006). Også forhøyede nivåer av søvnvansker og angst har blitt funnet hos barn som har blitt direkte eksponert for ugunstige hendelser før migrasjon (Hjern, Angel & Hojer, 1991). Videre konkluderer noen studier med at enslige mindreårige har opplevd flere traumatiserende hendelser i hjemlandet, sammenliknet med mindreårige som flykter sammen med foreldrene (Bean, Eurelings- Bontekoe & Spinhoven, 2007b; Wiese & Burhorst, 2007; Oppedal et al., 2009). Flere studier viser at PTSD-symptomer og andre internaliserende symptomer som angst og depresjon hos enslige mindreårige er assosiert med antall stressende livshendelser de har vært utsatt for (Bean et al., 2007a; Derluyn & Broekaert, 2007; Jensen, Fjermestad, Granly & Wilhelmsen, 2013).

Ifølge Thomas et al. (2004) var hovedårsakene til flukt blant et utvalg enslige mindreårige flyktinger i Storbritannia (1) drap av foreldre, søsken eller annen familie; (2) forfølgelse på grunn av etnisitet, religion eller seksuell legning; (3) tvungen rekruttering til militære barnestyrker; (4) krig i hjemlandet og (5) menneskehandel, i kombinasjon med ambisjonen om et bedre liv gjennom utdanning. Bakenforliggende årsaker til hvorfor enslige mindreårige forlater sine hjemland har også blitt forsøkt kartlagt i en studie av enslige mindreårige asylsøkere i Norge. I studien *Underveis, en Studie av Enslige Mindreårige Asylsøkere* (2010), basert på intervjuer med enslige mindreårige i alderen 15-18 år, fant Cecilie Øyen at motivene for flukt var komplekse og sammensatte. Motivene kunne likevel sammenfattes i overordnede temaer som: 1. *Krig og væpnet konflikt*: De fleste barna kom fra land preget av enten en pågående eller tidligere væpnet konflikt og foreldrene eller andre slektninger var redde for at barnet skulle verves til militærtjeneste, bli utsatt for vold eller på andre måter lide grunnet omstendighetene i hjemlandet. 2. *Familiesituasjon og trusler eller*

opplevd fare i sosiale nettverk: Mange opplevde konflikt i nær familie og en eller begge foreldres død. Noen fortalte også om økonomiske eller politiske problemer som førte til dramatiske endringer for familien. I tillegg var noen av barna målet for hevnaksjoner. Jentene var spesielt utsatt for trusler i forbindelse med ekteskap og seksuell utnyttelse. 3. *Utdanning og arbeid*: For mange var motivasjonen bak flukt et ønske om et bedre liv, en utdanning og mulighet til å tjene penger. 4: *Migrasjon til naboland som ikke fikk forventet utfall*: For en del av barna startet deres migrasjonshistorie med at de flyttet til et naboland for å jobbe eller for å ta en utdanning. Andre ble tvunget til å flykte. Ofte innfridde ikke de nye landene til de behovene eller forventningene barnet og eventuelt familien hadde slik at de så seg nødt til å reise videre.

Per i dag eksisterer det, som skissert over, noe forskning på enslige mindreårige og hvilke opplevelser disse har fra sine hjemland, men felles for disse studiene er manglende beskrivelser av hverdagslivet i hjemlandet som inkluderer barnas egne opplevelser og oppfatninger (Eide og Broch, 2010). Utvidet kunnskap om barnas erfaringer fra hjemlandet vil være nyttig for bedre å kunne forstå de forutsetningene de har for å tilpasse seg en ny livssituasjon i vertslandet. Blant annet kan adskillelsesårsak ha ulike implikasjoner for omsorgsarbeidet og tiltak i forhold til familiegjennforening og langsiktige løsninger (Solberg, 1997). Eide (2005) etterlyser fyldigere beskrivelser som kan vise mangfoldet i barnas livshistorier. Han begrunner dette med at slik informasjon kan gi holdepunkter for hvilke individuelle behov som bør dekkes ved ankomst.

Blant forskere synes det å være bred enighet om at traumatiserende opplevelser er en risikofaktor for utvikling av senere psykiske plager og tilpasningsvansker hos barn (Joshi & O'Donnell, 2003; Shaw, 2003). Når det gjelder forskning på enslige mindreårige fokuserer majoriteten av eksisterende studier primært på barnas psykiske helse (Wernesjö, 2011). Slike studier undersøker forekomsten av ulike psykiske symptomer hos barna. Studien er ofte basert på selvrapportering som spørreskjemaer og liknende standardiserte kvantitative metoder (Wernesjö, 2011). I en gjennomgang av 22 studier publisert mellom 1998 og 2008 konkluderes det med at enslige mindreårige viser et signifikant høyere nivå av mentale helseplager sammenliknet med normalpopulasjonen (Huemer et al., 2009). I en studie ble forekomsten av psykiske plager hos enslige mindreårige asylsøkere sammenliknet med forekomsten av psykiske plager i to kontrollgrupper: Flyktningungdom som hadde ankommet med foreldre og ungdom som var født og oppvokst i Nederland (Bean et al., 2007a). De

enslige mindreårige rapporterte signifikant høyere nivåer av internaliserende vansker og traumatiske stresssymptomer sammenliknet med de andre gruppene. I en annen studie sammenliknet Wiese og Burhorst (2007) enslige mindreårige flyktninger med et klinisk utvalg som bestod av barn som hadde ankommet landet sammen med foreldrene og som hadde blitt henvist til psykisk helsehjelp. Høye forekomster (80%) av posttraumatisk stresslidelse (PTSD) ble funnet i begge gruppene, men de enslige mindreårige flyktningene hadde flere psykiske vansker enn barna som hadde kommet med foreldrene. Mest utbredt var tilpasningsvansker, angst, lærevansker, depressive følelser og somatiske plager. Andre forskere som har undersøkt forekomsten av ulike psykiske plager hos enslige mindreårige asylsøkere inkluderer Derluyn og Broekart (2007), som i et studie av belgiske barn fant at mellom 37 og 47% av deltakerne oppfylte diagnosekriteriene for depresjon, angst og PTSD. Symptomer som søvn- og konsentrasjonsvansker, humørsvingninger, tap av appetitt, selvmordstanker, depresjon og posttraumatiske stresssymptomer ser ut til å være utbredt blant denne gruppen barn (Brendler-Lindqvist & Larson, 2004; Chase et al., 2008; Sourander, 1998).

I en av studiene som har undersøkt de yngste barnas psykiske helse, fant Sourander (1998) at enslige mindreårige flyktninger i alderen 6-14 år hadde signifikant mer alvorligere problemer enn barna i aldersgruppen 15 til 17 år. Forskingen er likevel ikke entydig når det gjelder effekten av alder. Tre studier har funnet en positiv korrelasjon mellom alder og psykiske problemer. Oppedal et al. (2009) fant at de yngste barna hadde lavest symptomnivå og at symptomtrykket stiger med økende alder. Liknende funn er også gjort av Hodes et al. (2008). De fant at høyere alder var relatert til høyere nivåer av posttraumatiske stressreaksjoner. Bean et al. (2007a) fant at eldre enslige mindreårige hadde mer emosjonelle plager, atferdsvansker og posttraumatiske stressreaksjoner enn det de yngre barna hadde. Det fremgår av denne redegjørelsen at det foreligger begrenset kunnskap om de aller yngste barna. Det er behov for flere studier som fokuserer på enslige mindreårige asylsøkere under 16 år (Dittmann & Jensen, 2010).

1.3 Teori

Vi ønsker å forstå de enslige mindreårige asylsøkernes oppvekstvilkår ut i fra en økologisk forståelsesramme. Dette innebærer en helhetlig systematisk tilnærming og vil kunne utvide kunnskapen omkring de ulike utviklingsmiljøene barna tar del i, samt bidra til økt innsikt i

samspillet mellom de ulike kontekstuelle faktorene som vi antar påvirker barns utvikling og sosialisering. Vi anser en økologisk forståelsesramme som nyttig, spesielt med tanke på at enslige mindreårige asylsøkere har forlatt den kulturen og det landet de kom fra. I tillegg betrakter vi forståelsen av enslige mindreårige asylsøkeres tap av omsorgspersoner i lys av tilknytningsteori som nyttig, da dette kan gi oss en forståelse av hvordan fravær av omsorgspersoner har påvirket barna i deres hverdag. Enslige mindreårige asylsøkere kommer fra konfliktsituasjoner og samfunn som er sterkt preget av vold. Av denne grunn antar vi at denne gruppen barn har hatt ulike traumatiske erfaringer og vil derfor gå nærmere inn på traumeforståelse, spesielt hos barn.

1.3.1 En økologisk forståelsesmodell

Vi vil her gjør rede for Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell. Modellen anvendes for å forstå hvordan mennesket og miljø kan påvirke hverandre gjensidig, samt hvordan individet sosialiseres og fungerer i samspill med omgivelsene sine.

The ecology of human development involves the scientific study of the progressive, mutual accommodation between an active growing human being and the changing properties of the immediate settings in which the developing person lives, as this process is affected by relations between these settings, and by the larger contexts in which the settings are embedded. (Bronfenbrenner, 1979, s. 21)

Bronfenbrenner var opptatt av samspillet mellom barnet og faktorene i miljøet slik de forekommer i sin naturlige setting. Individet utvikler seg ikke i isolasjon, men i samhandling med miljøene rundt og i samhandling med andre mennesker. Bronfenbrenner viser til fire systemer som er med på å forme barns utvikling, samt interaksjonene mellom disse systemene (Bronfenbrenner, 1979). De fire systemene er mikro-, meso-, exo- og makrosystemet. Et femte system, kronosystemet, som fokuserer på tid og sosiohistoriske forhold, blir kun nevnt sporadisk i litteraturen, og ble sjelden omtalt av Bronfenbrenner selv (Gardener, Kosmitzki, 2008). Da det foreligger få og lite utdypende beskrivelser av kronosystemet vil vi ta utgangspunkt i de fire første systemene.

Mikrosystemet er et mønster av aktiviteter, roller og interpersonlige relasjoner, som mennesket opplever i en gitt setting (Bronfenbrenner 1979). I slike systemer er individet selv deltaker i en mer direkte form. Mikrosystemet kalles også for primærmiljøet. De fleste mennesker inngår i flere mikrosystemer. Et mikrosystem forklares som et direkte møte

mellom en person og en bestemt arena. Eksempler på mikrosystemer er skole, arbeid, familie og venner. Bronfenbrenner var opptatt av den subjektive og personlige opplevelsen deltakerne har både i relasjon til andre, men også i samspill med systemet. Han var også opptatt av betydningen av individets subjektive opplevelse mellom systemene. Flere forskningsstudier viser at enslige mindreårige asylsøkere synes å være en svært sårbar gruppe som har økt risiko for utvikling av psykiske lidelser (Fazel, Reed, Panter-Brick & Stein, 2012). Denne gruppen bærer med seg kompliserte og ofte vanskelige erfaringer knyttet til det å flykte fra sitt hjemland som barn. De aller fleste har i tillegg opplevd, tap, trusler, krig, vold og mye usikkerhet rundt egen situasjon. Sett opp mot Bronfenbrenners modell, har enslige mindreårige asylsøkere på et mikrosystemnivå forlatt sine nærmiljøer og mistet familiemedlemmer.

Mesosystemet består av sammenhengene mellom to eller flere settinger, der barnet har en aktiv deltakende part (Bronfenbrenner 1979). Mesosystemet omhandler samspillet mellom de ulike mikrosystemene og beskriver forholdene mellom for eksempel skole og hjem. Barnet deltar i ulike nærmiljøer og tar med seg for eksempel læringserfaringer fra hjemmet til skolen og motsatt. På den måten belyser systemet hvordan en hendelse i et nærmiljø kan ha innvirkning på en hendelse i et annet nærmiljø. På mesosystemnivå er enslige mindreårige asylsøkeres liv påvirket av stadige endringer. De må blant annet kanskje flytte hyppigere grunnet situasjonen.

Exosystemet refererer til en eller flere settinger eller miljøer som et menneske ikke har en direkte deltagende part i, men som kan påvirke barnet indirekte og således ha en innvirkning på barnets utvikling (Bronfenbrenner 1979). Et eksempel på et slikt system er foreldrenes arbeidsmiljø. Foreldrenes arbeidsmiljø kan ha konsekvenser for barnas utvikling da foreldrenes omsorgsrolle eksempelvis kan bli utfordret av at mor eller far mistrives på jobben. Ofte kommer flyktninger fra anarkistiske samfunn eller samfunn preget av udemokratiske regimer og fattigdom. Å vokse opp i slike samfunn kan ha en indirekte innvirkning på et exosystemnivå.

Makrosystemet omhandler de ritualer, ideologiske forankringspunkter, tradisjoner, økonomiske forhold og klassestrukturer som eksisterer i en kultur eller delkultur. Det refereres da til hvordan religion kan gjennomstrømme grunnleggende idealer og lovverk i et samfunn og dernest påvirke ned til mikronivå, altså nærmiljøet (Bronfenbrenner, 1979). Et

eksempel på dette er hvordan religion, samfunn og ulike tradisjoner kan ha innvirkning på barneoppdragelse. Også økonomi påvirker hva slags ansvar et barn kan få i og utenfor hjemmet. Barns utvikling foregår i en kontekst og i et utviklingsmiljø som også inneholder kulturelle forståelsesrammer. Vi antar at dette påvirker barnets utviklingsmiljø i form av normative forventninger, kulturelt fellesskap, og ikke minst forventninger fra det kulturelle fellesskapet. Disse forventningene varierer fra kultur til kultur. Enslige mindreårige asylsøkere kommer primært fra kollektivistisk orienterte samfunn. Her har storfamilien og begreper som tilknytning en annen dimensjon og forståelsesramme sammenliknet med individualistiske kulturer.

Når enslige mindreårige asylsøkere flykter til et nytt land, må de tilpasse seg nye regler, de opplever kulturelle omveltninger og et nytt samfunn. Det å være flyktning og flykte fra krig, konflikt og krise antas i seg selv å være en stor påkjenning. Barn under utvikling i utviklingsmiljøer som både er kompliserte og kaotiske befinner seg i en svært utfordrende situasjon. Enslige mindreårige asylsøkere har forlatt eller mistet sine omsorgspersoner og deres tidlige emosjonelle erfaringer fra første del av barndommen er ikke tilfredsstillende kartlagt. Alle deres utviklingssystemer kan i noen tilfeller ha blitt berørt på en negativ måte, noe som kan bidra til å gjøre deres situasjon særlig sårbar.

1.3.2 Betydningen av tilknytningspersoner

For the moment it is sufficient to say that what is believed to be essential for mental health is that an infant and young child should experience a warm, intimate and continuous relationship with his mother in which both find satisfaction and enjoyment. (Bowlby 1973, s. 13)

Tilknytning handler om det følelsesmessige båndet som utvikles mellom barnet og dets omsorgsgiver. John Bowlby regnes ofte som tilknytningsteoriens ”far”. Han var opptatt av hvordan vi kan forstå den emosjonelle kontakten mellom et barn og dets primære omsorgsgiver. Bowlby beskrev tilknytningsatferden gjennom flere stadier. Resultatet av tilknytningsprosessen er utviklingen av en indre arbeidsmodell. Den indre arbeidsmodellen bruker barnet i relasjon og samspill med andre personer som ikke er primæromsorgsgivere. En forstår tilknytningsatferd som noe som skaper trygghet, sikkerhet og behag for barnet og som er et resultat av at nærhet til tilknytningspersonen er oppnådd. Ifølge John Bowlby er kvaliteten på foreldreomsorgen barn mottar i sine første leveår viktig for deres fremtidige mentale helse (Bowlby, 1973). Videre skriver han i boken *A Secure Base* at klinikere allerede

på 1930-tallet hadde begynt å observere de negative effektene institusjonalisering og hyppige bytter i morsfigur hadde på personlighetsutvikling (Bowlby, 1988).

Et grunnleggende element i tilknytningsteori er at mennesker primært er relasjonelt orienterte vesener. Det er viktig å understreke at tilknytning regnes som et relasjonelt begrep, som ikke har noe med barnets egenskaper å gjøre. Det betyr at det er noe som oppstår i relasjonen mellom barnet og barnets omsorgsgiver (Mæhle, 2007). Tilknytning fra spedbarnsalder sees i et sterkt biologisk og evolusjonsmessig perspektiv og tenkes å ha en direkte overlevelseshetsfunksjon. Barnet trenger nærhet og trygghet fra sin omsorgsgiver.

Tilknytningsatferden utløses idet barnet befinner seg i en kortere eller lengre avstand fra tilknytningspersonen og opplever smerte, frykt, stress, usikkerhet eller engstelse. Spesielt tilstander som gjør barn mer sårbare vil aktivere tilknytningsatferd og gi økt behov for beskyttelse. Vanligvis blir barn møtt med omsorg og tilknytningsatferden fører som regel til glede, trygghet og kjærlighet. Tilknytningsatferden fører likevel ikke alltid med seg slike positive følelser. Brudd i den relasjonen barnet har til sin omsorgsgiver kan føre til sorg og depresjon (Bowlby, 1973). I situasjoner hvor barn ikke blir møtt med omsorg, men med avvisning, vil de kunne knytte følelser som hat, sinne og usikkerhet til relasjonen. Dette gjelder også i tilfeller der barnet erfarer vold ved tilnærming til omsorgspersonen. Det antas at tilknytning er viktig for barnets emosjonelle utvikling og at den responsen de har fått fra sine omsorgsgivere påvirker kvaliteten på de emosjonelle båndene de knytter til andre mennesker (Tetchner, 2003). Det er viktig å understreke at barnets opplevelse av omsorgspersonens fysiske og emosjonelle tilgjengelighet og responsivitet er avgjørende for tilknytningsbåndets kvalitet.

Tap av tilknytningsperson

Mange enslige mindreårige har erfart å miste, eller bli separert fra sine omsorgsgivere. Bowlby var opptatt av barns reaksjoner på tap og deres beskrivelser av tapsopplevelser. Han vurderte det å være vitne til og/eller miste en man elsker som en av de aller mest intenst smertefulle opplevelsene et menneske kan ha (Bowlby, 1973). Bowlby beskrev tap av tilknytningspersoner gjennom ulike faser. De ulike fasene var preget av henholdsvis nummenhet, aktiv søking etter omsorgsgiver, tap av matlyst, tilbaketrekning og ny interesse for andre mennesker og aktiviteter (Bowlby, 1973). Nåværende forskning støtter ikke en slik fasespesifikk forståelse av barns sorgprosesser, men har snarere et større fokus på hvordan barns reaksjoner etter en tapsopplevelse kan sees i sammenheng med hvordan de blir møtt av

andre voksne, samt hvilke forutsetninger de har i sine omgivelser til å bearbeide sorgreaksjoner (Dyregrov, 2006). Dyregrovs forskning på barns sorgreaksjoner viser til at tilknytningen til den en har mistet fortsatt kan opprettholdes etter bortgang. I slike tilfeller vil individet etablere en emosjonell mentalt orientert forbindelse med personen barnet har mistet. Videre understreker han viktigheten av en god og åpen dialog med barnet rundt sorgreaksjonen. Barns sorgreaksjoner har også blitt sett i lys av hvor de er i utviklingen og således forstår tapet på nytt (Silverman et. al 1992). Tap av en omsorgsperson kan skje under traumatiske omstendigheter og oppleves traumatisk for barn. I tillegg til tapet må barnet håndtere de traumatiske konsekvensene rundt tapet. Traumatisk sorg kan oppstå hos barn som opplever traumatiske omstendigheter rundt bortgang av omsorgsgiver. De kan utvikle en tilstand der de ikke klarer å bearbeide sorgen fordi de blir værende igjen i de traumatiske aspektene ved dødsfallet (Cohen, Mannarino & Deblinger, 2006).

1.3.3 Traumer

Mange barn har i løpet av oppveksten erfart stressende livshendelser som skilsmisse eller tap av eldre familiemedlemmer. Dette kan oppleves stressende i varierende grad, men de overnevnte erfaringene regnes ikke som traumatiske hendelser. Et traume er en plutselig, uventet og sjokkerende hendelse (Cohen et al., 2006). Barn som har vært utsatt for krigs- og terrorhandlinger kan ha hatt oppvekstbetingelser preget av multiple traumer og tapsopplevelser. Konsekvensene for mange er hindring av psykososial utvikling og utfordringer relatert til prososial atferd. Studier viser også at traumerelatert stress har en negativ innvirkning på barns psykologiske velvære (Joshi & O'Donnell, 2003). En annen konsekvens traumatiske opplevelser kan ha er at mennesker endrer sitt syn på hvor god og meningsfull verden er. Forskning har vist at mennesker som har blitt utsatt for incest, voldtekt, brann, ulykker eller tap av foreldre eller søsken, har mer negativt orienterte verdensanskuelser enn de som ikke har hatt de overnevnte erfaringene (Franklin, Janoff-Bulman & Roberts, 1990; Gisen-Bloo & Arntz, 2005; Janoff-Bulman, 1989; Magwaza, 1999; Matthews & Marwit, 2004; Owens & Chard, 2001; Solomon, Iancu & Tyano, 1997). De negative verdensanskuelsene synes også å vedvare over tid. Traumatiske hendelser kan potensielt sett ødelegge menneskers opplevelse av trygghet og bryte ned en grunnleggende antagelse om en god og meningsfull verden (Janoff-Bulman, 1992).

Fagfeltet traumatologi startet med studier av psykososiale konsekvenser av krig og har i løpet av de siste tretti årene utviklet seg til en egen fagdisiplin. Det er viktig å understreke at et traume brukes synonymt med hendelser som kan utløse posttraumatisk stresslidelse. Det skilles ofte mellom traumer og livskriser hvor livskriser inngår i menneskets naturlige livssyklus mens traumer betegnes som ekstraordinære påkjenninger (Retterstøl & Weisæth, 1985). Fordi mennesker responderer ulikt på ulike situasjoner snakker man ofte om potensielt traumatiserende hendelser og i begge diagnosesystemene (ICD og DSM) må det foreligge én eller flere slike hendelser for å stille en posttraumatisk stresslidelse-diagnose (PTSD). Denne forutsetningen gjør PTSD til en etiologisk diagnose i motsetning til mange andre diagnoser som i all hovedsak er symptombaserte. Hvordan traumet eller stressoren defineres er imidlertid ulik i de to diagnosesystemene. I ICD 10 defineres det som en belastende hendelse eller situasjon – *av usedvanlig truende eller katastrofal art*, som sannsynligvis vil forårsake *omfattende og sterkt ubehagelige reaksjoner* hos de fleste. Situasjonen kan være kort eller langvarig (World Health Organization, 2003). I de nye DSM-5 kriteriene for PTSD (American Psychiatric Association, 2013) defineres stressoren på følgende måte: Personene er eksponert for død, trussel om død, skader eller trusler om skader, seksuelle overgrep eller trusler om seksuelle overgrep, på en av følgende måter:

1. Direkte eksponering til slike hendelser
2. Personlig vitne til slike hendelser
3. Indirekte eksponering ved å høre at en nær slektning eller venn var eksponert for et traume. Dersom hendelsen var faktisk eller trussel om død må den være voldelig eller en ulykke.
4. Gjentatt eller indirekte eksponering av ekstrem karakter til aversive detaljer av hendelsen(e), som regel i konteksten av profesjonell yrkesutøvelse. Dette inkluderer ikke indirekte eksponering gjennom media, TV, film eller bilder.

Symptomene på PTSD inkluderer hyperaktivering, emosjonell nummenhet, flashbacks, påtrengende minner, irritabilitet, humørsvingninger, konsentrasjonsvansker og unngåelse av stimuli som kan trigge påminnere til traumet. Mange mennesker opplever noen av disse symptomene kort tid etter en traumatisk opplevelse og et stort antall av disse blir bedre i løpet av få uker eller måneder etter hendelsen. Det er likevel en signifikant undergruppe har symptomer i opptil flere år etter hendelsen inntraff (Ehlers & Clark, 1999).

Generelt fremkommer det fra forskningslitteraturen at traumeutsatte barn er i en risikogruppe når det gjelder emosjonelle problemer og atferdsvansker (Joshi & O' Donnell, 2003). En studie fant at traumatiserte barn hadde mer aggressiv atferd, usikre og atypiske tilknytningsmønstre, relasjonsvansker og presterte dårligere akademisk. De samme forskerne fant også høy komorbiditet med andre psykiatriske lidelser inkludert alvorlig depressiv lidelse, atferdsforstyrrelser og ADHD (Cicchetti & Toth, 1995). Empiriske studier viser at blant akutt traumatiserte skolebarn bærer deres traumatiske erfaringer preg av komplekse sensoriske, fysiologiske, emosjonelle og kognitive reaksjoner (Pynoos, Steinberg & Aronson, 1997). Mange enslige mindreårige asylsøkere har vært utsatt for potensielt traumatiserende opplevelser, både i hjemlandet og under flukt (Derluyn & Broekaert, 2007; Oppedal et al.; Øyen, 2010). De fleste enslige mindreårige asylsøkere kommer fra land preget av indre uro, krig eller voldelige diktaturer. Flyktninger fra slike land har ofte vært utsatt for vold, overgrep eller andre potensielt traumatiserende hendelser (Oppedal et al., 2009). Det er derfor nærliggende å tro at også omsorgsgiverne har liknende traumatiske erfaringer. Dersom omsorgsgiver også er traumatisert, vil barn i tillegg til å måtte forholde seg til de traumer de selv har opplevd, erfare foreldrene i en alarmberedskap. Foreldrene kan uttrykke frykt, ha en oppjaget atferd eller utøve ineffektiv eller potensielt farlig atferd (Pynoos, Steinberg & Piacentini, 1999).

Multitraumer refererer til erfaringer med flere typer ulike traumer (Finkelhor, 2006). Flere studier viser til at antall stressende livshendelser er assosiert med økt forekomst av mentale helseplager (Reed, Fazel, Jones, Panter-Brick & Stein, 2012). Flere studier konkluderer med at enslige mindreårige har opplevd flere traumatiserende hendelser i hjemlandet, sammenliknet med mindreårige som flykter sammen med foreldrene (Bean, Eurelings-Bontekoe & Spinhoven, 2007b; Wiese & Burhorst, 2007; Oppedal et al., 2009). Hos disse barna er PTSD-symptomer og andre internaliserende symptomer som angst og depresjon, assosiert med antall stressende livshendelser de har vært utsatt for (Bean et al., 2007a; Derluyn & Broekaert, 2007; Jensen, Fjermestad, Granly & Wilhelmsen, 2013). Komplekse traumer defineres som umiddelbare effekter og langtidseffekter av mishandling og andre traumatiske erfaringer innenfor et barns omsorgssystem, som finner sted tidlig i utviklingsforløpet. Slike erfaringer inkluderer for eksempel emosjonelt-, seksuelt- og fysisk misbruk, det å være vitne til vold i hjemmet, etnisk rensing og krig (Ford & Courtois, 2013). I en studie fant forskerne at forekomsten av vold i hjemmet er svært høy i land som Afghanistan og Sri-Lanka (Catani et al., 2008). I den samme studien rapporterte forskerne økt

forekomst av vold i familien i perioder preget av krig og konflikt. Studier har også vist at en stor andel flyktninger har opplevd forfølgelse, tortur, seksuelle krenkelser, krig, vold og tap av foreldre eller andre nære familiemedlemmer (Oppedal et al., 2009; Sourander, 1998; Thomas, Thomas, Nafees & Bhugra, 2003). Komplekse traumer kan ha alvorlige konsekvenser som for eksempel selvreguleringsvansker, sosial isolasjon, dissosiasjon, atferdsproblemer, konsentrasjonsvansker, lav selvtillit og følelse av skam og skyld (Cook et al., 2005).

Forståelsen av hva traumatiske hendelser kan føre til er nyttig kunnskap i møte med flyktningbarn. Det er likevel viktig å understreke at ikke alle opplever overnevnte symptomer til tross for at de har blitt utsatt for potensielt traumatiserende hendelser. Forskingen på traumefeltet har hatt et stort fokus på psykopatologiske reaksjoner (Bonanno, Westpal & Mancini, 2011). Likevel viser forskning gjort av blant andre Bonanno et al. (2011) at mange responderer med et minimalt funksjonsfall og klarer seg overraskende bra selv etter å ha blitt utsatt for ekstreme stressorer.

1.4 Studiens hensikt og problemstillinger

Litteraturgjennomgangen viser at få empiriske studier har fokusert på de yngste enslige mindreårige asylsøkerne under 14 år. Majoriteten av studiene av enslige mindreårige asylsøkere undersøker problemstillinger knyttet til barnas psykiske helse og forsøker å se barnas emosjonelle vansker i lys av tidligere og nåværende traumatiske opplevelser. Videre baserer slike studier seg ofte på selvrapporteringsskjemaer og liknende standardiserte kvantitative metoder. Få studier benytter seg av en kvalitativ tilnærming for å undersøke barnas egne perspektiver og deres tanker rundt erfaringer de har fra både hjemland, flukt og deres nye tilværelse i vertslandet. En mer helhetlig tilnærming til forskningsfeltet er avgjørende for å kunne forstå og hjelpe barna på en best mulig måte. Vi antar at kunnskap om barnas oppvekstvilkår kan være nyttig i arbeidet med integrering og barnas psykiske helse her i Norge.

Målet med denne studien og vår kunnskapsinteresse i denne forbindelse er derfor å få en bedre forståelse av de enslige mindreårige asylsøkernes oppvekstvilkår i hjemlandet. Vi tenker at kunnskap om disse barnas oppvekstvilkår kan være med på å gi oss en bedre forståelse av hvordan barna har det i dag og hva de eventuelt strever med. Vi har valgt å

fokusere på de yngste barna da vi tenker at disse er spesielt utsatt og sårbare i en fluktsituasjon, fordi de mangler tilgang på omsorgspersoner. Fordi vi antar at de aller yngste barna utgjør en spesielt sårbar gruppe, utgjør de også en spesielt interessant gruppe. Mer spesifikt ønsker vi å se nærmere på:

1. Hvordan beskriver barna oppveksten sin?
2. Hva vektlegger barna i sine fortellinger fra barndommen?
3. Hvilke meninger tillegger barna sine erfaringer fra oppveksten? Hvordan forstår eller fortolker de disse erfaringene?

2 Metode

Vår studie er basert på data som er innhentet i forbindelse med prosjektet *Enslige mindreårige asylsøkere: Kartlegging av traumeerfaringer, psykisk helse og framtidshåp-En oppfølgingsstudie* som er gjennomført i regi av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Studien er en oppfølgingsundersøkelse av enslige mindreårige asylsøkere som kom til Norge før de var fylt 15 år og som ble kartlagt for psykiske helseplager mens de bodde på et av statens omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere. Oppfølgingsstudien tar sikte på å forstå mer om utviklingen av psykiske vansker over tid for denne gruppen med barn og hvordan de tilpasser seg etter bosetting i kommunene. Studien er i sin helhet godkjent av Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK).

2.1 Datainnsamling

Denne delen beskriver datainnsamlingen i forbindelse med prosjektet som er beskrevet over, da vår studie baserer seg på disse dataene. Datainnsamlingen ble gjennomført ved to ulike tidspunkt, og målgruppen var enslige asylsøkere som var under 16 år da de ankom Norge. Barna ble først vurdert da de bodde i et av statens omsorgssentre (T1), gjennomsnittlig 6 måneder etter ankomst, og deretter etter at de var bosatt i en kommune(T2). Ved begge tidspunkt ble gruppen kartlagt for stressende livshendelser og psykiske helseplager. Ved andregangskartlegging ble barna i tillegg intervjuet om oppvekstforhold, flukt, nåværende situasjon og framtidshåp. T1 og T2 vil videre benyttes for å referere til datainnsamlingen på henholdsvis tidspunkt 1 og tidspunkt 2.

Rekrutteringen og den første kartleggingen (T1) foregikk over en toårs periode (høsten 2010 til våren 2012) og ble gjennomført av de ansatte ved omsorgssentrene, som spurte barna om hvorvidt de ønsket å ta del i studien eller ikke. Av de spurte svarte 93 av barna at de ønsket å delta. Det er uvisst hvor mange som takket nei til denne forespørselen. Da noen av barna kun bodde på omsorgssentrene i kort tid før de ble flyttet, enten til slektninger eller sentre for eldre ungdom, finnes det ingen oversikt over hvor mange barn som ville vært kvalifisert for denne studien. Det er likevel vet er at omsorgssentrene hadde kapasitet til å ta imot 118 barn og unge, og at det i løpet av 2010 og 2011 var 260 barn i alderen 10-16 registrert på sentrene. Fordelt etter kjønn bestod utvalget av 84% gutter og 16% jenter. Gjennomsnittsalderen var

13,8 år. Barna kom fra 14 ulike land, hvorav de hyppigst representerte opprinnelseslandene var Afghanistan (46%), Sri Lanka (13%), Somalia (9%), Eritrea (8%), Etiopia (7%), og Irak (3%). Ved T1 ble stressende livshendelser og psykiske helseplager kartlagt gjennom følgende selvrapporteringsskjemaer: Hopkins Symptom Checklist-37 for Adolescents (HSCL), Stressful life events (SLE) og Child Posttraumatic Stress Disorder Symptom Scale (CPSS). Deltakerne besvarte spørreskjemaene elektronisk etter å ha fått presentert spørsmålene både muntlig og skriftlig på morsmålet. Spørreskjemaene ble administrert av en profesjonell helsearbeider, med tolk tilstede. (For beskrivelse av utvalg og rekrutteringsprosedyre se forfatterens publikasjon: Jensen, Fjermestad, Granly og Wilhelmsen, 2013).

Ved T2 ble barna fra T1 på nytt vurdert. T2 fant sted over en periode på 1 år, høsten 2012 til høsten 2013, gjennomsnittlig 1.9 år etter T1. Ved T2 ble de samme forskningsinstrumentene som ble benyttet ved T1 administrert, i tillegg til et semistrukturert intervju. Utvalget bestod av 75 barn, hvorav majoriteten av disse var gutter (n=62,83%). Gjennomsnittsalderen var her 16,5 år. Barna kom fra 12 ulike land og de hyppigst representerte opprinnelseslandene var her Afghanistan (n=38; 51%), Eritrea (n=12; 16%), Somalia (n=9; 12%) og Sri-Lanka (n=6; 8%). Da oppfølgingsstudien ble administrert var alle barna, med unntak av tre, bosatt i en kommune. 48 (64%) av barna bodde med to eller flere mindreårige asylsøkere i statlige- eller privateide døgnbemannede boenheter. Syv av barna bodde i små ettromsleiligheter, ti bodde hos fosterfamilier og tre i asylmottak. De resterende syv hadde andre bo-anordninger. Når det gjelder skolegang hadde 41,3% av barna gått mer enn 3 år på skolen, 30,7% hadde noe skolegang, men mindre enn 3 år, og 14,7% hadde ikke gått på skole. For 13,3% av deltakerne manglet det data på utdanningsnivået. Ni av intervjuobjektene fra T1, av disse én jente, var utenlands eller av andre årsaker forhindret fra å delta ved T2. 11 av barna deltok ikke da informert samtykke manglet fra enten barnet selv (9) eller fra barnets verge (2). En høyere prosentandel jenter (27,7%) enn gutter (8,6%) avstod fra deltakelse ved T2. Det foreligger ingen systematisk oversikt over årsaker til redusert deltakelse ved T2. Det forelå ingen signifikante forskjeller mellom de som deltok ved T2 og de som ikke deltok ved T2 med hensyn til den totale symptombelastningen, symptomsubskalaene eller antall stressende livserfaringer ved T1. Hvert enkelt barn ble kontaktet enten direkte av forskeren eller via vergen og alle ga verbalt informert samtykke. Deltakerne besvarte spørreskjemaene elektronisk etter å ha fått presentert spørsmålene både muntlig og skriftlig enten på norsk eller på morsmålet. I ni tilfeller hvor spørreskjemaene ikke ble oversatt til morsmålet og

deltakerne ikke forsto norsk, var det en tolk tilstede. Spørreskjemaene og intervjuene ble administrert av en klinisk psykolog.

2.1.1 Semistrukturerte intervjuer

I studien vi har hentet våre data fra ble det benyttet et semistrukturert intervju.

Semistrukturerte intervjuer benyttes når målet er å skaffe seg et bilde av en persons oppfatninger rundt, innsikt i eller beskrivelser av et gitt tema. Utgangspunktet for denne typen intervju er en liste med spørsmål som forskeren har laget på forhånd, men disse spørsmålene fungerer mer som retningslinjer heller enn en absolutt mal. Et slikt intervju gir forskeren og intervjuobjektet større fleksibilitet enn det mer konvensjonelle strukturerte intervjuet, spørreskjemaer eller spørreundersøkelser. Denne fleksibiliteten gir seg uttrykk i at forskeren står fritt til å følge opp temaer som han eller hun finner interessante underveis i samtalen. I tillegg vil intervjuobjektet ha større spillerom til å komme med mer komplette beskrivelser av de temaene han eller hun er opptatt av (Smith, 1996).

Intervjuene som ligger til grunn for vår studie har tatt utgangspunkt i en intervjuguide som er sentrert rundt fire overordnede temaer:

1. Barndom og oppvekstsvilkår
2. Flukten til Norge
3. Tanker om fremtiden
4. Barnas opplevelse av hvordan de har det på nåværende tidspunkt

Barna fikk først mulighet til å snakke fritt rundt disse temaene gjennom oppfordringer som: ”Fortell meg litt om hvordan du hadde det da du vokste opp”. Ved behov fulgte intervjuer opp med mer detaljerte spørsmål for å sikre tykkere og rikere beskrivelser fra barna. Vi har fokusert på beskrivelser som sentrerer seg rundt barnas oppvekstsvilkår. Vi har kodet og analysert alle sitater som omhandler barndom, uavhengig av hvor i intervjuforløpet barna kom inn på dette temaet. For en nærmere beskrivelse av intervjuets oppbygging, se intervjuguiden vedlagt (vedlegg 1).

2.2 Valg av metodisk tilnærming

Hovedformålet med denne studien er å få mer kunnskap om enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstvilkår. For å kunne tilegne oss mer kunnskap på dette området har vi valgt å benytte oss av kvalitative data og analysert disse ved å bruke kvalitativ tematisk analyse.

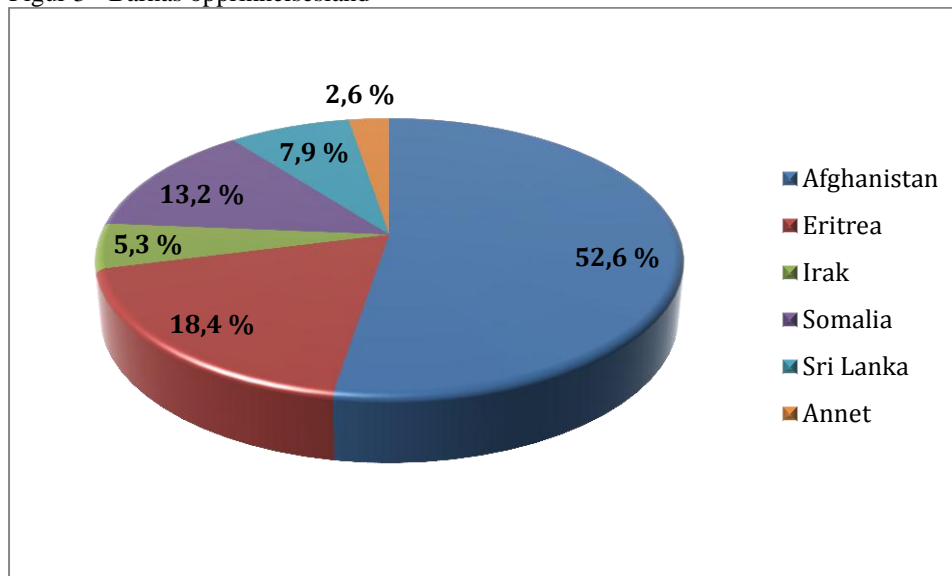
Punch (2014) understreker at valg av forskningsmetode skal gjøres på bakgrunn av kunnskapsinteressen. Forskningsspørsmålene bør altså utformes først og være veiledende i valg av forskningsmetode. Forskningsspørsmål som inkluderer termer og formuleringer som: ”oppdage”, ”utforske en prosess” og ”beskrive erfaringer”, er eksempler på kvalitative spørsmål som impliserer en kvalitativ tilnærming. Kvalitativ forskning favner en rekke forskjellige tilnærminger som overlapper hverandre, men som vektlegger teori og metodologi ulikt (Howitt, 2013; Smith, 2008). Felles for kvalitative metoder er at de egner seg dersom målet med forskningen er å få økt forståelse for et tema eller et problem det foreligger lite eksisterende forskning på (Camic, Rhodes og Yardley, 2003). Kvalitative tilnærminger har vist seg å gi ny, verdifull kunnskap til lite utforskede forskningsfelt. Enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstvilkår er et eksempel på et felt det har blitt forsket lite på. Kvalitative metoder er også å foretrekke dersom en ønsker å utforske, beskrive og tolke personlige og sosiale erfaringer ut i fra individets egne referanserammer, fremfor å teste forutfattede hypoteser (Howitt, 2013; Smith, 2008). Vi er interessert i barnas egne beretninger, hvordan de oppfatter sine egne liv og gir mening til de erfaringer de har gjort seg.

2.3 Utvalg

Vårt utvalg består av barn som er rekruttert fra gruppen som ble vurdert ved T2. Vår kunnskapsinteresse er å få en bedre forståelse av de aller yngste enslige mindreårige asylsøkernes oppvekstvilkår. Av denne grunn er rekrutteringsprosessen basert på alder. Kriteriet var at barnas oppgitte alder måtte være 14 år eller yngre ved ankomsten til Norge. Utvalget består av 38 barn i alderen 13.5-18.3. Alderen vi her opererer med er barnas oppgitte alder ved T2. Vi forholder oss til de opplysninger barna selv har oppgitt. Hvorvidt de aldersrelaterte opplysningene er korrekte eller ikke tar vi derfor ikke stilling til. Utvalget består av 32 gutter og 6 jenter. Den skjeve kjønnsfordelingen gjenspeiler de store kjønnsforskjellene i den opprinnelige studien som dataene våre er hentet fra, samt den skjeve kjønnsfordelingen blant de enslige mindreårige som søker asyl i Norge. Det hyppigst

representerte opprinnelseslandene er Afghanistan (52,6%). Se figur 3 for utfyllende informasjon om utvalget.

Figur 3 - Barnas opprinnelsesland

Av anonymitetshensyn har vi valgt å ikke oppgi opprinnelseslandet til et av barna, da barnet var det eneste i utvalget som kom fra dette landet.

2.4 Analyse

I denne studien har vi benyttet oss av tematisk analyse. Tematisk analyse regnes som en fleksibel og teoriuavhengig metode som benyttes for å identifisere, analysere og formidle mønstre eller temaer innad i et datasett (Braun & Clarke, 2006). Bakgrunnen for at valget falt på tematisk analyse var at denne metoden gjør det mulig å skaffe seg et systematisk overblikk over hvilke erfaringer og opplevelser barna er opptatt av. Ifølge Braun og Clarke (2006) er det en del avgjørelser som må tas og diskuteres i forkant av analysen. For det første må en ta stilling til hvorvidt målet er å gi en utfyllende tematisk beskrivelse av hele datasettet eller om en ønsker å gi en mer detaljert og nyansert redegjørelse for ett eller flere spesifikke temaer i dataene. Vi har valgt den andre tilnærmingen til datamaterialet da vi ønsket å begrense analysen til å inkludere de aspekter ved barnas historier som var knyttet til deres oppvekstvilkår. En må også avgjøre hvilken fremgangsmåte en ønsker å benytte seg av for å identifisere ulike temaer på tvers av datasettet. Vi valgte en induktiv datadrevet koding av materialet fordi vi ønsket å få tilgang på barnas egne opplevelser fra hjemlandet. En induktiv analyse tar utgangspunkt i datasettet, fremfor et forhåndsbestemt rammeverk for kodingen. Kodingen drives ikke av forskerens teoretiske standpunkt, men av dataene (Braun & Clarke,

2006). For oss var det viktig å begrense vår egen forutinntatthet og nærme oss dataene med en åpenhet i håp om å få tak på barnas egne perspektiver. Et tredje valg en ifølge Braun og Clarke (2006) må ta stilling til er hvilket nivå identifikasjonen av temaene skal ligge på; et semantisk og eksplisitt nivå, eller et latent og tolkende nivå. Vi har valgt en semantisk tilnærming. Ved en slik tilnærming identifiserer forskeren temaer med utgangspunkt i det eksplisitte innholdet i materialet fremfor å lete etter underliggende idéer, antakelser og ideologier. Dataene organiseres for å vise underliggende mønstre i innholdet slik det manifesterer seg. I den analytiske prosessen forsøker en å tolke dataene og vurdere signifikansen av mønstrene, samt hvilken betydning og implikasjoner disse fører med seg, ofte i lys av tidligere forskning.

Fremgangsmåten i arbeidet med analysen av intervjuene følger stegforsteg-prosedypren beskrevet av Braun og Clarke i artikkelen *Using thematic analysis in psychology* fra 2006. Forfatterne tilbyr en ”mal” på hvordan en kan gå frem i arbeidet med analysen, men understreker at det de tilbyr er retningslinjer og at fremgangsmåten må tilpasses hver enkelt studie med utgangspunkt i forskningsspørsmål og selve datamaterialet. Vi har altså benyttet retningslinjene som et rammeverk for analyseprosessen, men tilpasset fremgangsmåten for å kunne besvare problemstillingene våre på en best mulig måte. De seks fasene Braun og Clarke opererer med er: 1: *Inngående kjennskap til materialet*, 2: *Utforming av innledende koder*, 3: *Søk etter temaer*, 4: *Evaluering av temaer*, 5: *Definering og navngiving av temaer* og 6: *Produksjon av skriftlig arbeid*. Disse, samt vår fremgangsmåte, vil beskrives i detalj nedenfor. Analyseprosessen deles inn i seks stadier, men utgjør ikke en lineær prosess. For å oppnå et best mulig resultat er det nødvendig å bevege seg frem og tilbake mellom de ulike fasene underveis (Braun & Clarke, 2006).

2.4.1 Inngående kjennskap til materialet

I den første av de seks fasene, som beskrevet av Braun og Clarke (2006), er målet å bli godt kjent med datamaterialet. Dette innebærer å fordype seg i materialet til en har kjennskap til både materialets dybde og bredde. Å oppnå inngående kjennskap til dataene innebærer å lese materialet flere ganger, samt å aktivt søke etter underliggende mønstre og mening. Braun og Clarke understreker betydningen av å bruke mye tid på denne fasen da selve analysen vil bygge på dette innledende arbeidet. Transkriberingen vurderes som en god måte å bli kjent med datamaterialet på og regnes som en del av analysen. Da vårt arbeid med denne studien

tok til, var som nevnt allerede datamaterialet innhentet. I tillegg var intervjuene ferdigtranskribert. Et naturlig utgangspunkt for oss var derfor å begynne prosessen med å lese gjennom de transkriberte intervjuene.

For bedre å kunne fange opp flere ulike mønstre, samt å unngå en prematur innsnevring av fokus valgte vi å først lese gjennom intervjuene hver for oss. Denne fremgangsmetoden er en form for triangulering. Denzin (1970) opererer med begrepet *investigator triangulation* som refererer til tilfeller der flere enn én forsker samler inn og tolker data. Bruk av triangulering kan sikre en dypere forståelse av materialet og gi et rikere resultat (Hill, Thompson & Williams, 1997). Dersom en arbeider med et datamateriale som allerede er blitt transkribert anses det som desto viktigere å bruke tid på å bli kjent med dataene (Braun & Clarke). Vi tok derfor en beslutning om å lese gjennom alle intervjuene i sin helhet to ganger først hver for oss. Ved første gjennomlesning markerte vi interessante mønstre som fanget oppmerksomheten vår i tekstene. Ved andre gjennomlesning tok vi mer utdypende notater. Gjennomgangen av intervjuene var preget av en aktiv tilnærming til materialet der vi kontinuerlig søkte etter underliggende mønstre. Etter andre gjennomlesning utvekslet vi idéer og opplevelser og diskuterte hvilke underliggende mønstre vi var blitt opptatt av. Vi samlet notatene vi tidligere hadde tatt hver for oss og fremstilte disse visuelt ved hjelp av et tankekart. På denne måten lagde vi oss en innledende oversikt over materialet som siden fungerte som et godt utgangspunkt for det videre arbeidet med kodingen i den neste fasen.

2.4.2 Utforming av innledende koder

Målet med fase to er å generere innledende koder. En kode identifiserer et trekk ved dataene som analysatoren finner interessant. Den refererer til det mest grunnleggende elementet av dataene som kan måles på en meningsfull måte med hensyn til fenomenet en ønsker å undersøke (Boyatzis, 1998). Kodingsprosessen anses som en del av analyseprosessen ettersom en organiserer dataene i meningsfulle grupper. Det er viktig å merke seg at koder refererer til noe annet enn temaer, som tenderer mot å være bredere. Arbeidet med kodingen vil ifølge Braun og Clarke, til en viss grad avhenge av hvorvidt temaene er data- eller teoridrevet. Dersom temaene er datadrevet vil kodingen avhenge av de tilgjengelige dataene og dersom de er teoridrevet vil en tilnærming til dataene styres av spesifikke spørsmål en ønsker å få svar på (Braun & Clarke, 2006). For denne studiens øyemed har vi, som nevnt over, valgt en datadrevet tilnærming.

Etter to gjennomlesninger av det fullstendige datamaterialet i fase én gikk vi gjennom intervjuene en tredje gang. På bakgrunn av vår kunnskapsinteresse valgte vi på dette tidspunktet å trekke ut de delene av intervjuene som omhandlet barnas oppvekstsvilkår i hjemlandet. I det videre arbeidet fokuserte vi utelukkende på innholdet i disse delene av intervjuene. Vi jobbet oss systematisk gjennom de utvalgte delene av datasettet for å finne interessante aspekter ved dataene som kunne danne basisen for gjentatte mønstre på tvers av datasettet. På dette tidspunktet leste vi nok en gang gjennom intervjuene. Denne gangen tok vi for oss halve datamaterialet hver, identifiserte koder og matchet disse opp mot tekstutdrag som demonstrerte de gitte kodene. Deretter sammenliknet vi de kodene vi hadde funnet og utarbeidet et sett endelige koder som vi fant representative for dataene våre. Selve kodingen utførtes manuelt ved at vi laget en Word-fil for hver av de ulike kodene, med tilhørende tekstutdrag plassert innunder den respektive koden.

Eksempelvis ble utdraget: "Men læreren var ikke sånn veldig snill. De er sånn...hvis du gjør noe, de slår sånne greier. Hvis du ikke gjør lekser eller noen sånne greier, da slår de i ansiktet eller (...)" kodet innunder koden vold.

2.4.3 Søk etter temaer

Denne fasen begynner når all data har blitt kodet og alle tekstutdrag har blitt samlet innunder de respektive kodene. På dette stadiet består arbeidsmaterialet av en lang liste med ulike koder som har blitt identifisert på tvers av datasettet. Det videre arbeidet går ut på å sortere de ulike kodene i potensielle temaer og å samle alle relevante kodede tekstutdrag innunder de identifiserte temaene. Det er på dette tidspunktet en starter med å analysere kodene og vurdere hvordan kodene kan slås sammen for å forme overordnede temaer. Formålet med denne fasen er å finne frem til ulike kandidattemaer og undertemaer. Analysatorens oppgave blir derfor å søke etter sammenhenger mellom koder, mellom temaer og mellom ulike nivåer av temaer. Sluttproduktet i denne fasen er en samling overordnede temaer og undertemaer, samt alle tekstutdrag som har blitt kodet og plassert innunder disse (Braun & Clarke, 2006).

I denne fasen leste vi gjennom innholdet i alle kodene våre for å se hvordan de ulike kodene kunne systematiseres i forhold til hverandre. Gjennom en analyse av de ulike kodene fant vi frem til hvordan ulike koder kunne kombineres for å forme overordnede temaer. Deretter undersøkte vi hvordan disse temaene kunne deles inn i underkategorier. På slutten av denne

fasen satt vi igjen med en samling overordnede temaer og underkategorier, samt alle relevante kodete tekstutdrag.

2.4.4 Evaluering av temaer

Fase fire begynner når en har bestemt seg for et utvalg kandidattemaer og er klar for å forbedre disse. I løpet av denne fasen vil det bli klart at noen av kandidattemaene egentlig ikke utgjør egne temaer, mens andre temaer som tidligere syntes adskilte, slås sammen. Atter andre temaer må deles opp i flere separate temaer. I denne fasen skal en undersøke temaenes indre og ytre homogenitet. Det skal med andre ord finnes en klar sammenheng mellom dataene innenfor hvert enkelt tema, samtidig som det skal finnes klare og identifiserbare skiller mellom temaene (Braun & Clarke, 2006).

I denne fasen leste vi gjennom alle de kodede tekstutdragene for hvert av temaene for å vurdere hvorvidt disse formet et koherent mønster. I løpet av denne prosessen oppdaget vi at temaet *fritid* ikke inneholdt tilstrekkelig data til å utgjøre et eget tema. Da dette temaet i tillegg delvis overlappet med temaet *arbeid*, ble løsningen å slå sammen disse to. Det ble også foretatt nye gjennomlesninger av de forkortede intervjuene for å vurdere de individuelle temaenes validitet i forhold til datasettet og for å avgjøre hvorvidt temaene gjenspeilte innholdet i det helhetlige datasettet. I denne prosessen oppdaget vi et nytt potensielt tema som vi anså det nødvendig å kode for. Dette temaet er i den endelige resultatfremstillingen kalt *tap og brudd*.

2.4.5 Definerings og navngiving av temaer

I den femte fasen skal en definere og forbedre de temaene en ønsker å bygge analysen på, samt analysere dataene disse består av. En skal identifisere selve essensen i hvert enkelt tema og avgjøre hvilket aspekt ved dataene hvert enkelt tema fanger opp. En skal også definere hva alle temaene overordnet handler om (Braun & Clarke, 2006). For å få tak på det særegne ved hvert enkelt tema tok vi utgangspunkt i tekstutdragene vi hadde samlet inn under de ulike temaene. Gjennom en organisering og analysing av sitatene kunne vi utarbeide en sammenhengende og logisk redegjørelse av de ulike temaene. I løpet av denne prosessen kom vi også frem til ulike underkategorier som er med på å gi struktur til de større og mer komplekse temaene.

2.4.6 Produksjon av skriftlig arbeid

Den siste fasen består av den endelige analysen og ferdigstillelse av det skriftlige arbeidet. En god presentasjon av funnene vil være avgjørende for å overbevise leseren om verdien og validiteten av analysen. Den skriftlige formidlingen av analysen skal gi en konsis, sammenhengende, logisk, ikke-repeterende og interessant redegjørelse for historien dataene forteller. Denne redegjørelsen må også inneholde tilstrekkelige bevis på de temaene en har funnet, det vil si nok datautdrag til å demonstrere temaets prevalens (Braun & Clarke, 2006).

I den avsluttende fasen kombinerte vi redegjørelsen vi hadde utarbeidet i den forrige fasen med illustrerende sitater fra intervjuene med barna. Sitatene ble valgt på bakgrunn av at de på en tydeligst mulig måte illustrerer de poengene vi ønsker å belyse. Sammen med redegjørelsen av de ulike temaene er sitatene flettet inn i et helhetlig analytisk narrativ. Det analytiske narrative formidler de underliggende mønstrene vi har funnet og er utformet for å kunne utgjøre et argument i relasjon til problemstillingene våre. I denne fasen gikk vi også tilbake og kvantifiserte prevalensen av temaer og undertemaer.

2.5 Metodiske betraktninger

2.5.1 Gyldighet, pålitelig og overførbarhet.

Det er en pågående debatt om hvorvidt begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbarhet kan anvendes som vitenskapelige kriterier innen kvalitative forskningsmetoder (Kvale, Brinkmann, Anderssen & Rygge, 2009; Malterud, 2002). De ovennevnte begrepene er særlig knyttet til kvantitativ forskning. Jette Fog (2004) foreslår at begrepene gyldighet, pålitelighet og overførbarhet er mer passende innenfor kvalitative metoder. Det bør likevel understrekes at de fenomenene begrepene referer til er like viktige for kvalitativ forskning. Vi ønsker her å kommentere på hvilke grep som har blitt tatt for å etterstrebe denne studiens gyldighet og pålitelighet. Vi ønsker også å si noe om hvorvidt våre resultater kan ha en grad av overførbarhet utover vårt utvalg.

Gyldighet omhandler hvorvidt ens resultater avspeiler de fenomenene en er interessert i (Kvale, 1997). En kan si at gyldighet dreier seg om vi kan stole på det vi presenterer som viten for det saksforholdet som ønskes å studeres (Fog, 2004). Når en benytter seg av en kvalitativ tilnærming bygger en på en erkjennelse om at det finnes flere ulike versjoner av

virkeligheten som alle samtidig kan være gyldige. Målet er ikke å identifisere om noe er sant eller ikke, men derimot å generere hypoteser og teorier (Malterud 2011). I et analysearbeid vil ulike forskere forstå innsamlet informasjon ulikt, fordi de har forskjellige måter å betrakte materialet på. I tillegg kan deres forkunnskaper og interessefelt være ulike. En av styrkene ved kvalitativ forskning er nettopp det at ulike perspektiver kan bidra til kunnskapsutvikling på fenomenet som undersøkes (Denzin & Lincoln, 1994). Denne studien bygger på en analyse gjennomført av to personer. Vi har dermed hatt mulighet til å vurdere hverandres analyser, innspill og forståelse med et kritisk blikk. Ved å være oppmerksom på aspekter som kan bidra til skjevheter vil kvaliteten på studien kunne øke (Ortlipp, 2008).

Pålitelighet dreier seg om hvor konsistente forskningsfunnene er (Kvale, 1996).

Forskningsfunnene vurderes som pålitelige dersom de er replikerbare under identiske forhold, altså hvorvidt andre forskere vil komme frem til de samme resultatene dersom de samler inn og analyserer de samme dataene på et senere tidspunkt (Willig, 2006). Å etterstrebe pålitelighet på denne måten når intervju er anvendt metode blir problematisk. Dersom slik pålitelighet er et mål vil intervjueren måtte være mekanisk og rigid i sin spørsmålsstilling og fremtreden. Det blir dermed ikke mulighet for at forskeren kan følge informanten underveis i intervjuet og innhente mangfoldet i det informanten beretter. Det finnes likevel kvalitative forskere som understreker at kvalitative forskningsmetoder kan generere pålitelige resultater, dersom disse administreres riktig (Willig, 2006). Pålitelighet kan styrkes ved å bruke spesifikke metoder. Blant annet foreligger det ulike metoder en kan benytte seg av for å utøve kontroll over analysen av intervjuene. For å øke kontrollen over tilfeldig eller forutinntatt (biased) subjektivitet kan analyseprosessen gjennomføres av flere personer (Kvale, 1996). Vi etterstrebet å sikre analysens pålitelighet ved å først lese alle intervjuene hver for oss for deretter å diskutere de ulike mønstrene vi hadde oppdaget på tvers av datamaterialet. En slik metode vil ikke kun gi forskeren mulighet til å kontrollere for ulike former for subjektivitet, det vil også kunne berike analysen ved inkludering av ulike perspektiver (Hill et al., 1997; Kvale, 1996). Vi har også gitt en utdypende og detaljert redegjørelse for hvordan vi har gått frem i arbeidet med analysen, samt inkludert eksempler fra datamaterialet som har ligget til grunn for analysen (Kvale, 1996). En grundig metodisk gjennomgang gir leseren en mulighet til å vurdere det arbeidet som har blitt gjort. Med utgangspunkt i dette kan også leseren vurdere troverdighetene til resultatet vi har kommet frem til.

Med begrepet *overførbarhet* medfølger en erkjennelse om at det finnes grenser for hvorvidt en studies funn kan være gjeldende utover studiens utvalg. Våre resultater gir et bilde av enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstvilkår. De vil imidlertid ikke kunne si noe om hvordan *alle* enslige mindreårige asylsøkere forstår og gir mening til erfaringer og opplevelser i barndommen. Resultatene kan likevel være relevante for de temaene vi undersøkte, og de kan være aktuelle både for andre forskere som undersøker enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstvilkår og de som arbeider med denne gruppen barn. Ut i fra en slik forståelse kan resultatene ha en grad av overførbarhet utover vårt utvalg. Videre kan resultatene være hypotesegenererende for nye studier innen dette feltet.

2.6 Etiske betraktninger

Barns deltakelse i samfunnsvitenskapelig forskning omtales blant annet i Forskningsetisk komité for humaniora og samfunnsfag sine forskningsetiske retningslinjer, punkt 12: Barns krav på beskyttelse. Her argumenteres det på den ene siden for at forskning på barn og deres liv og levekår er verdifull og viktig. På den andre siden er det viktig å huske at barn utgjør en sårbar gruppe som kan trenge beskyttelse som deltakere i forskning. Dette innebærer at en bør utvise forsiktighet og at visse retningslinjer må følges. Metode og innhold i forskningen må blant annet tilpasses barnas alder og individuelle situasjon (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2009).

Vår studie baserer seg på datamateriale hentet fra prosjektet *Enslige mindreårige asylsøkere: Kartlegging av traumeerfaringer og psykisk helse* som er gjennomført i regi av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Studien er i sin helhet godkjent av Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) og har blitt utført i henhold til deres retningslinjer. Alle deltakerne og deres verger har gitt informert samtykke til at intervjuene kan brukes i forskning. Barn er sårbare på mange måter, og dette gjelder spesielt barn som har levd under vanskelige livsbetingelser eller erfart traumer. Å snakke om traumatiske hendelser kan være emosjonelt vanskelig for barn. Barna i denne studien ble intervjuet av en erfaren klinisk psykolog. Det ble presisert overfor deltakerne at de ikke måtte besvare spørsmål de ikke ønsket å svare på. Ved behov ble barna fulgt opp i etterkant av intervjuene. Av anonymitetshensyn er alle opplysninger som kan gjøre barna identifiserbare utelatt. Navn, stedsopplysninger og enkelte andre opplysninger er endret for å sikre

anonymitet. Sitatene er kun endret for åpenbare grammatiske feil, for å øke lesbarheten. Opprinnelig meningsinnhold er bevart i alle sitater.

3 Resultater

Målet med analysen og vår kunnskapsinteresse var å få en bedre forståelse av enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstvilkår. Vi ønsket å få vite mer om hvordan barna selv beskriver oppveksten sin, hva barna vektlegger i sine fortellinger fra barndommen og hvordan de forstår eller fortolker disse erfaringene. Ved hjelp av tematisk analyse har vi forsøkt å belyse studiens problemstillinger. I det følgende vil vi presentere ulike temaer som ble viet en sentral plass i barnas fortellinger. Ut i fra analysene fremkom fire overordnede temaer som vi har kalt:

1. Betydningsfulle relasjoner
2. Vold
3. Arbeid
4. Tap og brudd

Selv om det er omdiskutert blant kvalitative forskere hvorvidt en skal beskrive hvor mange respondenter som har svart innenfor de ulike kategoriene, har vi valgt å gjøre det i denne studien. Vi mener det kan være viktig for leseren å vite noe om hvorvidt de temaene som belyses er beskrevet av mange av barna, eller om de representerer unntakshistorier. Vi har valgt å tallfeste de overordnede temaene og også en del av underkategoriene. Nettopp fordi vi har så mange respondenter kan det være nyttig å oppgi om det er mange eller få som har kommet med beskrivelser av de gitte temaene. Vi følger derfor anbefalinger gitt av Clara Hill et al. (1997).

Det må trekkes frem at analysen er gjort av to personer som har lest et utvalg intervjuer. Temaene som blir presentert er de som for oss har stått frem og vekket vår interesse. Disse er på ingen måte en uttømmende og fullstendig oversikt over de temaene som blir presentert av barna. Temaene er valgt på bakgrunn av hva som for oss har vært fremtredende og vurderes som interessant og viktig for studiens øyemed. Når det gjelder innholdet i barnas historier, legger vi til grunn at det barna forteller er sant.

Anonymisering og sitering

Av anonymitetshensyn har vi valgt å utelate alle opplysninger som direkte eller indirekte kan knyttes til barnas identitet. Dette innebærer at informasjon om nåværende bosted eller tidligere bosteder i Norge ikke oppgis. Opplysninger som sier noe om hvor barna har bodd

før de kom til Norge, utover i hvilke land de kommer fra, har også blitt utelatt. Barnas navn har blitt endret. De anonymiserte navnene har blitt hentet vilkårlig fra ulike kilder på internett. Disse ble funnet via søk som inkluderte [barnets hjemland], [barnets kjønn] og [navn]. Sitatene som presenteres i resultatdelen er valgt på bakgrunn av at de på en tydeligst mulig måte illustrerer de poengene vi ønsker å belyse. Sitatene har blitt korrigert for åpenbare grammatiske feil for å øke lesbarheten. Opprinnelig meningsinnhold er ikke endret. Intervjuers stemme er gjengitt i (parentes) og eventuelle kommentarer fra forfatterne markeres med [klammer]. Hvert sitat presenteres med barnets kjønn og alder ved intervjudispunktet. For en oversikt over barna, oppgitt alder ved ankomst, alder ved intervjudispunkt, kjønn og opprinnelsesland, se vedlegg 2.

3.1 Betydningsfulle relasjoner

*Uansett hvor du er så kan du ikke bytte familien, familien er det viktigste i livet (...)
En kan ikke være her alene (Geni, jente 15 år).*

Flere av spørsmålene i intervjuet ble utformet med den hensikt å få en forståelse av barnas relasjonelle erfaringer i hjemlandet. I så henseende ble intervjuobjektene blant annet spurt om hvem de anså som den viktigste personen i livet deres og hvem som hadde tatt vare på dem. Allerede tidlig i analysearbeidet så vi antydning til mønstre i barnas responser på de overnevnte spørsmålene. Noen av barna kom i tillegg med spontane beretninger som illustrerer ulike relasjonelle erfaringer med foreldre og andre omsorgspersoner.

Felles for de aller fleste barna er at de beskriver å ha hatt betydningsfulle nære relasjoner i oppveksten. På spørsmålet: *Hvem var den viktigste personen i livet ditt?* svarte de fleste barna mor (13). Flere (10) svarer at både mor og far eller hele familien var viktigst og noen få (2) svarer far. Det var også noen (5) som fortalte at andre familiemedlemmer, som en onkel eller en besteforelder hadde vært viktigst for dem i barndommen. Alle disse har av ulike årsaker vokst opp helt eller delvis uten sin mor. Et lite utvalg av barna hevdet at de ikke hadde hatt noen mennesker som var viktige for dem under oppveksten og på oppfølgingsspørsmålet om hvem som passet på dem når de var små, fortalte de at de hadde tatt vare på seg selv.¹

¹ Tallene som er presentert over tar utgangspunkt i barnas svar på det eksplisitte spørsmålet: *Hvem var den viktigste personen i livet ditt?* Ikke alle barna ble stilt dette spørsmålet, og ikke alle som ble spurt svarte på dette. Tallene over viser bare hvor mange barn som svarte at de hadde hatt en eller flere personer som de anså som viktigere enn andre i livet.

Med utgangspunkt i barnas egne beretninger har vi valgt å presentere temaet *betydningsfulle relasjoner* slik: Relasjonen til mor er et tema som har blitt viet mye plass i mange av barnas fortellinger og vil i det videre behandles som en egen underkategori. Relasjonen til far virker ofte å ha en annen karakter og vurderes som kvalitativt forskjellig sammenliknet med relasjonen til mor. Den vil derfor utgjøre en egen underkategori. Den tredje kategorien vil ta for seg barnas relasjoner til øvrige familiemedlemmer.

3.1.1 Relasjon til mor

Mor er den personen de fleste av barna trekker frem ved spørsmålet om hvem som har vært den viktigste personen i livet deres. Flere av barna svarer tilsynelatende spontant ”mamma”. Eksempelvis svarte Miskina (gutt, 16 år) dette:

For meg var det mor, alltid mor for meg er veldig. Mor betydde veldig mye for meg. (...) Jeg var veldig glad i mor. Jeg var veldig glad i alle selvfølgelig, men mor betydde alt for meg (...). Så når andre spør «hvem liker du best, mor eller far?», så er det mange som svarer mor. Fordi du vokser alltid opp med moren din. Så moren.

Barnas historier vitner om hvilken rolle mødrene har spilt i oppveksten. Mor beskrives ofte som varm, ivaretagende og som en stabil omsorgsfigur som har vært en tilstedeværende del av barnas liv. Noen av barna forteller om mødre som har beskyttet dem, både mot farer i nærmiljøet og voldelige fedre. Zemar (gutt, 16 år) vokste opp i et land preget av sosial konflikt og store uroligheter. Han meddeler at han gjerne skulle tatt del i ulike aktiviteter utenfor hjemmet, men at dette vanskelig lot seg gjennomføre fordi moren nektet han å gå ut:

Det var masse ting jeg ønsket, men jeg kunne ikke gå ut da. (...) fordi det var masse krig, og skyting (...) Det var masse ting der som jeg ønsket, masse ting der. Kickboksing, fotball, alle de tingene der. Men jeg hadde ikke tid, fordi mamma sa at jeg ikke fikk gå ut. Hun sa «Det er farlig for deg, fordi du er ung. Taliban kommer og tar deg. (...) Hva skal jeg gjøre, uten deg har jeg ingen». (...) Så da arbeidet jeg med mamma, for hun likte meg veldig mye.

Til tross for at Zemar ikke fikk lov til å gjøre det han hadde aller mest lyst til, vitner denne historien om at Zemar forstår at moren nekter han å gå ut fordi hun bryr seg om han og ønsker hans eget beste. Et av de andre barna som ble intervjuet sa dette om morens avgjørelse om at han måtte forlate hjemlandet: ”Hun ønsket en bedre fremtid for meg” (Osam, gutt, 15 år).

Felles for disse historiene er at barna opplevde at mor tok avgjørelser med utgangspunkt i hva som var det beste for dem og at slike handlinger dreide seg om omsorg. Også barnas valg av ord i beskrivelsene av mor vitner om varme og nære relasjoner dem imellom. Flere av barna karakteriserer mor som snill og sier at de er glad i henne. Freweini (jente, 14 år), sier dette om moren: "Hun er veldig snill.(...)Hun er en snill dame.(...)Kjempe snill, bare sånn kjempe snill. Jeg skal hente henne til Norge."

Det er tydelig at det finnes emosjonelle bånd mellom flere av mødrene og barna i vårt utvalg. To av barna kommer også med eksplisitte uttalelser som tyder på at mor har vært en person de kan gå til når de har vært redde. En av disse er Abed (gutt, 14 år) om en gang han våknet om natten av at det var noen som skjøt:

Ja, de skjøt. De skjøt, men det var ikke i nærheten av oss, det var langt unna. Også de skjøt. Også jeg var veldig, veldig redd. Også jeg husker mange netter jeg ikke fikk sove, fordi jeg bare tenkte på nå jeg dør, nå blir sånn og sånn. Også gikk jeg til mamma, også holdt mamma meg veldig tett. Jeg var veldig redd, veldig, tenkte at nå blir vi drept og sånn og sånn og sånn. Så det var den gangen. Også når jeg gikk på jobb, så var jeg veldig lei meg. Når jeg var på jobb så savnet jeg mamma(...)Også gråt jeg, jeg vet ikke hvorfor. Også kom jeg hjem.(Ja. Glad i mammaen din?) Ja.

3.1.2 Relasjon til far

Kun to av barna oppgir far som den viktigste personen i livet deres, og i det ene av disse tilfellene var mor fraværende. Sammenliknet med fortellingene om mor, inneholdt fortellingene om far færre eksempler på at far utviste omsorg. Dette lot seg særlig merke i ordbruken. Selv når barna oppga å ha et godt forhold til far manglet det beskrivelser som inneholdt varme. Barnas skildringer av far og relasjonen til far står derfor i sterk kontrast til barnas beskrivelser av mor. Dette kommer særlig frem i barnas beskrivelser av foreldrenes roller i oppveksten. Der mor omtales som en aktiv og deltakende part i barndommen og oppdragelsen, fremstilles far ofte som mer fraværende. Flere av barna oppgir at far tilbrakte mye tid utenfor hjemmet. Det oppgis ulike årsaker til dette og som oftest inkluderer disse arbeid, men også alkoholisme og krig er faktorer som blir nevnt. Uzuri (gutt, 14 år) er et av barna som vokste opp med en far som ofte var på reisefot. Han sier dette når han blir spurt om å fortelle litt om faren sin:

Faren min var også en bra mann, men han var ikke hjemme hele tiden, eller ofte. Det hendte at han måtte, siden han jobbet ute, var borte i en eller to uker. Og så kom og besøkte oss, og han måtte tilbake på jobb igjen. Men derfor husker jeg han ikke så veldig godt.

Det at Uzuri bruker ordet besøk kan tyde på at han ikke ser på far som en som helt hører med i familien, men som en person som kommer innom av og til. Relasjonen til far fremstår altså som noe mer ustabil enn relasjonen til mor hos de fleste av barna, og i visse tilfeller (6) er denne også preget av vold, enten ved at de selv ble slått (4) eller at de var vitne til at far slo mor (3). Vold i relasjon til far vil dekkes under temaet *vold i hjemmet*, avsnitt 3.2.1, og vil derfor ikke behandles videre her .

Selv om far beskrives som voldelig og/eller fraværende av flere av barna, gjelder ikke dette alle. Noen få hevder at far har vært en god forelder som har vært tilstedeværende i den grad ytre omstendigheter som krig og konflikt har tillatt det. Det er likevel få gjengivelser av eksempler som belyser barnas meninger om hva som gjør relasjonen til far bra. Det barna kommer med av informasjon når de snakker om far er stort sett faktaopplysninger i form av hva han arbeider med, om han har vært tilstede i barndommen og hvorvidt han lever eller ikke. Ett av barna, som den eneste i utvalget, kommer med en mer utdypende beskrivelse av hva faren han betydd for han:

Ja, for meg var det «-----» jeg var veldig interessert i skole, fordi jeg så mye folk som har som.. Når de satt med meg, ikke sant, for eksempel venner til faren min som kom, de satt og de snakket, ikke sant, så likte jeg at de snakket veldig høflig, og veldig sånn faglig ikke sant for eksempel. Også ønsket jeg at jeg skulle ta en god utdanning og sånt, fordi faren min har også en god utdanning. (Hvem tok vare på deg da, hvem passet på deg?) Ja, egentlig faren min, så han.. Når han kom hjem så spurte han «hva har du gjort, og hva skal du gjøre i morgen» ikke sant. Så da viste han meg hva jeg skulle gjøre, eller alt. (...)Så det var faren min som fortalte meg og lærte meg alt. (Yasir, gutt 15 år)

3.1.3 Andre nære relasjoner

Flere av barna oppgir også å ha hatt andre viktige personer i livet sitt, i tillegg til eller i stedet for mor og far. Blant annet trekkes søsken frem. Også øvrige familiemedlemmer som onkler, tanter og besteforeldre har spilt betydelige roller i mange av barnas liv. For noen av barna har disse familiemedlemmene overtatt rollen som primærforsørger ettersom foreldrene ikke har kunnet fylle denne rollen. I andre tilfeller har barnas slektninger bistått en av foreldrene i omsorgsrollen eller rett og slett utgjort en viktig brikke i livet til disse barna. Yeamane (gutt, 14 år) vokste opp uten foreldrene sine og han sier dette om mormoren som hadde ansvaret for han: ”Jeg hadde det bra. Jeg hadde bestemor, mormor(...). Hun var snill mot meg. Hun passet godt på meg.” Abas (gutt, 16 år) bruker store deler av intervjuet til å snakke om onkelen som har betydd mye for han gjennom oppveksten:

Ja, han passet på meg, han passet på moren min, broren min, søsteren min. Og han passet veldig bra på oss. Han jobbet hele dagen og hele natten for at vi skulle klare oss. Så vi klarte oss veldig bra. Så han har gjort mye for oss. Og jeg vil også gjøre mye for han. Og han hadde ikke noen barn og sånn. Så han sa til meg at jeg var sønnen hans. På den måten han var som far min. Jeg har aldri sett far, så han er faren min.

Dessverre har ikke alle barna utelukkende positive opplevelser knyttet til de øvrige familiemedlemmene. Blant annet ble noen av barna tvunget til å jobbe, flere ble slått og en av guttene ble tatt med til en treningsleir for selvmordsbombere. Sila (jente, 16 år) var et av barna som hadde mange negative minner fra barndommen. Hun forteller at hun mistet moren da hun var liten og at hun ikke husker hvem faren hennes var. Fra hun var fem år gammel hadde bestemoren ansvaret for henne, lillebroren og kusinen deres. Sila forteller blant annet at bestemoren tvang henne til å prostituere seg. Sila klarte å slippe unna ved å gjemme seg i skogen og lyve til bestemoren om at hun ikke hadde fått penger. Hun var likevel redd for at hun ikke skulle klare å slippe unna i lengden: ”På den tiden tenkte jeg noen ganger at det kom til å være slutt, at jeg kom til å gjøre det.”

Mot slutten av intervjuet blir Sila spurt om hun husker noe viktig hun ønsker å fortelle fra barndommen. Hun svarer dette:

Ja. Og en .. viktig ting om bestemor sånn til slutt. Hun var sånn slem. (...)Hun er gammel, og så syk. Også var det sånn slitsomt for henne med tre barn. Også hadde hun ikke jobb. Så noen ganger slo hun oss eller sa til oss at vi skulle gå bort. Så vi må finne sånn noen ganger sier stygge ord mot oss, sånn «du er sånn hore» eller noe sånt.

3.2 Vold

I arbeidet med analysen merket vi oss at svært mange av barna (23) har erfaringer knyttet til vold. De har blitt utsatt for, blitt truet med eller vært vitne til voldelige handlinger, og flere av disse (11) har opplevd vold på flere arenaer. Volden utspilte seg hovedsakelig på tre ulike arenaer: I hjemmet, på skolen og i samfunnet forøvrig.

3.2.1 Vold i hjemmet

Flere av barna forteller om vold i hjemmet. Mest utbredt var fortellinger om fedre som slo. Flere har selv opplevd å ha blitt slått av far (4) og noen (3) har vært vitne til at far slo mor. Alle disse er gutter. Jasim (gutt, 17 år) forteller om hvordan han opplevde volden fra far:

Jeg hadde det veldig vanskelig i familien. Vokste opp i en voldelig familie, der faren var den dominerende i familien, og han bestemte over oss alle. Slo meg, og slo alle de andre i familien. Ja, det var en sånn familie jeg vokste opp i.

Også Kasuns (gutt, 15 år) historie vitnet om vold utøvd av far:

Faren sa at jeg måtte jobbe. Jeg jobbet med faren og faren var så drit, og han slo og alt mulig. Det er vanlig i Sri Lanka...(...) Jeg snakker ikke med faren min nå heller. Jeg er sur på han, jeg vil ikke snakke med han lengre.

To av barna forteller at de ble slått av mor. En av disse var Miskina (gutt, 16 år):

Mor var. Jeg var altfor for glad i mor, selv om hun slo meg eller ble irritert på meg fordi jeg gjorde noen feil. Eller hvis hun slår meg, så blir jeg mer glad i henne. Så jeg vet ikke hvorfor det. (...)Jeg var veldig glad i mor. (Slo hun mye da?) Nei, hun slo meg ikke.. men selv om hun for eksempel slo deg, så slo hun deg ikke ordentlig. For eksempel hvis du gjør noe stygt, eller hvis du kan glemme noe annet, og så sier hun «Hvorfor du gjør det?», og blir litt irritert på en måte. Kan slå deg og. Det betyr ikke at hun slår deg så mye, men hun kan ta deg og gi deg litt rompejuling.

Oslam, (gutt, 15 år) forteller dette om sitt forhold til moren:

(Var moren din snill da?) Ja. Noen ganger sånn reglete, men slem.(...)Nei, hun var litt reglete, slem noen ganger, men snill. (...)Slo meg noen ganger fordi jeg gjorde noe galt, eller noe sånt.

Med utgangspunkt i det barna forteller får vi et inntrykk av at barna tolker og forstår volden fra henholdsvis far og mor ulikt. Vold utført av mor oppleves som en måte å bli irettesatt på og som en nødvendig del av oppdragelsen. De to barna som beskriver vold utøvd av mor, knytter dette opp mot hendelser der de har vært ulydige og har fortjent å bli straffet. Når mor slår har altså barna en forståelse av hvorfor hun gjør det og at dette gjøres i beste mening. Barna understreker også at til tross for at mor slo så var de glad i henne. Begge barna som forteller at mor slår beretter om dette i sammenheng med hvem de anser som den viktigste personen i livet deres.

Når det gjelder vold utøvd av far, tilskrives denne en annen mening. Vi får et inntrykk av at barna opplever denne typen handlingsmønster hos far som mer uforutsigbart. Volden knyttes i større grad opp mot fars personlighet fremfor spesifikke situasjoner. Eksempelvis sier Kasun (gutt, 15 år), som tidligere sitert: ”Og faren var så drit, og han slå også alt mulig.” Barna trekker også linjer mellom vold utøvd av far og en vanskelig oppvekst, og et av barna

oppgir dette som årsak til flukt: ”(Slo han deg mye? [far]) Ja, mange ganger så skjer det mye. Derfor sendte mamma meg hit, fordi det var sånn vanskelig” (Fahim, gutt, 16 år).

Noen av barna ble tatt hånd om av andre familiemedlemmer i hjemlandet, og flere av disse (5) har opplevd vold i slike relasjoner. En av disse er Sila (jente, 16 år), den samme jenta som ble tvunget til å prostituere seg. Hun bodde sammen med lillebroren og en kusine hos bestemoren. Sila forteller at bestemoren kunne være slem og at hun slo dem. Ved et tilfelle benyttet hun seg også av en annen avstraffelsesmetode: ”En kveld så var hun veldig sint. Også tok hun sånne lys som det her. Også dryppet hun på låret til hun kusinen min.”

Et av de andre barna som hadde liknende erfaringer fra oppveksten var Abed (gutt, 14 år). Etter at faren døde giftet mor seg på nytt med Abeds onkel. Her forteller Abed hvordan dette påvirket livet hans:

Men mammaen min hun var veldig, hun hadde veldig lyst til at jeg skal gå på skole, så ja det hadde jeg og, også nå. Veldig ofte når vi eller jeg og mammaen min når vi snakket om at jeg har lyst til å gå på skole, og mamma spurte onkelen om han kan få lov til å gå på skole, så han ble sint og han begynte å slå oss, og mamma og meg. At nei, vi har ikke råd til det og sånn og sånn og sånn.

3.2.2 Vold i skolen

De aller fleste barna har en eller annen form for skolegang, men omfanget er varierende og majoriteten av barna refererer til koranskoler. I flere tilfeller har barnas skolegang blitt begrenset av krig og konflikt eller av foreldre/andre omsorgspersoner som krevde at barna måtte arbeide i stedet. Barnas beretninger fra skolehverdagen omhandler i utstrakt grad vold. Flere av barna (12) har opplevd vold i skolen. Alle disse har selv blitt utsatt for vold og i alle de rapporterte tilfellene er det læreren som har vært voldsutøveren. Barna oppgir at læreren slo dersom de ikke hadde gjort leksene, ikke leste godt nok, lærte raskt nok eller hvis de ikke gjorde det ble bedt om.

Som oftest ble barna slått med stokker eller pinner og i noen av tilfellene kan volden karakteriseres som svært brutal. Abed (gutt, 14 år), som også opplevde å bli slått av onkelen (se avsnitt 3.2.1), forteller at lærerne ved skolen hans var veldig slemme og at han og de andre elevene ble slått dersom de ikke hadde gjort leksene eller kom for sent. Selv ble han

slått nesten hver dag. Som slagvåpen brukte læreren en tykk trestokk på størrelse med et barns arm. Intervjuer lurte på hvor hardt læreren slo, og da forteller Abed denne historien:

Jeg husker en gang jeg ikke fikk gjort lekser, også sa læreren til alle «Kom ut».(...): Og hun sa «På hver person, tolv ganger». Hun slo ikke bare sånn, sånn veldig hardt. Også hun begynte å slå og slå, og jeg var veldig redd. Jeg var sistemann. Også hun slå alle oss, alle gikk inn. Også det var en sistemann også den annen gutt. Også når hun slo meg, også det gjorde veldig vondt, veldig. Også jeg sa til hun stygge ord. Jeg sa «Fuck you» og sånn, «Fuck mammaen din» og sånn. Jeg sa til hun stygge ord, også hun ble enda sintere. (...)Også hun begynte å slå meg enda mer.

Noen av barna fortalte også om bruk av andre avstraffelsesmetoder. Her forteller Robel (gutt, 15 år) om hva som ventet han dersom han kom for sent til skolen:

De som er lærer, de som bestemmer. Og hvis du er på tidlig da, sånn på morgenen, hvis du ikke kommer klokka syv, hvis du kommer ti minutter for sent, han som er rektor venter ved inngangen liksom. Og du må gå sånn, ta ut den her, uten bukse. (Ta opp bukse, liksom?) Ja her. Du måtte gå på knærne.(Uten bukse utenpå liksom?)Ja, sånn da. Jeg skal vise deg. For du bretter opp den her, ikke sant.(Nå drar du opp bukse.)Også går du sånn, det er stein og sånn der.(Så du går på stein med knærne?)Uten klær, du må ta av. (...) Se her. (Du har merker og du etter det, eller? Huff da. Så det var skikkelig vondt da?) Ja, gjorde vondt. Også du blir redd ikke sant, og kommer fort da etterpå.

Det er tydelig at barna er opptatt av å fortelle om hva de har opplevd av vold i skolen. De fleste barna forteller om slike erfaringer på eget initiativ etter de har blitt spurt om de kan fortelle om skolen og lærerne som arbeidet der. Mange av barna sier at de i utgangspunktet likte å gå på skolen, men at de ikke trivdes fordi lærerne slo så mye. Lærernes slag beskrives som smertefulle og til tross for at barna opplevde at vold i skolen var vanlig i hjemlandet, var de redd. Det faktum at barnas skildringer er svært detaljrike, understreker at disse opplevelsene har satt sine spor.

3.2.3 Vold i samfunnet

Samtlige barn i vårt utvalg har vokst opp under vanskelige forhold i samfunn preget av krig og/eller konflikt, og dette preger i stor grad barnas fortellinger. Alle barna skildrer liv som i stor grad er påvirket av de urolighetene som har funnet sted i hjemlandet. De negative erfaringene er mange og mangefasetterte og inkluderer alt fra tapt skolegang til tap av foreldre. Et av temaene som skulle vise seg å utgjøre en sentral del av historiene som skisserte de negative konsekvensene av å vokse opp i land preget av krig og konflikt, var

vold. Vi vil derfor se nærmere på barnas beskrivelser av samfunnsforholdene i deres hjemland og hvordan disse inkluderer erfaringer med vold, både der de selv har blitt utsatt for vold og der de har vært vitne til voldelige handlinger.

Innholdet i de ulike historiene som dreier seg om samfunnsrelatert vold er sprikende. Barna forteller om svært ulike opplevelser på dette området. Abas (gutt, 16 år) er en av guttene som forteller om en svært dramatisk opplevelse der han og familien hans ble beskutt i sitt eget hjem:

(...)Familien min ble skutt, og døde. (...)De kastet bombe og sånn på vanlige folk. Også døde moren og broren min. Men jeg er ikke helt sikker på søsteren min. Noen sier at hun lever, og noen sier at hun er død. (...)Vi prøvde å finne henne, men vi fant henne ikke. (Så du var ikke i huset da det skjedde?) Jo, jeg var i huset. Men vi begynte å løpe, også ble vi beskutt. For de trodde at skuddene kom fra den veien, og vi trodde at skuddene kom fra den veien. «-----» Så jeg så mot den veien, så jeg trodde skuddene kom fra den veien. Så begynte vi å løpe. (Så dere løp feil vei da?) Nei, vi løp riktig vei. Men de løp feil vei. De løp mot skuddene. De løp den veien skuddene kom fra.

En av de andre guttene, Bandula (gutt, 14 år), var vitne til at onkelen ble drept:

Ja, onkel han ble sånn.. militæret og masse sånn. De tvang han til å klatre opp i et tre. Det var glatt, og han datt ned og brakk nakken. Han ble lam i hele kroppen. (Og da stod du å så på?) Ja, jeg snakket med onkelen min. (...) Jeg likte onkelen min bedre enn faren min på en måte. Jeg var veldig glad i han da. [Onkelen døde etter denne hendelsen]

Yasir (gutt, 15 år) forteller om en opplevelse han hadde i kiosken som han selv drev. En dag kommer det en mann innom som spør om han kan passe på bagen hans i noen minutter. Yasir sier ja, selv om han ikke kjenner mannen fordi han har blitt opplært til å ha respekt for kundene sine. Han var på dette tidspunktet opptatt med andre kunder så han fikk ikke tid til å se hva bagen inneholdt. Like etter kommer politiet innom:

(...)Han setter hendene sine på bagen. Så beveger han litt på bagen og spør om hva som er inni. Jeg sa «jeg vet ikke, det er en person han kommer. Det er hans». Så han først at han spør meg at skal jeg åpne eller ikke, han åpnet. Og det var sånn bomber og alle de tingene.(...) Ja, og når han så den ble han veldig sånn redd og alt, ikke sant. Så tok han meg plutselig rundt halsen min, og tok meg fra kiosken. Så sa han at. Han ble veldig sur liksom, «si, hvem jobber du for og sånn».(...)Ja. Så jeg sa «vent litt» «-----» de hørte ikke, ingenting. Så de tok meg med i bilen og kjørte meg til et fengsel. Men de som var i området ikke sant, der jeg bodde i [navn på by], alle de er sånn Taliban-folk.(...)Så de trodde at jeg ringte

politiet for å få de til å komme til kiosken, ikke sant. De trodde at jeg ringte politiet og sa til dem at her er det noen som har sånne ting. Så de sa til at de er sånn oppdragelser (?) folk, ikke sant. De oppdrager, og vi må drepe dem hele familien. Vi brenner huset til dem. (Taliban-folkene sa det?) Ja, de folkene som bodde rundt oss.(...) Og de politifolkene trodde at jeg jobbet for Taliban.(...) Da jeg var i fengsel, så slo politiet meg mye og spurte meg om jeg "gjorde dette" liksom. Det var en som slo meg i kjelleren.

Når det kommer til innhold så er historiene ulike, men det de har felles er at de vitner om en utrygg barndom. At flere av barna forteller om foreldre som nektet dem å forlate hjemmene sine i frykt for hva som kunne skje med dem dersom de beveget seg utendørs alene, sier også noe om hvor utrygge samfunnene disse barna har vokst opp i er.

3.3 Arbeid

Så jeg ble fratatt retten som et barn har i en tidlig alder (Jasim, gutt, 17 år)

Et betydelig antall av historiene barna fortalte dreide seg om erfaringer knyttet til det å ha blitt behandlet som om de var langt eldre enn det de faktisk var. Svært mange av barna (18) hadde opplevd å bli pålagt ulike arbeidsoppgaver. Beretningene dreide seg i all hovedsak om tilfeller der barnet måtte ta seg arbeid utenfor hjemmet eller delta i eller overta arbeidsoppgaver i hjemmet. Barna tok del i slike arbeidsoppgaver i utstrakt grad og ofte gikk arbeidet på bekostning av både skolegang og fritid.

3.3.1 Arbeid utenfor hjemmet

Mange av barnas historier (11) dreier seg om erfaringer rundt det å jobbe utenfor hjemmet. Barna rapporterte om arbeid av varierende art. Flere av barna jobbet allerede fra tidlig alder. Amal (gutt, 16 år) var en av disse. Her forteller han om sin jobbhverdag etter å ha blitt spurt om hva han jobbet med: ” Bygge hus liksom (...) på byggeplasser. Hvis folk trengte hjelp så måtte vi bli med dem. Og siden jeg var liten så måtte jeg bare bære ting. (...) (Oi, det hørtet slitsomt ut) Ja, det var slitsomt.”

Flere av historiene vitnet også om en hverdag preget av lange arbeidsdager. Et av barna fortalte at han også måtte jobbe om natten. Her forteller Kasun (gutt, 15 år) om hvordan arbeidsdagen med faren kunne arte seg:

Om kvelden dro vi ut for å fiske med sånn en akkurat sånn kano. For en måte si på norsk da, for jeg vet ikke hva det heter. Sånn en bra kano. Vi gikk med det med garn etterpå.

Vi fisket med garn, kommer vi tidlig morgen klokka seks. En natt vi sov der. Være i vannet og, det.

Det er ikke alle barna som kommer med forklaringer på hvorfor de måtte arbeide, men de årsakene som nevnes karakteriseres av at disse barna ble pålagt å arbeide for å fylle ulike omsorgspersoners oppgaver, og da særlig fars. Dette kan ha ulike årsaker - det være seg fravær, sykdom eller død. De fleste ble altså pålagt å jobbe av familien, men to av guttene forteller at de jobbet fordi de selv ønsket det. Yasir (gutt, 15 år) var en av de to: ”Fordi faren min kunne ikke gi meg penger eller et eller annet. Da åpnet jeg kiosk til å jobbe og hjelpe litt familie og sånt. Og jeg skal ha selv penger også.”

3.3.2 Ansvarsoppgaver i hjemmet

Like utbredt som historiene om lange arbeidsdager utenfor hjemmet, var fortellinger om ansvarspåleggelse fra foreldre og andre nære slektninger i form av arbeidsoppgaver og ansvar i hjemmet, eller i tilknytning til hjemmet. Slike arbeidsoppgaver var i stor grad knyttet til daglige rutiner og inkluderte blant annet innhøsting av avlinger, stell av dyr, matlaging og øvrig husarbeid og pass av yngre søsken. Flere av barna (11) kunne fortelle at de hadde tatt del i slikt arbeid. Det er få av barna som kommer med spontane forklaringer på hvorfor de i utstrakt grad har blitt pålagt slike oppgaver. Det vi likevel vet ut fra det barna forteller er at noen av disse har vokst opp i hjem hvor én av eller begge foreldrene i varierende grad har vært fraværende. Noen av barna har altså vokst opp med kun mor eller far eller en annen nær slektning da mor/far eller begge ikke har vært tilstede grunnet blant annet arbeid, arrestasjon, sykdom eller død. Derfor er det nærliggende å tro at barna ble sysselsatt for å dekke et behov for arbeidskraft.

Det interessante med disse fortellingene om ansvar og arbeid er tankene barna selv har gjort seg, altså hva de selv tenker om arbeidet de ble pålagt. Noen ordla seg på en måte som vitner om en forståelse av at de ikke hadde noe valg, at de måtte jobbe. En av guttene som opplevde det på denne måten var Kasun (gutt, 15 år) som brukte dagene sine på å være med faren ut på sjøen for å fiske. Han forteller her om hvordan han opplevde barndommen i hjemlandet og arbeidet han utførte:

(...)Faren sa at jeg måtte jobbe. Jeg jobbet med faren og sånn.. Og faren var så drit, og han slo også og alt mulig. (...)Jeg kunne ikke.. Jeg likte ikke de jobbene. Jeg ville jo gå på skole, jeg ville jo sove og sånn på natta, men jeg måtte gjøre det. Jeg kunne ikke velge eller

sånn, for jeg kunne ikke snakke over. Det er ikke fint å si det til faren min at jeg kan ikke jobbe med deg og sånt. Det er ikke respekt for han og sånn. Ettersnakke han på en måte, jeg kunne si noe. Jeg måtte bare si «ja ja».

Flere andre barn opplevde også at de ikke hadde noe valg. Noen forklarte dette med at dersom de ikke gjorde det ville det få konsekvenser i form av fysisk avstraffelse mens andre ga uttrykk for at det var deres plikt, som eldstemann i søskenflokket for eksempel, og at de måtte akseptere det ansvaret de ble tildelt. Bandula (gutt, 14 år) er en av guttene som så det som sitt ansvar å ta over farens plikter da krigen brøt ut. Etter å ha skissert en typisk dag som innebar både skolegang og arbeid på familiegården kommenterer intervjuer på at mye av dagen gikk med til jobb. Bandula svarer:

Egentlig så var det moren min som hadde mest jobb da. Hun måtte passe på gården, også passe på kua. Det er en gård ikke sant, og da må man passe på grønnsaker, og kua, og alle ting. Da er det sikkert litt vanskelig for henne. Før var mor og faren min som hjelp. Eller da er det to stykker, ikke sant. Altså faren min er god på det, så er ikke jeg da. Det er litt vanskelig for henne da(...) Det viktigste jeg holdt på med.. Passe på familien min på en måte da. Hjelpe moren min med gården.

Noen av barna gir ikke uttrykk for hva de synes om å måtte arbeide og et fåtall sier at det var greit. Et betydelig antall kommer med uttalelser som tyder på at det å bli pålagt arbeid i den grad de ble det, er noe de helst skulle vært foruten. Jasim (gutt, 17 år) som jobbet med å laste og losse varer sammen med sin far uttrykte seg slik:

Ja, det var veldig vanskelig å være meg selv, fordi jeg fikk ikke gå på skole, jeg måtte jobbe, fikk ikke fritid, og måtte gjøre akkurat de tingene som han [far] ville at jeg skulle gjøre. Så jeg ble fratatt retten som et barn har i en tidlig alder (...) Jeg gikk på skole, men jeg måtte slutte på skolen. (Hvor lenge gikk du på skole da?) Seks år. Når jeg sier seks år... det betyr ikke at jeg har gått seks år, sånn hver dag. Han kunne for eksempel si at jeg ikke trengte å gå på skolen denne uken for eksempel. (...) Eller «I dag trenger du ikke å gå på skolen, for du skal være med meg å jobbe». Mannen, som jeg sa, er dominerende i familien. De bestemmer. Så når de sier noe, så kan du ikke påvirke det de sier(...). (Hvordan var det å jobbe så mye da?) Jobbe så mye? Det var veldig slitsomt, veldig vanskelig, fordi som et barn. Når du jobber sånn. Det var en veldig vanskelig jobb også.

Felles for flere av disse historiene om ansvar og arbeid er at barna opplever at deres erfaringer har gått på bekostning av andre opplevelser. Blant disse trekkes særlig muligheten til å få gå på skole frem, men også tapt fritid og en opplevelse av å bli frarøvet barndommen blir uttrykt. For oss ble det etter hvert tydelig at flere av barna var opptatt av å få frem at de tross alt bare var barn da de ble satt til å utføre de ulike arbeidsoppgavene, at barn ikke skal

arbeide og at dette gikk utover deres muligheter til å få være nettopp barn. Vi lar barna tale for seg selv og avslutter denne delen med noen sitater som understreker dette:

Jeg måtte jobbe. Det er vanskelig i livet for mindreårige, særlig når man er fjorten år gammel og man må jobbe. (...) (Ja, hva slags jobb var det du hadde da?) Det var forskjellige typer jobb, og jeg.. Det var sånn at jeg jobbet et sted, og løp til et nytt sted-for å rekke den andre jobben også. Samtidig. Det var flere jobber på en dag. Nei, det var sånn at jeg jobbet i en uke, eller to uker, også etter to-tre uker jeg hadde gått på en annen jobb. Og det var hos skomaker. (...) Også det var å lage tepper. Også jobbet jeg som. Nå har jeg glemt det norske ordet for det. Det som man tar dyrene til å mate og gå på fjell og.(...) (Hvordan var det å jobbe med disse tingene da?) For en voksen mann kanskje, og for en med stor kropp er det fint. Men for meg som var liten jeg måtte dra tidlig uten å spise frokost, det er veldig vanskelig.(...)Ja, for eksempel hvis man treffer en ulv på fjellet, da den kan spise lammene og de kan spise deg også. Du kan ikke forsvare deg. (Hidi, gutt, 15 år)

(...)Jeg opplevde det som vanskelig. Jeg har opplevd å være mamma, søster og voksen. Så det var vanskelig for meg. (...) Jeg har en lillebror som jeg måtte passe på og sånn, jeg var på en måte moren hans. (...)Bestemor var syk, hun hadde diabetes (...) og HIV. (...) Så vi måtte hjelpe henne. Så vi hadde ikke tid til å gå på skole. Vi måtte jobbe og tjene penger til medisiner og mat. (...) Ja, det var bare sånn som jeg har opplevd det. Sånn å tjene penger. (...) Det er på en måte sånn jeg opplevde livet mitt som barn.(...) Det er på en måte.. Det er sånn på en måte vi er sånn voksne, sånn voksen, barn-voksen. Som måtte lage mat, og vaske huset og sånn og vaske klær. Og gå og hente vann. Sånn.. Å gjøre alt. (Sila, jente, 16 år)

3.4 Tap og brudd

Da vi gikk i gang med analysearbeidet visste vi på forhånd at alle barna i utvalget hadde erfaringer knyttet til tap og brudd som en direkte konsekvens av at de hadde kommet til Norge som enslige mindreårige asylsøkere. Underveis i analysearbeidet ble vi klar over at mange av barna også har liknende erfaringer fra tiden i hjemlandet, før de flyktet til Norge: Barna har opplevd tap av eller brudd med ett eller flere familiemedlemmer og mange har også opplevd brudd med lokalsamfunn, skole og venner i forbindelse med flukt eller flytting innad i hjemlandet eller på tvers av landegrenser. Nesten alle barna (29) fortalte historier som vitnet om en barndom preget av tap og brudd.

3.4.1 Tap

I delen som handler om tap har vi valgt å inkludere historier der barna har mistet ett eller flere familiemedlemmer, det vil si tilfeller der barna eksplisitt oppgir at et familiemedlem har gått bort. Mange av barna (15) har opplevd tap av foreldre eller andre nære slektninger. Tilfeller der barna har mistet en av foreldrene før de selv ble født eller i løpet av første leveår

er også innlemmet i dette tallet. Flere av barna opplyser om at de har mistet enten én eller begge foreldrene. Foreldrene har ofte mistet livet i krigsrelaterte handlinger, men i noen av tilfellene oppgis ikke årsaken til foreldrenes død. I noen av tilfellene vet ikke barna selv hva som har skjedd.

En av de sterkeste historiene blir fortalt av Cheydan (gutt, 16 år). Da de bodde i hjemlandet ble storebroren drept i et hevnooppgjør etter å ha blitt feilaktig fengslet for voldtekt av en ung jente. Cheydan forteller:

Etter at broren min ble drept, så kidnappet de søsteren min (...). Og da ble far veldig redd og sa at vårt liv også var i fare og ba mamma om å ta med meg og lillebror til et annet land. (...) Far kjøpte våpen for å gjengjelde det at broren min ble drept og søsteren min kidnappet. Og da vi kom tilbake til hjemlandet sa mor «faren din er også blitt drept» (...) (Hørte du noe mer om søsteren din eller?)

Mor og far tenker at hun også kan ha blitt drept.

Cheydans historie samt flere av de andre barnas historier vitner om ekstreme tap og i kjølvannet av disse gir barna uttrykk for sterke emosjonelle reaksjoner. Ikke bare har disse barna opplevd å miste de viktigste personene i livene sine, de har også opplevd tap under svært dramatiske omstendigheter. Av denne grunn er følelsene barna rapporterer om sammensatte og kompliserte. For det første sørger de over tapte familiemedlemmer. I tillegg frykter barna også for sine liv. Andre reaksjoner omfatter frykten for å miste ytterligere familiemedlemmer og frykten for å bli alene. Andre barn forteller om vanskelige og motstridende følelser. Dalir (gutt, 15 år) mistet begge foreldrene sine og måtte flytte til søsteren og hennes mann da han var rundt seks år gammel. Her gir han uttrykk for hvordan han opplevde dette:

(...)Jeg husker når de døde da. Da kom søsteren min for å snakke med meg. «Dalir, jeg kan passe på dere, dere kan komme til oss, hos oss da». Så jeg var glad, men på en måte var jeg trist fordi jeg mistet foreldrene mine. De var verdens beste, liksom. Så på den andre måten var jeg veldig glad for at søsteren min kunne passe på oss.

Barna som rapporterer å ha lidd slike tap forteller også at disse tapene medførte større endringer i livene deres. For de fleste innebar dette en forverring av deres tilværelse. Flere måtte flykte eller flytte til andre familiemedlemmer som en direkte konsekvens av at omsorgspersonene ble drept. Andre måtte jobbe eller ta over andre ansvarsoppgaver for at familien skulle klare seg.

3.4.2 Brudd

Under delen som tok for seg tap inkluderte vi tilfeller der barna eksplisitt ga uttrykk for at foreldrene eller andre familiemedlemmer hadde mistet livet. I denne delen retter vi fokuset mot de beretningene som involverer brudd av ulike årsaker i nære relasjoner og brudd med lokalsamfunn som følge av flukt eller flytting. Med brudd i nære relasjoner mener vi her tilfeller der barna har blitt separert fra foreldrene. Også tilfeller der barna oppgir å ikke vite hva som har skjedd med familiemedlemmene inngår her. Mange av barna (26) har erfart slike brudd. I tillegg mangler beskrivelser av far hos flere av barna og beskrivelser av mor mangler hos noen få.

Når det gjelder brudd med familiemedlemmer oppgis ulike årsaker til dette. Barna forteller blant annet om foreldre som har måttet flykte på grunn av krig, blitt tatt til fange, eller som av ukjente grunner har flyttet fra hjemmet. Andre har kommet bort fra familien under flukt eller angrep eller forlatt foreldrene for å rømme med andre slektninger på grunn av krig eller konflikt. I tillegg er det noen av barna som oppgir at de har mistet foreldrene og at de ikke vet hvor de er eller hva som har skjedd med dem.

Vi ble veldig grepet av historien til Amal (gutt, 16 år), som mistet familien da de var på flukt.

Det var da jeg mistet dem. Vi var i bussen, og det var ganske mange i bussen. Og jeg satt meg helt bakerst, mens de stod helt foran. Og når jeg gikk av på det stoppet som vi hadde avtalt, så var de ikke der. (Så de forsvant før det stoppet liksom?) Jeg aner ikke. (Hvordan var det for deg da?) Helt jævlig.

Amal kommer også med en forklaring på hvorfor han tror at dette skjedde:

Men så hadde jeg en del problemer og da. (...) Jeg vet ikke om man kan kalle det en sykdom, men. Da [i hjemlandet] ble jeg veldig fort sinna. Veldig fort. (...) Og noen ganger tenker jeg at det kan hende at det er grunnen til at jeg har mistet familien min. At kanskje de forlot meg med vilje.

I dag vet ikke Amal hvor familien hans er, og han undrer seg over om de forlot han fordi han hadde temperamentsproblemer. Ingen av de andre barna oppgir å ha hatt slike tanker, men det er nærliggende å tro at de som har opplevd liknende scenarioer har egne forklaringer på hvorfor de har mistet foreldrene sine. Det er derimot flere av barna som uttrykker tristhet og sier at det er vanskelig å ikke vite hvor foreldrene er.

Mange av barna har også opplevd brudd med lokalsamfunn som følge av flukt eller flytting innad i landet eller på tvers av landegrenser. Barna oppgir ulike grunner til at de har måttet flytte eller flykte fra hjemmene sine. Blant disse nevnes frykt for eget liv på grunn av krig eller hevntrusler mot familien, en av foreldrenes død, at far drar i krigen eller at fars jobb krever at hele familien må flytte hyppig. Noen av barna forteller at barndommen i hjemlandet i stor grad har vært preget av flukt eller flytting.

En av historiene som vitner om en barndom preget av flytting og hyppige brudd med lokalsamfunn ble fortalt av Geni (jente, 15 år).

Også var det at. Også flyttet vi derfra fordi det var krig der også, så kom vi tilbake til byen(...)til hovedstaden. (...) Også var vi der og vi var tilbake i huset vårt da, så måtte vi flytte igjen, også bodde jeg et sted som Røde Kors, eller hva det nå heter, eier. (...)Også der flyttet jeg. Jo, også var det.. Jeg bodde der seks måneder, også var det en. Det skjedde krig, også var det noen våpen og tanks som kom til huset der som, naboen min var død og sånne ting som.. Ja, jeg flyttet. (...)Det var krig i Somalia, men ikke der vi bodde. Så kom det soldater fra andre land og så måtte de hindre oss og sånne ting, så måtte vi flytte rundt omkring i hele. (...) Så vi flyttet, flyttet, flyttet og flyttet.

Et av de andre barna som hadde flyttet mye i barndommen var Kombe (gutt, 16 år) som sier dette når han blir spurt om han kan fortelle litt om hvordan han hadde det da han vokste opp:

Bodde hos mammaen min når jeg var liten, til jeg var fem år cirka. Også flyttet jeg til mormor. Og bodde der til jeg var fire år tror jeg. Så flyttet til tanten, bror av pappa.(...)Så bodde jeg hos henne i mange år til jeg ble elleve år. (...) Og så tilbake til mamma. Også bodde jeg hos mamma sånn i tre år til, og kom i Norge.

4 Diskusjon

Første del av diskusjonen vil inneholde en drøfting av studiens resultater ut i fra Bronfenbrenners økologiske modell om menneskets utvikling. Andre del vil ta for seg studiens begrensinger knyttet opp mot valg av metode og utvalg. Siste del vil ta for seg implikasjoner for tiltak og fremtidig forskning.

4.1 Drøfting av resultater

Vår kunnskapsinteresse i denne studien har vært å få en bedre forståelse av enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstvilkår i hjemlandet. Vi har hatt et ønske om å få en bedre forståelse av hvilke forutsetninger barna kommer fra og hvordan de selv forstår og fortolker sine barndomserfaringer. Barndommen kan forstås som en formativ periode som legger grunnlaget for individets framtidige deltakelse i samfunnet, og er dermed sterkt knyttet til et endrings-og framtidsperspektiv (James og Prout, 1997). Dermed blir betydningen av omsorg- og læringsomgivelser, inklusive skolegang, avgjørende for barns utvikling. Når viktige barneår foregår i en unntakstilstand, med en usikker framtid, vil dette prege både barnets tilknytning til andre barn og voksne, deres læringsomgivelser og foreldrenes omsorgsevne (Lidén, 2011). Utviklingspsykologisk forskning har gjentatte ganger blitt kritisert for sine manglende beskrivelser av barns omgivelser, og hvordan disse påvirker deres tilværelse og psykologiske fungering. I vår studie er en helhetlig forståelse av barna og deres omgivelser særlig viktig da de kommer fra en kontekst som er svært forskjellig fra den norske konteksten, både med tanke på roller og forventinger innen familien, kultur og samfunn i tillegg til religiøse og ideologiske forankringspunkter.

Vi ønsker derfor å drøfte studiens funn med utgangspunkt i Bronfenbrenners økologiske modell om menneskets utvikling, for på den måten å kunne implementere flere aspekter ved barnas utviklingsmiljø i diskusjonen. Enslige mindreårige asylsøkeres tilværelse er kompleks. Bronfenbrenners modell kan hjelpe oss å forstå også de faktorene som faller utenfor barnas direkte miljø, men som likevel påvirker deres utvikling. Fordi våre data inneholder flest beskrivelser som naturlig hører inn under det Bronfenbrenner kaller mikrosystemet vil dette systemet vies mest plass i diskusjonen. Underveis har vi foretatt noen valg med hensyn til hvilke temaer som diskuteres under de ulike systemnivåene. Disse valgene vil bli gjort rede

for under de respektive nivåene. Datamaterialet og analysene kaster lys over flere av Bronfenners systemer og kan plasseres ulike steder avhengig av hva som ønskes belyst.

4.1.1 Mikrosystemnivå

Mikrosystemnivået rommer de systemene som er en del av barnas nærmiljø og som de har en direkte deltagende part i (Bronfenbrenner, 1979). Barna i vårt utvalg har hatt ulike erfaringer knyttet til de systemene som utgjør deres mikrosystemer. Vi vil her trekke frem noen av de erfaringer barna har gjort seg i sine nærmiljøer og belyse hvordan disse kan ha virket inn på deres utvikling. Det er særlig deres beskrivelser av forhold til omsorgspersoner og opplevelser knyttet til vold og tap som har vært sentrale i deres fortellinger og som av den grunn vil drøftes her. Disse erfaringene vil diskuteres i lys av tilknytningsperspektiv, traumeteori samt annen relevant empiri. Vi ønsker særlig å trekke frem komplekse traumer og multitraumatisering. Til slutt vil vi drøfte sorg-og tapsopplevelser barna kan ha hatt, og hvilke konsekvenser slike erfaringer kan ha hatt for barnas utvikling.

Komplekse traumer

Flere av barna i utvalget vårt fortalte om en rekke opplevelser knyttet til vold og andre traumatiske opplevelser. De fleste av barna forteller at de har blitt utsatt for vold eller vært vitne til at andre har blitt utsatt for vold. Av disse har flere opplevd vold på flere arenaer. Selv om flere av barna forteller om gode nære relasjoner, har også disse relasjonene i flere tilfeller vært kilden til traumatiske opplevelser, fortrinnsvis erfaringer knyttet til vold. Mange av dem har blitt utsatt for flere traumatiske hendelser i hjemmet, både i form av at far slo dem, men også mor. De stressbelastninger som er mest skadelige for et barn er de som pågår over tid, som skjer i tidlige barneår og som påføres dem i deres omsorgsbasis (Herman, 1994). Slike belastninger defineres som komplekse traumer (Lanius et al., 2011). Eksempler på komplekse traumer er simultan eller sekvensiell forekomst av barnemishandling, inkludert emosjonelt misbruk og forsømmelse/neglekt, seksuelt misbruk, fysisk misbruk og vitne til familievold som er kronisk og begynner i tidlig barndom (Cook et al., 2005).

Kompleks traumatisering kan forstås som vold mot de funksjoner som et godt samspill er ment å fremme (Milgrom, Westley & Gernmill, 2004). Når barn-forelder-relasjonen er kilden til traumer er tilknytningsrelasjonen alvorlig kompromittert (Cook et al., 2005; Simpson & Rholes, 1998). Tilknytningssystemet fremmer to hovedfunksjoner: En beskyttende funksjon

når barnet står overfor farlige situasjoner ("trygg havn"), og en utforskende funksjon ved å garantere for tilgjengeligheten av tilknytningspersonen ("trygg base") Når barnet føler seg truet vil det nærme seg tilknytningspersonen ("den trygge havnen") og fjerne seg fra situasjonen som oppleves truende (Bowlby, 1973,1988). I tilfeller der omsorgspersonen er kilden til den opplevde faren vil barnet oppleve en konflikt i forhold til dets tilnærings- og unngåelsesbehov. Omsorgspersonens skremmende atferd (her vold), vil sette barnet i en uløselig situasjon fordi tilknytningspersonen fungerer både som en trygg havn og som kilden til fare (Hesse & Main, 1999, 2006). Når det gjelder barna i vårt utvalg kan en anta at den volden de har blitt utsatt for innenfor deres omsorgssystem har hatt en sterk negativ innvirkning på deres tilknytningsrelasjoner. Utfordringene barn med komplekse traumer kan oppleve er vanskeligheter relatert til grenser, mistenksomhet og mentalisering. Mange har konsentrasjons- eller læringsvansker og andre utfordringer relatert til eksekutivfunksjoner. Forskning viser at de yngste barna i førskolealder med komplekse traumehistorier står i fare for å ikke utvikle kapasitet for emosjonsregulering grunnet stress (Cook et al., 2005).

Ut i fra et tilknytningsperspektiv vet en at erfaringer fra trygge tilknytningsrelasjoner styrker evnen til å forholde seg fleksibelt til utviklingsmessige utfordringer (Mæhle, 2007). Positiv tilknytning og tilgang til emosjonelt støttende og kompetente voksne, enten i barnets familie eller i lokalsamfunnet, kan gjøre barn mer motstandsdyktige i møte med stressende livshendelser (Cook et al., 2005; Simpson & Rholes, 1998). Tilknytning ser ut til å være et universelt fenomen, men til tross for at det muligens finnes et universelt repertoar av tilknytningsatferd hos spedbarn på tvers av kulturer, ser seleksjon, forming og tolkning av slik atferd ut til å være kulturspesifikt (Hinde, 1991). Det eksisterer likevel en enighet om at nære omsorgspersoner, i samspill med barnets fysiologiske og psykologiske utvikling, påvirker effekten av potensielt traumatiserende opplevelser (Ajduković & Ajduković, 1993). Når det gjelder barna i vårt utvalg, har vi ikke studert eller målt tilknytning, men flere beskriver nære relasjoner som vitner om et følelsesmessig bånd, først og fremst til mor. Slike relasjoner kan tenkes å ha hatt en beskyttende effekt mot de traumatiske erfaringene mange har beskrevet. Flere av barna oppga mor som deres viktigste omsorgsperson. Barna ga imidlertid få beskrivelser av kvaliteten i denne omsorgen, men noen beskrev hvordan mor har fylt viktige omsorgsfunksjoner med hensyn til trygghet, meningsskaping, emosjonsregulering med mer. I møte med traumer er responsen i barnets støttesystem, og særlig mors respons, kanskje den viktigste faktoren for utfallet av de traumatiske hendelsene: viktigere enn objektive elementer ved selve hendelsen (Finkelhor & Kendall-Tackett, 1997). Det vil derfor

være nærliggende å tro at barnas relasjon til mor kan ha virket som en beskyttende faktor i de tilfellene barna har opplevd traumatiske hendelser utenfor hjemmet, for eksempel på skolen eller i andre kontekster. Noen av barna fortalte blant annet om mødre som nektet dem å gå ut fordi de anså dette som for farlig. Det kan også tenkes at relasjonen til far og andre familiemedlemmer som barna beskriver å ha hatt et godt forhold til, kan ha fungert som en beskyttende faktor mot eventuelle traumatiske erfaringer.

Hvilke konsekvenser vold i nære relasjoner vil kunne ha for barna i vårt utvalg vil i stor grad være knyttet til forståelsen av vold i den kulturen de kommer fra. De fleste etniske minoriteter i Norge, og også barna i vårt utvalg, har sin opprinnelse i land der fysisk avstraffelse oppfattes som en del av barneoppdragelsen. I Norge legger en mer vekt på hvordan handlingen oppfattes av mottaker enn intensjonen til initiativtakeren. I andre kulturer kan intensjonen bak handlingen bli tillagt mer vekt enn selve handlingen (van der Weele, Ansar & Castro, 2011). I vårt utvalg ser vi at barna tillegger vold utført av henholdsvis mor og far ulik mening. Det er også forskjeller med tanke på hvorvidt det er intensjonen bak eller selve handlingen de fokuserer på. Når det gjelder volden som blir utført av mor, legger de vekt på intensjonen bak avstraffelsen. Vold utført av mor oppleves som en måte å bli irettesatt på og som en nødvendig del av oppdragelsen. Eksempelvis fortalte Oslam at moren slo han, men at han likevel syntes at hun var snill og at han forstod at hun slo fordi han hadde gjort noe galt. Når det gjelder volden utøvd av far får vi et inntrykk av at barna opplever denne som mer uforutsigbar og smertefull. Det kan virke som om barna opplever fars vold som mer krenkende. Volden knyttes i større grad opp mot fars personlighet fremfor spesifikke situasjoner. Eksempelvis fortalte Kasun at faren var «så drit» fordi han slo. Det kan tenkes at barna ikke forstår intensjonen bak fars voldelige handlinger. Dette vil ha betydning for hvilke tanker barna gjør seg rundt volden utøvd av far. Hvordan barna attribuerer fars vold, altså forstår voldens hensikter, vil være av betydning for hvorvidt de utvikler psykiske problemer på et senere tidspunkt. Valle og Silovsky (2002) hevder at barnets tanker, inkludert dets attribusjoner rundt misbruket, utgjør en av de mest avgjørende faktorene for hvilket utfall misbruket vil ha. I en studie av barn som var blitt fysisk misbrukt av sine foreldre, fant forskerne at barnas attribusjon av misbruket predikerte nivået av psykopatologi. Mer spesifikt var selvbebreidelse og skyld assosiert med frykt knyttet til selve misbruket og depressive symptomer hos barna (Brown & Kolko, 1999).

Multitraumatisering

Multitraumatisering innebærer at en har blitt utsatt for flere ulike typer traumer som f.eks vold, kriminalitet og misbruk (Finkelhor et al., 2006). Tidligere har vi nevnt at flere av barna i utvalget har opplevd vold på flere arenaer i sine nærmiljøer. I tillegg til å ha blitt utsatt for vold eller vært vitne til vold i hjemmet har barna også blitt utsatt for vold i skolen. Flere av barna fortalte også om voldelige erfaringer i samfunnet for øvrig som følge av å vokse opp i et land preget av krig. Videre har også flere av barna opplevd plutselig død av en eller flere omsorgsgivere. Studier viser til at antallet traumatiske stressorer en utsettes for i løpet av livet kan predikere alvorlighetsgraden av en rekke symptomer og forstyrrelser, inkludert PTSD, depresjon, dissosiasjon, somatisering, interpersonlige problemer med mer (Follette & Vijay, 2008; Follette & Duckworth, 2011), særlig dersom personen eksponeres for disse traumatiske stressorene i tidlig barndom (Ford, 2010). Briere, Kaltman, & Green (2008) undersøkte blant annet sammenhengen mellom akkumulert eksponering for ulike typer traumatiske hendelser i barndom og symptombelastning i voksen alder i et utvalg bestående av 2453 kvinnelige universitetsstudenter. Forskerne rapporterer om en lineær sammenheng mellom antall ulike traumer deltakerne var eksponert for i barndommen (før fylte 18 år) og symptomkompleksitet i voksen alder. En annet viktig studie er Adverse Childhood Experiences (ACEs), som er en stor longitudinell studie, som så på sammenhengen mellom fysisk og mental helse i voksenalder og traumatiske erfaringer i barndommen. Forskerne fant en sammenheng mellom komplekse traumer og alvorlige psykiatriske problemer. Mer overraskende fant også forskerne en forhøyet risiko for lungekreft og autoimmune sykdommer, samt at de i en oppfølgingsstudie også fant økt risiko for tidligere død, et forhøyet alkohol- og tobakksbruk samt større risiko for atferdsproblemer, depresjon og suicidalitet (Ford, 2013).

Vi nevnte innledningsvis at traumer kan ha en innvirkning på hvordan en forstår verden og at synet på verden som forutsigbar, god og meningsfull kan utfordres som følge av traumer. Janoff Bullmann refererer til at mennesker har tre positive verdensanskuelser: Verden er god, verden er meningsfull og jeg er et verdig menneske (Janoff-Bullmann, 1989). Traumer kan føre til at menneskers verdensanskuelser brister (Jensen & Stormyren, 2008). I vårt utvalg har mange av barna opplevd potensielt traumatiserende hendelser på flere arenaer, noe som kan ha ført til mindre positivt orienterte verdensanskuelser. Deres opplevelser representerer ikke lenger en grunnleggende antagelse om at verden er trygg og forutsigbar, fordi de har gjort seg en rekke erfaringer som beviser det motsatte, som følge av blant annet krig og utrygge omsorgssituasjoner.

Sorg

Flere av barna i vårt utvalg har opplevd tap av nære familiemedlemmer. Omstendighetene rundt disse dødsfallene har vært varierte, men flere av disse kan karakteriseres som traumatiske dødsfall, det vil si dødsfall som skjer plutselig eller uventet. Ved traumatiske dødsfall i nære relasjoner, spesielt der barnet er vitne til eller overlever en situasjon der deres nærmeste dør, vil en forvente at barn i tillegg til sorg opplever et traume (Dyregrov, 2006). Hvorvidt barnet utvikler traumatiske etterreaksjoner eller om reaksjonene kan begrenses til mer vanlige sorgreaksjoner avhenger blant annet av hvordan omgivelsene forholder seg til dødsfallet. Faktorer som synes særlig betydningsfulle for barns mestring av familiemedlemmers bortgang er åpen og direkte kommunikasjon, informasjon rundt dødsfallet, samt et aksepterende og åpent klima med hensyn til emosjonelle uttrykk og samtale om ulike aspekter ved dødsfallet. Atle Dyregrov trekker her særlig frem de gjenlevende foreldrenes reaksjoner og håndteringsmåter. Flere av barna i vårt utvalg har opplevd å miste begge foreldrene, enten samtidig eller over tid. Det er derfor nærliggende å anta at ikke alle har hatt mulighet til å bearbeide de tapene de har opplevd. Manglende bearbeiding av de traumatiske aspektene ved dødsfallet kan føre til at barnet utvikler posttraumatiske stressforstyrrelser, kompliserte sorgreaksjoner eller en kombinasjon av disse (Dyregrov, 2006).

I denne sammenheng bør det nevnes at det foreligger kulturelle forskjeller med hensyn til hvordan en reagerer på tap av nære relasjoner og hvordan disse tapene bearbeides. På tvers av kulturer finnes det forskjeller med hensyn til hva mennesker tror om livet og døden og hvordan de forstår dette. Hva de føler, hva som utløser slike følelser, hvordan følelsene uttrykkes, hva som anses som passende uttrykk for følelsene og hvordan en hankses med følelser som ikke kan gis direkte uttrykk for varierer (Rosenblatt, 1993). Forskjeller i sorgreaksjoner kan blant annet ses i lys av hva som anses som ”tapt” ved en persons bortgang (Rosenblatt, 2001). Når det gjelder bearbeidelsen av tap fremhever Varvin (2003) blant annet betydningen av særegne kulturelle ritualer i sorgarbeidet. Det som for noen mennesker anses som normalt med tanke på sorg og forståelsen av liv og død, kan av andre oppfattes som merkelig. I møtet med sørgende fra andre kulturer blir det derfor nødvendig å legge til side sine egne kulturelle antakelser for å kunne hjelpe dem på en best mulig måte (Rosenblatt, 2001).

Når det gjelder barna i vårt utvalg kan også andre forhold ha vært avgjørende for hvorvidt barna utvikler traumatiske etterreaksjoner eller ikke. De gjenlevende foreldrenes psykiske helse bør nevnes her. Barna i vårt utvalg har alle vokst opp i familier som i varierende grad har blitt utsatt for potensielt traumatiserende opplevelser, som direkte konsekvens av pågående krigføring. Det er derfor nærliggende å tro at flere av foreldrene har vært traumatiserte eller har hatt andre psykiske plager. Det finnes en betydelig mengde studier som viser at psykiatriske lidelser hos foreldrene er forbundet med en økning i en rekke psykologiske forstyrrelser hos barna (Stein, Ramchandani & Murray, 2008). En mulig forklaring på denne sammenhengen er at psykopatologi hos foreldrene trolig truer kvaliteten på foreldre-barn-relasjonen. En mulig medierende faktor av den skadelige effekten av PTSD hos foreldrene på barna, er at foreldre med PTSD er mindre i stand til å reagere sensitivt på barna (Samper, Casey, King, & King, 2004). Dette kan ha hatt innvirkning på barnas sorgprosess og deres mulighet til å bearbeide de tapene de har opplevd.

Traume-og sorglitteraturen har hatt psykopatologiske forklaringer på sorg og traumer. Til tross for dette finnes det forskning som viser til betydelige forskjeller i hvordan mennesker reagerer på sorg og traumer. Noen mennesker reagerer med sterk overveldelse, andre strever i måneder før de gradvis kommer tilbake til sin normale funksjon, mens andre igjen kommer raskt tilbake til sin normale funksjon og kan dermed virke relativt motstandsdyktige (Bonanno et al., 2011). Fravær av stress og nedsatt funksjonsevne i etterkant av tap og traumer, ble tidligere sett på som en eksepsjonell emosjonell styrke, som nummenhet, eller tolket som skjult psykopatologi. Nåværende forskning foreslår at svært mange responderer, selv på ekstreme stressorer, med mindre nedsatt funksjonalitet enn tidligere antatt (Bonanno et al., 2011). Noen av barna i vår studie har, til tross for ekstreme erfaringer knyttet til tap og sorg, formidlet at de har håp med tanke på fremtiden. I lys av forskning og teori er det altså rimelig å anta at det foreligger en viss variasjon i både form og grad av sorg hos barna i utvalget vårt.

4.1.2 Mesosystemnivå

Mesosystemet knytter sammen de ulike mikrosystemene. Nivået bygger på en erkjennelse om at ingen av de ulike mikrosystemene eksisterer isolert og uavhengig av hverandre, men at de påvirker hverandre gjensidig. Nivået består av to eller flere mikrosystemer som individet vokser opp i, og omfatter alle de prosesser som foregår mellom disse (Bronfenbrenner, 1979).

Da det er mesosystemet som knytter sammen de ulike mikrosystemene ønsker vi her å drøfte noen av de erfaringene barna i vårt utvalg har hatt som har resultert i forandringer i sammensetningen av deres mikrosystemer, både som følge av brudd med lokalsamfunn og separasjon fra og tap av familiemedlemmer. Vi tenker det er relevant å gjøre rede for dette da det kan belyse hvilke utviklingsmessige utfordringer disse barna kan ha blitt stilt overfor som følge av hyppige og omfattende endringer i deres mesosystemer.

Mange av barna i vårt utvalg har opplevd brudd med lokalsamfunn som følge av flukt eller flytting innad i landet eller på tvers av landegrenser grunnet krig. For barna innebærer dette et brudd med nesten alle kjente mikrosystemer. Allerede før de kom til Norge har altså disse barna opplevd totalomveltninger i sine mesosystem. Betancourt og Khan (2008) trekker frem flyktningfamilier som et eksempel på en populasjon som vil oppleve endringer i sine mesosystemer som følge av krig. For barna i disse familiene vil dette kunne ha hatt dramatiske implikasjoner for deres utvikling, sett i et mesosystemisk perspektiv. Familier på flukt opplever ofte det Bronfenbrenner (1979) kaller "ecological transitions", som innebærer skifter i miljø og roller. For barn og ungdom vil forflytning og erfaringer knyttet til det å være en flyktning komme i tillegg til andre mer normative utviklingsmessige utfordringer, som for eksempel identitetsformasjon. I tillegg vil selv de mest kjærlige og dedikerte foreldre også oppleve at kvaliteten på interaksjonen med barna endres drastisk som følge av oppgaver og nye roller som er nødvendige for å overleve i en krigssituasjon (Betancourt, 2005; Elbedor, Bensel & Bastien, 1993). Andre konsekvenser som følge av brudd med lokalsamfunn vil inkludere tap av kjente mikrosystem som ellers ville kunne fungert som beskyttende faktorer mot eventuelle traumer som følge av krig. Eksempler på dette kan være tap av naboer, skole, venner, fritidsklubber med mer. Mange studier trekker frem sosial støtte som en av de viktigste beskyttelsesfaktorene i barnets møte med traumer (Betancourt & Khan, 2008; Fazel et al., 2012; Pine & Cohen, 2002). Flere av barna i utvalget forteller også om tap av, brudd med eller separasjon fra foreldre og andre familiemedlemmer. Også slike opplevelser vil ha innvirkning på et mesosystemnivå i forlengelsen av endringer i mikrosystemene deres. Blant annet nevner barna i vårt utvalg at de som følge av foreldres bortgang har måttet jobbe og at de av den grunn ikke har hatt mulighet til å fortsette sin skolegang.

4.1.3 Exosystemnivå

Bronfenbrenner (1979) definerer exosystemet som det nivået barna ikke har direkte tilgang til og påvirkning på, men som likevel kan ha sterk betydning for deres liv. Et eksempel på dette kan være ulike elementer ved fars arbeidsmiljø, som kan ha en indirekte virkning på barnet. Vi ønsker å drøfte det at så mange av barna fortalte at de måtte arbeide i hjemlandet. Årsaken til at vi diskuterer dette under exosystemnivået ligger i barnas forståelse av hvorfor de måtte jobbe. Barnas egne refleksjoner rundt arbeidsomfanget vitner om at arbeidet i så ung alder bærer preg av tvang, begrunnes med fattigdom og fører til tapt skolegang og fritid. Det er elementer utenfor barnas direkte miljø og under rammebetingelser de selv ikke har kontroll over. Barnas forklaringer ligger på et samfunnsnivå og deler av samfunnsstrukturen legger opp til at barna måtte arbeide.

Gjennom flere av barnas historier la vi spesielt merke til at fritid preget av lek og vennskap ikke hadde like stor plass i de enslige mindreårige asylsøkernes liv som vi først hadde antatt. Dette kan forklares med at tiden i utstrakt grad gikk med til å arbeide. I Norge reguleres arbeid gjennom lovverket, barn under 13 år kan som hovedregel ikke arbeide, ungdom mellom 15 og 18 år kan ha arbeid som ikke er til skade for deres sikkerhet, helse, utvikling eller skolegang (Arbeidstilsynet, 2014). I verden i dag jobber ett av seks barn mellom 5 og 14 år for å holde seg i live. Arbeid i barneårene fører til tapt skolegang, kan ha helsemessige implikasjoner og frarøver barnet lek og samvær med andre barn. Arbeidsforholdene er preget av fysiske og psykiske anstrengelser, tvang og utnytting (unicef, 2014). Ifølge unicef er lønnen tapt barndom og en fattig fremtid. Flere av barna i vårt utvalg beskriver nettopp noen slike forhold, der de mer eller mindre ble tvunget til å jobbe fordi familiene ikke hadde råd til å sende dem på skolen. Det er interessant å løfte frem at barna ikke nødvendigvis fortolker dette som noe alle måtte gjøre. Flere nevner at de ikke hadde lyst til å jobbe og la vekt på at erfaringer med ansvar og arbeid gikk på bekostning av skolegang og fritid. Flere understreket at barn ikke skal arbeide og at det at de måtte jobbe gikk utover deres muligheter til å få være barn. Et av barna som opplevde det slik var Jasim som sa at han ikke hadde noen fritid og at han ikke fikk gått på skolen fordi han måtte jobbe. Som han selv sa: ”Så jeg ble fratatt retten som et barn har i en tidlig alder”. I tillegg referer noen av barna i utvalget til at de ofte ikke hadde et reelt valg. Flere måtte blant annet jobbe fordi familiene deres ikke hadde andre inntektskilder. Andre måtte slutte på skolen da fedrene deres gikk bort og at de som et resultat av dette ble familienes nye ”overhode”.

4.1.4 Makrosystemnivå

Makrosystemet beskriver den kulturen og det samfunnet de enslige mindreårige asylsøkerne deltar i, og innbefatter blant annet ideologi, verdier og religion (Bronfenbrenner, 1979).

Enslige mindreårige har vokst opp i et utviklingsmiljø preget av andre verdier, samfunnsstrukturer og religiøse overbevisninger enn dem de møter når de kommer til Norge. Vi ønsker å drøfte barnas møte med en ny kultur og et nytt samfunn som er såpass annerledes strukturert enn det de kommer fra, ved å trekke frem hvordan kulturelle antagelser og verdier fra hjemlandet kan bli utfordret eller endre seg i møte med en ny kultur og et nytt samfunn. Vi ønsker også å få frem barnas egne refleksjoner: opplever de selv at barndommen deres har vært ”annerledes”, og kan dette ha endret seg etter at de kom til Norge? Barnekonvensjonen sier mye om barns rettigheter, vi ønsker å få frem hvordan barna forstår dette og sin barndom i retrospekt.

Kultur kan forstås som måter samfunnet organiserer individer på, hvor individene selv skaper de kulturelle bevegelsene og tradisjonene i møte med hverandre. Antropologen Clifford Geertz (1973) beskriver mennesker som uferdige dyr som gjør seg fullstendige gjennom kulturen. Kultur er ikke bare et ornament på menneskelig eksistens, men en essensiell basis og betingelse. Kultur kan også defineres som et bestemt system av meningssammenhenger, et univers av mening som ordner og gir form til menneskelig erfaring og virkelighet (Solheim, 1990). Meningsaspektene ved de kulturene barna i vårt utvalg kommer fra blir nettopp utfordret idet de trer inn i en ny kultur med andre meningssammenhenger enn det de er vant med fra landet de kom fra. Meningssammenhenger og fortolkningsgrunnlaget utfordres (Toverud et al., 2002). Det kan tenkes at barna i vårt utvalg ser sine erfaringer fra barndommen i lys av den kulturen de kom fra, men også den nye kulturen de nå er en del av. I møte med en ny kultur kan barnas fortolkninger av barndomsopplevelser ha endret seg i retrospekt: de bruker nye fortolkningsalternativer i den nye kulturen de har blitt en del av for å forstå seg selv og barndommen sin. Akkulturasjon omhandler den gjensidige utvekslingen som oppstår når to ulike kulturer møtes og er en prosess der individet gjennomgår en forandring som et resultat av møtet med en annen og dominerende kultur. Den kulturelle endringen settes i gang av to eller flere kulturelle systemer, der individet selektivt velger ut kulturelle verdier fra en annen kultur (Dahl, Sveaas & Varvin, 2006). Et av barna sier nettopp noe om dette, når han reflekterer over at han bare var et barn som måtte arbeide. Hvorvidt hans refleksjoner bærer preg av hans møte med norsk kultur, eller om han ville ha svart det

samme dersom han hadde blitt intervjuet i sitt hjemland på det tidspunktet det pågikk, er det vanskelig å si noe presist om. Vi mener det også er interessant å forstå barnas forklaringer i lys av de nye fortolkningsalternativene den nye kulturen kan ha gitt dem.

FNs barnekonvensjon inneholder 42 punkter og hver av dem formulerer hvilke rettigheter barn i verden har. Barn har behov for beskyttelse og de har spesielle behov fordi de er barn. Av denne grunn har de sine rettigheter nedfelt i en egen barnekonvensjon. Denne konvensjonen krever at medlemslandene anerkjenner og respekterer barns grunnleggende rettigheter til liv, utvikling, beskyttelse og deltagelse. Det er statens ansvar at barnekonvensjonen er ivaretatt og at barns rettigheter blir beskyttet, respektert og innfridd (Forente Nasjoner, 1989). De enslige mindreårige asylsøkerne kommer fra stater der en ikke har klart å ta hensyn til barns rettigheter. Slik som vi drøftet på exosystemnivå ble fleste av barna tvunget til arbeid. Hvordan reflekterer barna i ettertid over at de kommer fra stater og samfunn som ikke tok hensyn til hva som var deres beste? Barna i vårt utvalg forteller at de har opplevd mye vanskelig i sine hjemland, noe som kan tyde på at rettighetene deres ikke ble ivaretatt. I norsk kultur og samfunn har barnekonvensjonen en helt annen forankring enn det den har i de landene barna i vårt utvalg kommer fra.

Til tross for at alle barna forteller om vanskelige hendelser i forbindelse med krig og fattigdom, sier noen av barna at de hadde en god barndom før krigen brøt ut. Flere nevner i intervjuene at de savner for eksempel mattradisjonene fra sine hjemland og de uttrykker også at det er håp for deres fremtid. Det er viktig at vi påminnes at enslige mindreårige asylsøkeres barndom også inneholder positive erfaringer og representerer lengsler de har i dag.

4.2 Begrensninger ved studien

4.2.1 Metodevalg

I denne studien valgte vi en kvalitativ tilnærming fordi en slik tilnærming er egnet dersom: 1. Formålet med studien er å få økt forståelse for et tema eller et problem det foreligger lite eksisterende forskning på (Camic et al., 2003). 2. En ønsker å utforske, beskrive og tolke personlige og sosiale erfaringer ut i fra individets egne referanserammer, fremfor å teste forutfattede hypoteser (Howitt, 2013; Smith, 2008). Det er flere metodiske utfordringer forbundet med en kvalitativ tilnærming. Mye av kritikken mot kvalitativ forskning handler

om at forskeren umulig kan forholde seg objektiv til datamaterialet eller forskningsprosessen (Ortlipp, 2008). Både ens kulturelle posisjon, forkunnskaper og verdier vil ha enn uunngåelig innvirkning på de resultatene en kommer frem til (Kvale, 1997).

Hill et al. (1997) beskriver forskerens forventninger og personlige faktorer som to ulike feilkilder som forskeren bør være oppmerksom på og foreta en redegjørelse for. Å ha et bevisst forhold til slike feilkilder innebærer en refleksiv forskerposisjon der forskeren undersøker hvordan han eller hun som person påvirker studiens utforming og resultater (Nightingale & Cromby, 1999). Det er likevel viktig å være klar over at selv om en er seg bevisst ulike forventninger og personlige faktorer på forhånd, så er det ikke mulig å tilsidesette disse og forholde seg objektivt til forskningsprosessen (Hill et al., 1997). Det viktigste blir derfor ikke å tilstrebe objektivitet, men å anerkjenne det at ens forhåndskunnskap påvirker de valg en gjør underveis i studien (Malterud, 2011). Med utgangspunkt i de to feilkildene Hill et al. (2010) beskriver vil vi her kort gjøre rede for hvilke forhold som kan ha påvirket vårt analysearbeid. For det første kan vår bakgrunn som psykologstudenter og med det den kunnskapen vi har tilegnet oss i løpet av studiet ha hatt en innvirkning på hvordan vi nærmet oss og fortolket datamaterialet. Med utgangspunkt i en psykologisk forståelsesramme kan det tenkes at vi har søkt etter andre underliggende mønstre og sammenhenger i datamaterialet enn det personer uten tilknytning til det psykologiske fagfeltet ville gjort. Videre kan det innledende arbeidet med denne studien ha vært av betydning for vår forståelse av enslige mindreårige asylsøkere og på den måten vært med på å forme våre forventninger til hvilke oppvekstsvilkår barna kunne ha hatt. Vi hadde blant annet en forventning om at disse barna ikke nødvendigvis hadde hatt optimale oppvekstsbetingelser i hjemlandet. Det bør likevel nevnes at vi valgte å lese aktuell litteratur først etter at vi hadde lest og analysert intervjuene. Det var viktig for oss å begrense vår egen forutinntatthet og nærme oss dataene med en åpenhet, i håp om å få tak på barnas egne perspektiver. Når det gjelder vår kulturelle posisjon og vårt verdigrunnlag ønsker vi å trekke frem at en av oss har foreldre med opprinnelse fra et land med en mer kollektivistisk orientert kultur enn den norske. Det at vi har ulike kulturelle forankringspunkter vil utvilsomt ha virket inn på våre resultater. I en studie som dette tenkte vi at slike forskjeller kunne være med på å berike selve analyseprosessen. Vi valgte å benytte oss av denne fordelene ved blant annet å først lese intervjuene hver for oss, for bedre å kunne fange opp flere ulike mønstre, samt å unngå en prematur innsnevring av fokus. Underveis har vi forsøkt å ha et reflektert og kritisk syn på hvordan forhåndskunnskap, forventninger og verdier kan ha influert våre tolkninger og

resultater. Gjennom en grundig dokumentasjon av analyseprosessen har vi forsøkt å ivareta studiens gyldighet og pålitelighet på en best mulig måte.

4.2.2 Utvalg

Med tanke på utvalget i denne studien er det flere forhold som kan ha hatt innvirkning på resultatene. Det første forholdet vi ønsker å adressere i denne sammenheng er skjevheter i utvalget. Det andre forholdet dreier seg om innholdet i barnas fortellinger; hva forteller de og hva forteller de ikke?

Når det gjelder studier av enslige mindreårige representerer utvalget en stor utfordring for forskerne. Det er stor fare for at utvalget i en undersøkelse kan bli skjevt og ikke representativt (Eide og Broch, 2010). En mulig begrensning ved denne studien er at rekrutteringsprosessen og med det utvalget av informanter, kan ha påvirket de resultatene vi kom frem til. Blant annet hevder Huemer et al. (2009) at det er grunn til å tro at det hovedsakelig er de mest resiliente informantene som lar seg intervju. Motsatt vil gjerne personer med mye problemer og psykiske plager avstå fra deltakelse (Oppedal et al, 2009). I denne studien kan dette bety at det er de mest velfungerende enslige mindreårige asylsøkerne som har latt seg intervju, noe som i sin tur kan ha påvirket resultatene. Videre bestod utvalget vårt av 32 gutter og 6 jenter. Den skjeve kjønnsfordelingen gjenspeiler de store kjønnsforskjellene i den opprinnelige studien som dataene våre er hentet fra. En slik skjevfordeling kan ha påvirket resultatene. Studier viser blant annet at jenter har lengre, mer sammenhengende og mer emosjonelt rike narrativer enn det gutter har (Bauer et al., 2003; Bohanek & Fivush, 2010; Peterson & Roberts, 2003). Det er nærliggende å anta at resultatene ville sett annerledes ut dersom utvalget hadde hatt en jevnere kjønnsfordeling, men det bør nevnes at den skjeve kjønnsfordelingen også gjenspeiler de store kjønnsforskjellene blant de enslige mindreårige som søker asyl i Norge.

Skjevheter i utvalget både i forhold til kjønnsfordelingen og det at utvalget vårt muligens representerer en mer resilient gruppe enslige mindreårige asylsøkere, kan altså ha påvirket våre resultater. Formålet med denne studien er imidlertid ikke å gi et representativt bilde av gruppen enslige mindre asylsøkere i Norge, men å få en bedre forståelse av deres oppvekstvilkår på bakgrunn av intervjuer med et utvalg av denne gruppen. Resultatene vil således kunne være betydningsfulle ved at de peker på tendenser innenfor denne gruppen

barn. Resultatene kan videre ha relevans for de temaene vi undersøkte og de kan være aktuelle både for andre forskere som undersøker enslige mindreårige asylsøkeres oppvekstvilkår og de som arbeider med denne gruppen barn. Ut i fra en slik forståelse av generaliserbarhet kan resultatene ha en grad av overførbarhet utover vårt utvalg. Studien kan også være hypotesegenererende for andre studier.

Det er også andre forhold ved utvalget som kan ha hatt innvirkning på resultatene i denne studien. Når det gjelder enslige mindreårige er det flere ulike studier som indikerer at disse barna er selektive med tanke på hva de forteller om seg selv og sine liv til andre (Chase, 2010). Denne ”stillheten” antas å tjene flere funksjoner, og kan blant annet forstås som en form for agens og som en mestringsstrategi for å håndtere og overkomme smerte (Chase, 2010; Kohli, 2006). Av denne grunn kan enslige mindreårige asylsøkere være motvillige til å snakke eller gjør dette med forsiktighet (Kohli, 2006). Denne tendensen kom tydelig frem i vårt utvalg. Svært mange av barna oppga at de ikke hadde lyst til å snakke om ulike opplevelser og erfaringer fra barndommen fordi de ønsket å glemme det de hadde opplevd eller fordi de ble triste, fikk problemer med å sove eller opplevde somatiske plager når de tenkte på ulike hendelser i oppveksten. Flere av barna sa også at de husket lite av oppveksten i hjemlandet, noe som i enkelte av tilfellene kan tolkes som et uttrykk for at de ikke ønsket å snakke om, og på den måten bli påminnet hendelser fra barndommen. At barna ikke ønsket å snakke om ulike forhold ved oppveksten vil utvilsom ha virket inn på resultatene våre, men fordi det er viktig å være spesielt sensitiv overfor enslige mindreårige asylsøkeres tidligere erfaringer (Hopkins & Hill, 2010), vil slike hensyn alltid gå foran behovet for økt kunnskap.

4.3 Implikasjoner

Formålet med denne studien har vært å få en bedre forståelse av de yngste enslige mindreårige asylsøkernes oppvekstbetingelser. Vi tenker at kunnskap om disse barnas oppvekstvilkår kan være med på å gi oss en bedre forståelse av hvordan barna har det i dag og på den måten være nyttig for videre utvikling og gjennomføring av ulike behandlings- og tilretteleggingstiltak. Med utgangspunkt i denne studiens resultater ser vi særlig nødvendigheten av terapi, men også betydningen av å dekke barnas psykososiale behov. For det første må barnas behov for behandling undersøkes. Dette innebærer at det må utvikles gode systemer som effektivt fanger opp de barna som trenger hjelp. Videre må behandlingsbehovene kartlegges og følges opp med behandling. For det andre må det legges

til rette for gode psykososiale støttetiltak, med fokus på tilrettelagt skolegang, fritidsaktiviteter, venner og mulighet for kontakt med familien i hjemlandet. Når det gjelder tilrettelegging i skolen er det for eksempel viktig å huske på at for mange av barna representerer skolen en arena preget av vold. På bakgrunn av erfaringer med vold i skolen vil barna kunne oppleve traumepåminnere i skolehverdagen, hvilket kan føre til at de blir aggressive, ukonsentrerte med mer. For det tredje må boliger og botilbudet tilrettelegges for å unngå hyppige utskiftninger av personale og for å unngå at barna må flytte og skifte miljø oftere enn nødvendig. På denne måten kan det tilrettelegges for at det kan skapes tillitsrelasjoner mellom voksenpersoner og de enslige mindreårige asylsøkerne.

På bakgrunn av litteraturgjennomgangen ser vi et behov for utvidet kunnskap om de aller yngste enslige mindreårige asylsøkerne. Vi ser også behovet for en mer helhetlig tilnærming til forskningsfeltet. Litteraturgjennomgangen viste at forskning på denne gruppen barn hovedsakelig benytter seg av standardiserte kvantitative metoder med fokus på psykiske plager. Vi ser et behov for å supplere denne kunnskapen med studier som fokuserer på barnas egne opplevelser og oppfatninger. Barna i vårt utvalg forteller om en rekke traumatiske opplevelser i deres tidlige utviklingsforløp. I tillegg til å ha opplevd krig og en vanskelig flukt, har mange erfart interpersonlige traumer. Andre beretter om bedre oppvekstsvilkår med stabile tilknytningspersoner. Da denne studien er en av få som har undersøkt hvordan enslige mindreårige asylsøkere selv har opplevd sine oppvekstsvilkår er dette et nytt bidrag til forskningsfeltet. Fremtidige studier bør ta sikte på å undersøke hvorvidt tidlige oppvekstsvilkår virker inn på barnas tilpasning og utvikling i Norge.

Litteraturliste

- Ajduković, M. & Ajduković, D. (1993). Psychological Well-being of Refugee Children. *Child Abuse and Neglect*, 17(6)
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder: DSM-IV*. Washington DC: American Psychiatric Association
- Arbeidstilsynet. *Ungdom i arbeid*. Hentet 25.oktober 2014 fra <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=78110>
- Ayotte, W. (2000). *Separated Children Coming to Western Europe: Why They Travel and How They Arrive*. London: Save the Children.
- Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartementet. (2011). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger- En håndbok for kommunene*. Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Arbeid_med_enslige_mindreaarige.pdf
- Barne-, ungdoms-, og familieetaten. (2013, 29.januar). *Barnevern. Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Omsorgssentre*. Hentet fra <http://www.bufetat.no/barnevern/ema/omsorgssentre/>
- Bauer, P. J., Stark, E. N., Lukowski, A. F., Van Abbema, D. L., Ackil, J. K., & Rademacher, J. (2005). Working together to make sense of the past: Mother's and children's use of internal states language in conversations about traumatic and nontraumatic events. *Journal of Cognition and Development*, 6, 463-488.
- Bean, T. M., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E. & Spinhoven, P. (2007a). Comparing Psychological Distress, Traumatic Stress Reactions, and Experiences of Adolescents Accompanied by Parents. *Journal of nervous and mental diseases*. 195(4) 288-297.

- Bean, T., Eurelings-Bontekoe, E., & Spinhoven, P. (2007b) Course and Predictors of Mental Health of Unaccompanied Refugee Minors in Netherlands: One Year Follow-up. *Social Science & Medicine*, 64(6), 1204-1215. doi: 10.1016/j.socscimed.2006.11.010
- Betancourt, T. (2005). Stressors, supports and the social ecology of displacement: Psychosocial dimensions of an emergency education for CHECHEN adolescents displaced in Ingushetia, Russia. *Culture, Medicine and Psychiatry*. 29(3) 309-340.
- Betancourt, T. S. & Khan, K. T. (2008). The mental health of children affected by armed conflict: Protective processes and pathways to resilience. *International Review of Psychiatry*. 20(3) 317-328.
- Bohanek, J. G., & Fivush, R. (2010). Personal narratives, well-being, and gender in adolescence. *Cognitive Development*, 25, 368-379.
- Bonanno, G. A., Westpal, M. & Mancini, A. D. (2011) Resilience to loss and potential trauma. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7, 511-535.
- Boyatzis, R. E. (1998). Transforming qualitative information: Thematic analyses and code development. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol. 2. Seperation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books
- Bowlby, J. (1988). *A Secure base: Parent-child attachments and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Brendler- Lindqvist, M. & Larsson, J. (2004) Att möta de ensamkommande barnen. Stockholm: Rädda Barnen/ Save the Children.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of ofhuman development: Experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusets: Harvard University Press.

- Briere, J., Kaltman, S. & Green, B.L. (2008). Accumulated childhood trauma and symptom complexity. *Journal of Traumatic stress*, 21(2), s. 223-226
- Brown, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analyses in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brown, E. J., & Kolko, D. J. (1999). Child Victims' Attributions about Being Physically Abused: An Examination of Factors Associated with Symptom Severity. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27(4), 311-322.
- Camic, P. M., Rhodes, J. E. & og Yardley, L. (2003). Naming the Stars: Integrating Qualitative Methods Into Psychological Research. I: P. M., Camic, J. E., Rhodes & L. Yardley (red.). *Qualitative Research in Psychology* (s. 3-15). Washington DC: American Psychological Association.
- Catani, C., Schauer, E., & Neuner, F. (2008). Beyond Individual War Trauma: Domestic Violence Against Children in Afghanistan and Sri Lanka. *Journal of Marital and Family Therapy*, 34(2), 165-176. doi: 10.1111/j.1752-0606.2008.00062.x
- Chase, E. (2010). Agency and silence: Young people seeking asylum alone in the UK. *British Journal of Social Work*, 40, 2050-2068. doi: 10.1093/bjsw/bcp103
- Chase, E., Knight, A. & Statham, J. (2008). *The Emotional Wellbeing of Young Persons Seeking Asylum in the UK*. London: British Association for Adoption and Fostering (BAAF).
- Cicchetti, D. & Toth, S. L. (1995). Cicchetti, D. & Toth, S.L. Developmental psychopathology and disorders of affect. I: D. Cicchetti & D.J. Cohen (Red.). *Developmental psychopathology, Vol. 2: Risk, disorder, and adaptation. Wiley series on personality processes* (s. 369-420). New York: John Wiley & Sons.
- Cohen, J. A. & Mannarano, A. P. (1996). Factors that mediate treatment outcome of sexually abused preschool children. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35(10), 1402-1410.

- Cohen, J. A., Mannarino, A. P. & Deblinger, E. (2006). *Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents*. New York: Guilford Publications.
- Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., DeRosa, R., Hubbard, R., Kagan, R., Liataud, J., Mallah, K., Olafson, E., van der Kolk, B. (2005). Complex trauma in children and adolescents. *Psychiatric Annals*, 35(5), 390-398.
- Dahl, S., Sveaas, N. & Varvin, S. (2006). Psykiatrisk og psykososialt arbeid med flyktninger-veileder. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra: <http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/PsykArbeidFlyktningerVeileder.pdf>
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2009, 01.09). *Barn*. Hentet 25.oktober 2014 fra <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Barn/>
- Denzin, N. K. (1970). *The Research Act in Sociology*. Chicago: Aldine.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of Qualitative Research*. California: Sage.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioral problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and Health*, 12(2), 141-162.
- Dittmann, I. & Jensen, T. K. (2010). Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse- En litteraturstudie. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 47, 2-7.
- Dyregrov, A. (2006). *Sorg hos Barn: En Håndbok for Voksne*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ehlers, A. & Clarke, D. M. (1999). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour research and therapy*, 38(4), 319-345.
- Eide, K. (2005). *Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Avhandling til dr.polit.-graden, Sosiologisk institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Bergen.

- Eide, K., & Broch, T. (2010). Enslige Mindreårige Flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse, helseregion Øst og Sør. Hentet fra [http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/\\$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf)
- Elbedor, S., Bensen, R. T. & Bastien, D. T. (1993). Ecological integrated model of children of war: Individual and social psychology. *Child Abuse & Neglect*, 17(6), 805-819.
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C. & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: Risk and protective factors. *Lancet*, 379, 266-282.
- Finkelhor, D., Ormrod, R. K. & Turner, H. A. (2007). Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse and Neglect*, 31, 7-26.
- Finkelhor, D. & Kendall-Tackett, K. (1997). A Developmental Perspective on the Childhood Impact of Crime, Abuse and Violent Victimization. I: Cicchetti, D., Toth S. (red.). *Rochester Symposium on Developmental Psychopathology and Developmental Perspectives on Trauma*. New York: University of Rochester Press.
- Flyktninghjelpen (2014, 20.06). *Tall og fakta. Flyktningregnskapet 2014*. Hentet fra <http://flyktninghjelpen.no/?did=9178041>
- Flyktninghjelpen (2011, 20.06). *Oversikt over viktige begreper*. Hentet fra <http://flyktninghjelpen.no/?aid=9079310>
- FN. (1951). *Flyktningskonvensjonen*, 1951-07-28. Hentet fra <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>
- FN. (1948). *Forente Nasjoners verdenserklæring om menneskerettigheter*, 1948-12-10, artikkel 14. Hentet fra <http://www.un.org/en/documents/udhr/>

- (FN). (1989). Forente Nasjoners Konvensjon om Barnets Rettigheter. Hentet fra <http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>
- Fog, J. (2004). *Med Samtalen som Udgangspunkt: Det Kvalitative Forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Follette, V. & Duckworth, M. (2011). *Retraumatization*. New York: Taylor and Francis.
- Follette, V. & Vijay, A. (2008). Retraumatization. I G. Reyis, J. Elhai & J. D. Ford (red.). *Encyclopedia of psychological trauma* (s. 586-589). Holboken, NJ: Wiley.
- Ford, J. D. (2010). Complex adult sequele of early exposure to psychological trauma. I R. A. Lanius, E. Vermetten & C. Pain (red.). *The hidden epidemic: The impact of early life trauma on health on disease* (s. 69-76). New York: Cambridge University Press.
- Ford, J. D. & Courtois, C. A. (2013). *Treating Complex Traumatic Stress Disorders in Children and Adolescents. Scientific Foundations and Therapeutic Models*. New York: Guilford Press.
- Franklin, M., Janoff-Bulman, R. & Roberts, J. E. (1990). Long-term impact of parental divorce on optimism and trust: Changes in general assumptions or narrow beliefs? *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(4), 743-755.
- Gardener, H. W., Kosmitzki, C. (2008). *Lives Across Cultures. Cross-cultural Human Development*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Giesen-Bloo, J. & Arntz, A. (2005). World assumptions and the role of trauma in borderline personality disorder. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 36(3), 197-208.
- Goodman, J. (2004). Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan. *Qualitative Health Research*, 14(9), 1177-1196.

- Hassan, Y. (2014). Barndom. I: Y. Hassan. (red.). *Dikt.* (s.5-6). Cappelen Damm AS.
- Hill, C. E., Thompson, B. J. & Williams, E. N. (1997). A Guide to Conducting Consensual Qualitative Research. *The Counseling Psychologist*, 25, 517-572.
- Hinde, R. A. (1991). Relationships, attachment, and culture: A tribute to John Bowlby. *Infant Mental Health Journal*, 12(3).
- Huemer, J., Karnik, N. S., Voelkl-Kernstock, S., Granditsch, E., Dervic, K., Friedrich, M. H. & Steiner, H. (2009). Mental health issues in unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3(13), 1-29. doi:10.1186/1753-2000- 3-13
- Herman, J. (1994). Coping With Trauma- Theory, Prevention and Treatment. *Journal of Traumatic Stress*, 7, 151-152.
- Hesse, E. & Main, M. (1999). Second-generation effects of unresolved trauma in non-maltreating parents: Dissociated, frightened, and threatening parental behaviour. *Psychoanalytic inquiry*, 19, 481-540.
- Hesse, E. & Main, M. (2006). Frightened, threatening, and dissociative (FR) parental behaviour as related to infant D attachment in low-risk samples: Description discussion and interpretations. *Development and Psychopatology*, 18, 309-343.
- Hinde, R. A. (1991). Relationships, Attachment, and Culture: A Tribute to John Bowlby. *Infant Mental Health Journal*, 12(3).
- Hjern, A., Angel, B. & Hojer, B. (1991). Persecution and Behaviour: A report of refugee children from Chile. *Child Abuse and Neglect*, 15, 239-248.
- Hodes, M., Jagdev, D., Chandra, N. & Cunliffe, A. (2008). Risk and resilience of psychological distress among unaccompanied asylum seeking adolescents. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49(7) 723-732.

- Hopkins, P.E. & Hill, M. (2008). Pre-flight experiences and migration stories: The accounts of unaccompanied asylum-seeking children. *Children's Geographic*, 6(3), 257-268.
- Hopkins, P. & Hill, M. (2010). The needs and strengths of unaccompanied asylum-seeking children and young people in Scotland. *Child & Family Social Work*, 15(4), 399-408. doi: 10.1111/j.1365-2206.2010.00687
- Howitt, D. (2013). *Introduction to Qualitative Methods in Psychology*. London: Pearson Education.
- Huemer, J., Karnik, N. S., Voelkl-Kernstock, S., Granditsch, E., Dervic, K., Friedrich, M. H. & Steiner, H. (2009). Mental health issues in unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3(13), 1-29. doi:10.1186/1753-2000- 3-13.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press.
- Janoff- Bulman, R. (1989). *Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema Construct*. *Social Cognition*, 7(2), 113-136.
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions*. New York: Free Press.
- Jensen, T. K., Fjermestad, K., Granly, L. & Wilhelmsen, N. (2013). Stressful Life Experiences and Mental Health Problems among Unaccompanied Asylumseeking Children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. doi:10.1177/1359104513499356
- Jensen, T. K., Skårdalsmo, E. M. B., Fjermestad, K. W. (I review). *Unaccompanied Asylum Seeking Children -Development of Mental Health problems and Post-Traumatic Stress Symptoms after Settlement*
- Jensen, T. K. & Stormyren, S. (2008). Verdensanskuelser etter en katastrofe. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 45(12), 1498-1507.

- Joshi, P. T., & O'Donnell, D. A. (2003). Consequences of Child Exposure to War and Terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(4). doi: 1096-4037/03/1200-0275/0
- Justis- og Beredskapsdepartementet. (2012). *Barn på flukt*. (St. meld. nr. 27 2011–2012) Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nn/dep/jd/dokument/proposisjonar-og-meldingar/stortingsmeldingar/2011-2012/meld-st-27-2011-2012/8.html?id=691625#note4>
- Kohli, R. (2006). The sound of silence: Listening to what unaccompanied children say and do not say. *British Journal of Social Work*, 36, 707-721. doi:10.1093/bjsw/bch305
- Kvale, S. (1996). *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage Publications.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M. & Rygge, J. (2009). *Det Kvalitative Forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lanius, R. A., Bluhm, R. L., Copland, N. J., Hegadoren, K. M., Rowe, B., Théberge, J., Neufeld, R. W. J., Williamson, P. C. & Brimson, M. (2010). Default mode network connectivity as a predictor of post-traumatic stress disorder symptom severity in acutely traumatized subjects. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 121(1), 33-40.
- Lidén, H., Seeberg, M. L. & Engebriksen, A. (2011). *Medfølgende barn i asylmottak-livssituasjon, mestrings, tiltak*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning. Hentet fra http://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/asylmottak/medfolgende-barn-i-asylmottak.pdf
- Magwaza, A. S. (1999). Assumptive world of traumatized South African adults. *The Journal of Social Psychology*, 139(5), 622-630.

- Malterud, K. (2002). Kvalitative metoder i medisinsk forskning - forutsetninger, muligheter og begrensninger. *Tidsskrift for Norsk Legeforening*, 122, 2468-2472.
- Malterud, K. (2011). *Kvalitative Metoder i Medisinsk Forskning: En Innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Matthews, L. T. & Marwit, S. (2004). Examining the assumptive world views of parents bereaved by accident, murder, and illness. *Omega*, 48(2), 115-136.
- Milgrom, J., Westley, D. T. & Gernmill, A. W. (2004). The mediating role of maternal responsiveness in some longer term effects of postnatal depression on infant development. *Infant Behaviour & Development*, 27(4), 443-454.
- Montgomery, E. & Foldspang, A. (2006). Validity of PTSD in a sample of refugee children: Can a separate diagnostic entity be justified? *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 15, 64-74.
- Mæhle, M. (2007). Nyere utviklingspsykologi som ramme for klinisk arbeid med barn. I: H. Haavind og H. Øvereide (red.). *Barn og unge i psykoterapi, bind 1: Samspill og utviklingsforståelse* (s. 44-50). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Nightingale, D. J. & Cromby, J. (red.) (1999). *Social constructionist psychology: A critical analysis of theory and perspective*. Philadelphia, PA: Open University Press.
- Oppedal, B., Seglem, K.B., & Jensen, L. (2009). *Avhengig og Selvstendig. Enslige Mindreåriges Stemmer i Tall og Tale* (FHI-rapport 2009:11). Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet fra <http://www.fhi.no/dokumenter/87bc8567f7.pdf>
- Ortlipp, M. (2008). Keeping and using reflective journals in the qualitative research process. *The Qualitative Report*, 13, 695-705.
- Owens, G. P. & Chard, K. M. (2001). Cognitive distortions among women reporting childhood sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 16(2), 178-191.

- Peterson, C., & Roberts, C. (2003). Like mother, like daughter: Similarities in narrative style. *Developmental Psychology*, 39(3), 551-562.
- Pine, D. S. & Cohen, J. A. (2002). Trauma in Children and Adolescents: Risk and Treatment of Psychiatric Sequale. *Biological Psychiatry*, 51(7), 519-513.
- Punch, K. F. (2014), *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches* (3.utgave). London. Sage Publications Ltd.
- Pynoos, R. S., Steinberg A. M, Aronson L. (1997): Traumatic experiences: The early organization of memory in school-age children and adolescents. I: Appelbaum P, Elin M, Uyehara L (red.). *Trauma and memory: Clinical and Legal Controversies*. New York: Oxford University Press, s. 272-289.
- Pynoos, R. S., Steinberg, A.M. & Piacentini, J. C. (1999). A developmental psychopathology model of childhood traumatic stress and intersection with anxiety disorders. *Society of Biological Psychiatry*, 46, 1542-1554.
- Reed, R. V., Fazel, M., Jones, L., Panter-Brick, C. & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in low-income and middle-income countries: Risk and protective factors. *Lancet*, 379, 250-265.
- Retterstøl, N. & Weisæth, L. (1985). Kriser og personlige Katastrofer. I: N. Retterstøl og L. Weisæth (red.). *Katastrofer og kriser* (s. 9-19). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosenblatt, P. C. (1993). Cultural Variation in the Experience, Expression, and Understanding of Grief. I: D. P. Irish, K. F. Lundquist & V. J. Nelsen (red.). *Ethnic Variations in Dying, Death, and Grief: Diversity in Universality*. (s. 13-19). Philadelphia: Taylor & Francis.
- Rosenblatt, P.C. (2001). A social constructionist perspective on cultural differences in grief. I: M.S. Stroebe, R. O. Hansson, W. Stroebe & H. Schut (red.). *Handbook of bereavement research: Consequences, coping, and care*. (s. 285-300). Washington, DC, US: American Psychological Association.

- Rousseau, C. (1995). The mental health of refugee children. *Transcultural Psychiatry*, 32, 299-331.
- Samper, R. E., Casey, T. T., King, D. W. & King, L. A. (2004). Posttraumatic stress disorder symptoms and parenting satisfaction among a national sample of male Vietnam veterans. *Journal of Traumatic Stress*, 17(4), 311-315.
- SCEP (Separated Children in Europe Program). (2004). *Statement of Good Practice*, 3rd. edition edn. Brussels: Save the Children
- Scheeringa, M. S., Wright, M., Hunt, J. & Zeanah, C. H. (2006). Factors affecting the diagnoses and prediction of PTSD symptomatology in children and adolescents. *American Journal of Psychiatry*, 163, 644-651.
- Shaw, J. A. (2003). Children Exposed to War/Terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(4). doi: 1096-4037/03/1200-0237/0
- Silverman, P. R., Nickman, S. & Worden, J. W. (1992). Detachment revisited: The child's reconstruction of a dead parent. *American Journal of Orthopsychiatry*, 62, 494-503.
- Simpson, J. A., & Rholes, W. S. (1998). *Attachment Theory and Close Relationships*. New York: Guilford Press.
- Smith, J. A. (1996). Semi-Structured Interviewing and Qualitative Analyses. I: J. A. Smith, R. Harré & L. V. Langenhove (red.). *Rethinking Methods and Psychology* (s. 9-26). London: Sage Publications.
- Smith, J. A. (2008). Introduction. I: J. A. Smith (red.). *Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods* (s. 1-3). London: Sage Publications Ltd.
- Solberg, A. (1997). *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kunnskapsstatus*. IMER/SEFOS Universitetet i Bergen.
- Solheim, J. (1990). Kjønn, språk og selvreferanse. *Nytt om kvinneforskning*, 2, s. 29-50.

- Solomon, Z., Iancu, I. & Tyano, S. (1997). World assumptions following disaster. *Journal of Applied Social Psychology*, 27(20), 1785-1798.
- Sourander, A. (1998). Behavioural problems and traumatic events of unaccompanied refugee minors. *Child Abuse and Neglect*, 22(7) 719-727.
- Stein, A., Ramchandani, P. & Murray, L. (2008). Impact of Psychiatric Disorder and Physical Illness. I: M. Rutter, D. Bishop, D. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor, A. Thapar (red). *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry* (s. 407-420). Massachusetts: Blackwell Publishing, Inc.
- Tezchner, S. V. (2003). *Uviklingspsykolog. Barne og- ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thomas, S., Nafees, B. & Bhugra, D. (2004). "I was running away from death": The pre-flight experiences of unaccompanied asylum seeking children in the UK. *Child: Care, Health and Development*, 30(2), 113-122.
- Toverud, R., Thorsen, K., Gullbrandsen, L. M., Andenæs, A., Hjort, H., Jensen, T. K. & Ulvik, O. S. (2002). Kulturpsykologi-utgangspunkt, mål og framkomstmidler. I: K. Thorsen & R. Toverud (red.). *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp* (s. 17-33). Oslo: Universitetsforlaget as.
- Valle, L. A., & Silovsky, J. F. (2002). Attributions and Adjustment Following Child Sexual and Physical Abuse. *Child Maltreatment*, 7(1), 9-24.
- Varvin, S. (2003). *Flukt og Eksil: Traume, Identitet og Mestring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Utlendingsdirektoratet (2014). Tall fra Utlendingsdirektoratet v/H. Sandal, e-post, 16. september 2014.
- Utlendingsforskriften, FOR-2009-10-15-1286. § 8.8. (2009). Hentet fra <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2009-10-15-1286>

Utlendingsloven, LOV-2008-05-15-35. § 28 & § 38. (2008). Hentet fra

<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35>

Utlendingsnemnda. (2010). *Retten til vern som flyktning*. Hentet fra

<http://www.une.no/Menneskerettigheter/Menneskerettighet2/>

UNHCR. (1997). *Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied*

Children Seeking Asylum. Geneva: Office of The United Nations High Commissioner for Refugees. Hentet fra [http://www.unhcr.org/cgi-](http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=3d4f91cf4&query=%22An%20unaccompanied%20child%20is%20a%20person%20who%20is%20under%20the%20age%20of%20eighteen,%20unless,%20under%20the%20law%20applicable%20to%20the%20child,%20majority%20is,%20attained%20earlier%20and%20who%20is%20separated%20from%20both%20parents%20and%20is%20not%20being%20cared%20for%20by%20an%20adult%20who%20by%20law%20or%20custom%20has%20responsibility%20to%20do%20so%22)

[bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=3d4f91cf4&query=%22An%20unaccompanied%20child%20is%20a%20person%20who%20is%20under%20the%20age%20of%20eighteen,%20unless,%20under%20the%20law%20applicable%20to%20the%20child,%20majority%20is,%20attained%20earlier%20and%20who%20is%20separated%20from%20both%20parents%20and%20is%20not%20being%20cared%20for%20by%20an%20adult%20who%20by%20law%20or%20custom%20has%20responsibility%20to%20do%20so%22](http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=3d4f91cf4&query=%22An%20unaccompanied%20child%20is%20a%20person%20who%20is%20under%20the%20age%20of%20eighteen,%20unless,%20under%20the%20law%20applicable%20to%20the%20child,%20majority%20is,%20attained%20earlier%20and%20who%20is%20separated%20from%20both%20parents%20and%20is%20not%20being%20cared%20for%20by%20an%20adult%20who%20by%20law%20or%20custom%20has%20responsibility%20to%20do%20so%22)

Unicef. Utfordringer. Hentet 25.oktober 2014 fra

<http://www.unicef.no/barnearbeid>

Van der Weele, J., Ansar, N. & Castro, Y. (2011): Møte med foreldre som bruker

oppdragervold erfaringer fra arbeid med minoritetsforeldre. I: U. M. G. Heltne P. Og Ø. Steinsvåg (red.). *Barn som lever med vold i familien*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wernesjö, U. (2011). *Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective*. Uppsala University, 19(4), 495-507.

Wiese, E. B. P., & Burhorst, I. (2007). The mental health of asylum-seeking and refugee children and adolescents attending a clinic in the Netherlands. *Transcultural Psychiatry*, 44(4), 596-613.

Willig, C. (2006). *Introducing Qualitative Research in Psychology. Adventures in theory and method*. New York: Oakland University Press.

World Health Organization (WHO). (2003). *The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Diagnostic criteria for Research*. Geneva: WHO Library Cataloguing in Publication Data.

Øien, C. (2010). *Underveis. En Studie av Enslige Mindreårige Asylsøkere*. Oslo: FAFO.
Hentet fra <http://www.fafo.no/pub/rapp/20164/20164.pdf>

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

[Intervjuguide Oppfølgingsstudien EMA (NKVTS-Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress)]

Før kartlegging/intervju: Forklare at jeg er forsker og ikke politi eller UDI eller fra myndighetene. At jeg har taushetsplikt og at det de sier ikke blir fortalt videre til myndighetene + samtykkeskjema som forklarer informert samtykke, anonymisering m.v.

Jeg tar opp på bånd for at jeg kan følge med best mulig på det du har å si, og så kan jeg skrive det ned etterpå. Er det ok?

Husk å lese inn dato og id-nr. på båndopptager.

Nå har du bodd i Norge en stund og du har akkurat svart på en rekke spørsmål om hvordan du har det nå (på maskinene/ på spørreskjema). Det jeg har lyst til å snakke mer med deg om er litt om tiden før du kom til Norge, litt om flukten, litt om dine tanker om fremtiden og til slutt litt hvordan du har hatt det i tiden fra du flyttet fra omsorgssenteret på..... til nå.

Hvis vi starter med tiden før du kom til Norge.

1) Fortell meg litt om hvordan du hadde det da du vokste opp

Utdypende:

- Det jeg er opptatt av er hvordan det var for deg da du var liten?
- Hvem bodde i familien din? Hvem tok vare på deg/ hvem passet på deg? Hvem var den viktigste personen i livet ditt? Hadde du søsken? Hvor mange? Større eller mindre enn deg? Gikk du på skole? Hvor lenge? Lese/skrive? Husker du noe viktig som skjedde? Bygd/ by? Hva jobbet foreldrene dine med?
- Evt. fortell meg om en vanlig dag
- Hva savner du mest fra hjemlandet ditt?
- Hvordan var det for deg..?

[Hendelser, opplevelser, sosial støtte, relasjoner. Opplevelse av ivaretagelse og omsorg.]

[Det viktigste, beste, verste, vanskeligste.. Mange barn har ikke lært om tid før de kom til Norge]

Husk anerkjennelse

2) Fortell meg litt om flukten/ reisen til Norge

Utdypende:

- Det jeg er opptatt av er hvordan du opplevde flukten og hva du erfarte underveis.
- Evt. hvem bestemte at du skulle flykte? Visste du lang tid i forveien at du skulle flykte? Visste du hvor du skulle?
- Hva skjedde mens du var på flukt? Hvor lang tid på flukten?
- Føler du at det er noen forventninger til deg fra familien (el. andre) i hjemlandet om hva du skal få til i Norge?
- Hva tenker du om de forventningene?

3) Fortell meg om hvordan du håper framtiden din vil bli

Utdypende:

- Hvis jeg kommer og besøker deg om 10 år, hvordan tror du hverdagen din ser ut da? (jobb, utdanning, familie, venner).
- Tenker du at du kan påvirke framtiden din? På hvilken måte?

4) Til slutt er det viktig for meg å vite hvordan du har det nå. Fortell litt om det?

Utdypende:

- Venner, skole, bosituasjon
- Hvordan har tiden siden du flyttet fra omsorgssenteret på vært?
- Evt.: Hva har vært bra, hva har vært skuffende?
- Skalaspørsmål: Kan du krysse av på dette arket for å vise hvor fornøyd du er med livet ditt akkurat nå? (forklare skalaen)
- Er det noe du skulle ønske var annerledes enn det er i dag?
- Hva har vært viktig for deg mens du har vært i Norge? Noe som har vært spesielt viktig for at du skal ha det bra?
- Har du noen råd til andre barn som kommer alene til Norge?
- Har du noen råd til voksne som jobber med barn som kommer til Norge slik som deg?
- **Til slutt:**
 - Er det noe du lurte på eller har lyst til å si før vi slutter?

- Hvordan har det vært for deg å svare på alle disse spørsmålene?
- Er det ok for deg at vi kan kontakte deg igjen en gang siden for å høre hvordan du har det da?

Husk: En liten gave

Dato:

Id:

Hvor fornøyd er du med livet ditt akkurat nå?

Sett et kryss på en skala fra 1 til 10 der 1 er «svært misfornøyd» og 10 er «svært fornøyd»:

Svært misfornøyd									Svært fornøyd
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Kontakt igjen siden?

Vedlegg 2: Informantoversikt

Navn (anonymisert)	Kjønn	Oppgitt alder ankomst	Alder intervju	Land
Amal	M	12,8	15,8	Afghanistan
Yasir	M	13,8	15,0	Afghanistan
Ali	M	13,8	17,0	Afghanistan
Kasun	M	12,2	15,0	Sri Lanka
Bandula	M	10,3	13,9	Sri Lanka
Jasim	M	13,4	17,4	Irak
Hidi	M	13,8	15,1	Afghanistan
Sila	F	12,8	15,8	Somalia
Miskina	M	12,7	15,6	Eritrea
Zemar	M	13,8	15,5	Afghanistan
Oslam	M	13,7	15,2	-
Uzuri	M	12,7	14,0	Afghanistan
Yemane	M	11,8	14,2	Eritrea
Cheydan	M	12,8	15,9	Afghanistan
Abed	M	12,8	14,1	Afghanistan
Abas	M	12,8	15,6	Afghanistan
Freweini	F	11,8	13,5	Eritrea
Dalir	M	12,8	14,7	Afghanistan
Geni	F	13,6	15,4	Somalia
Fahim	M	13,8	15,5	Afghanistan
Ishaar	M	10,8	13,8	Somalia
Milka	F	11,3	13,5	Eritrea
Lahiru	M	11,7	15,6	Sri Lanka
Zula	F	12,0	14,9	Eritrea
Mati	M	12,8	15,8	Afghanistan
Vafa	M	12,8	14,3	Afghanistan
Kulims	M	13,1	15,5	Somalia
Reza	M	13,4	15,3	Afghanistan
Sarama	F	13,6	16,7	Eritrea
Gulab	M	13,8	16,9	Afghanistan
Umar	M	13,8	16,6	Afghanistan
Robel	M	13,8	15,4	Eritrea
Habib	M	13,8	17,3	Afghanistan
Didar	M	13,8	15,0	Afghanistan
Del	M	13,8	18,3	Afghanistan
Omid	M	13,9	17,2	Afghanistan
Ali	M	13,9	15,9	Irak
Kombe	M	13,9	15,7	Somalia

- Av anonymitetshensyn har vi valgt å ikke oppgi opprinnelseslandet til et av barna (Oslam), da han var det eneste barnet i utvalget som kom fra dette landet